

УКРАЇНСЬКИЙ
ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПАМ'ЯТІ

Наталка Позняк-Хоменко

Без ротації

*Київ–Тернопіль
ДЖУРА
2023*

УДК 355.48(470+571):477"2014/2023"

П 47

П 47

Позняк-Хоменко Наталка

Без ротації / Наталка Позняк-Хоменко, автор і упорядник текстів;
Український інститут національної пам'яті. — Тернопіль: Джура, 2023. — 224с.
ISBN 978-966-185-208-1

Навесні 2014 року світ був переконаний, що в Україні почалася громадянська війна і всі жителі Донбасу, слідом за кримчанами, раптом захотіли приєднатися до Росії. Такими були наративи російської пропаганди, які активно поширювалися всіма можливими засобами. Мало хто тоді здогадувався, що насправді це ретельно спланована російськими спецслужбами операція, здійснена за безпосередньої участі самих росіян. Нова книга Наталки Позняк «Без ротації» руйнує російські міфи і вустами вихідців із Донбасу, які зі зброєю в руках стали на захист своєї землі, розкриває невідомі деталі та механізми цієї спецоперації. І водночас переконує, що Донбас був, є і буде українським.

«Без ротації» стала продовженням серії книг Українського інституту національної пам'яті про російсько-українську війну.

ISBN 978-966-185-208-1

© Наталка Позняк-Хоменко, 2023

© Український інститут національної пам'яті, 2023

© Видавництво «Джура», оригінал-макет, 2023

Почути Донбас. Повернути Донбас.

Усі ми живемо в часи інформатизованого суспільства. Гігабайти інформації, які щодня вивалюються на нас, в більшості розраховані на емоційне сприйняття факту як істини, а не на стимуляцію критичного мислення. Перевірка інформації займає час і вимагає додаткових зусиль, але чи багато хто над цим замислюється? На це і покладаються ідеологи гібридних воєн, для яких інформаційний фронт не менш важливий, як реальні боєз'їткнення. Не випадково ж кажуть, що сучасні війни ведуться не стільки за території, скільки за душі людей.

Російсько-українська війна, яка з 2014 року триває в Україні — не виняток. І починалася вона як класична інформаційно-психологічна операція з таємничими «зеленими чоловічками» без розпізнавальних знаків, зброєю, «закупленою у воєнторгах» та оргіями на кримських пляжах під гаслом «Теперь хоть камни с неба!». І будьмо відвертими, ми тоді повелися на цю провокацію: навесні 2014-го всі українські телеекрани і ЗМІ тримали фокус уваги на агресивних натовпах людей із плакатами «Услышьте Донбасс», «Путин, введи войска» чи «Крым — Россия» та «Донбасс — Россия». Людях, які перекривали шлях колонам української військової техніки, «місцевому жителю», який приніс на блокпост заміновану банку меду, чи жителях Волновахи, після відвідин яких відбувся розстріл бійців 51 ОМБр, що приїхали їх захищати.

Мало хто тоді розумів, що відбувається насправді, оскільки важко було навіть припустити, що серед так званого «місцевого населення Донбасу», яке раптом так різко зненавиділо все українське, значна частина — завербовані і спеціально навчені провокатори чи просто завезені з-за поребрика люди, яким було поставлене завдання розхитувати ситуацію та підбурювати людей. Саме вони переважно потрапляли в об'єктив камери чи фотоапарата, вони стояли з плакатами, вони давали коментарі і «створювали картинку».

Це вже потім ми дізналися, ким була жінка, яка розповіла всьому світові про долю «распятого мальчика» у Слов'янську. І про авторів інших фейків, які журналісти ще з часів Майдану регулярно виявляли і спростовували. Утім, критичне мислення в частини людей увімкнулося потім, коли з'явилося більше інформації. Особливо — після початку повномасштабного вторгнення. А спочатку в багатьох склалося стійке враження, що весь Донбас проти України, що всі там — зрадники і лише мріють про дешеву ковбасу з рук Росії. А тому — мав рацію Олесь Гончар, який у 1993 році писав у своєму щоденнику: «Донбас — це ракова пухлина, то відріжте його, киньте в пельку імперії, хай подавиться!» (ця фраза, приписувана відомому письменнику, широко гуляла в медіа, хоча в публікації «Щоденника» вона відсутня). І це сприйняття Донбасу, на жаль, довгий час побутувало в свідомості багатьох українців.

Утім, для того, щоб вирішувати, що робити з Донбасом, варто спочатку спитати думки тих, хто народився у тих краях, хто знає Донбас із середини і кому болить його доля. У кого на окупованих територіях лишилися домівки, рідні могили, втрачені

перспективи і частинка душі. На жаль тоді, в 2014-му ЗМІ не так охоче розповідали, скільки насправді уродженців Донеччини і Луганщини взяли до рук зброю і стали на захист своєї землі, щоб відновити справедливість і повернути все, що ворог зробив «тимчасово недоступним». Повернутися на територію, яку вони часто бачать в об'єктив армійського бінокля, і куди їм поки що дороги немає.

А таких людей немало — було тоді і лишається зараз. Це їхня війна, яка закінчиться лише тоді, коли останній ворог залишить українську землю і буде відновлено кордон. А доти — їхнє місце на передовій, в окопах, під обстрілами, незважаючи на вік і наслідки від поранень. Ця війна — їхня, умовно кажучи — без ротації, з короткими перепочинками, щоб набратися сил і йти далі.

Герої цієї книги — саме такі. Їхні розповіді дають можливість подивитися на ситуацію на Донбасі з середини, зрозуміти, чому саме цей регіон став «слабкою ланкою» в екзистенційному протистоянні України і Росії, яке триває іще з часів розорення Києва ростово-суздальським князем Андрієм Боголюбським. І усвідомити, що не лише Гіркін, який, за його власним зізнанням, «запалив сірник війни» на Донбасі, та регулярні російські війська під ловайськом та Дебальцевим стали причиною окупації частини території України. А що все це — наслідки планомірної спецоперації з боку Росії, спрямованої на утримання України в орбіті своїх інтересів, яка тривала не одне десятиліття. З іншого боку, ці історії — про український Донбас, який лишився вірним присязі і прагне відновити історичну справедливість.

Ця книга почала писатися іще до повномасштабного вторгнення. Тоді багато речей, про які розповідали герої, здавалися одкровенням. Для декого з читачів у той час це було б шоковою терапією, для інших — відкриттям, яке зводило усі шматочки пазлів у одну чітку картину і змушувало багато звичних речей побачити в новому світлі. Після ранку 24 лютого 2022 року, коли Росія скинула маску і показала всьому світові своє справжнє людожерське обличчя, це стало очевидним для всіх. І попри це, цікаво простежити механізми, якими нас стільки років одурманювали і заганяли в сплячку. Щоб не повторювати більше помилок.

Більшість героїв книги до війни не мали бойового досвіду і навіть не уявляли, що колись доведеться брати зброю до рук. А зараз вони — знову на передовій. Ця війна стала вже для них справою честі. І вони вірять, що перемога рано чи пізно буде. А після цього почнеться копітка робота із повернення окупованих територій в українські реалії. І в цій інформаційній війні вони так само будуть на передньому краї. Їм буде що і кому сказати.

Книга «Без ротації» стала продовженням серії видань Українського інституту національної пам'яті, розпочатої книгами «Дівчата зрізають коси», «Капелани. На службі Богу й Україні», «Волонтери: сила небайдужих» та «Воїни Дніпра».

*Наталка Позняк-Хоменко,
упорядниця книги*

A photograph of a trench during a conflict. In the foreground, a green military helmet sits on the earthen edge of the trench. The trench walls are dark and textured. In the background, a structure is built with sandbags and logs. A dark green shield-shaped patch with orange text is overlaid on the right side of the image.

**БЕЗ
РОТАЦІЇ**

Олександр Проскурін

позивний «Лейтьоха»

Батальйон «Донбас»,
93-тя окрема механізована бригада «Холодний Яр»

Війна всіх нас змінила. На війні людина проявляє своє справжнє обличчя. Там не можна кривити душею, все це вилізає з тебе протягом першого тижня. В першому ж бою ти скидаєш із себе маску і постаєш таким, яким ти є. Якщо казати про мене, то мені війна дала більше плюсів, як мінусів. Це – друзі, це – досвід, це – усвідомлення того, хто я є і на що здатний.

Я народився в Краматорську на Донеччині. До війни був цілком «радянською людиною», слухав радянську музику, носив футболки з написом ССРСР. Був, як і більшість тут, прихильником Радянського Союзу. Отого — сталінського типу, коли сильна рука, порядок і всіх перемагаєш. Звідки це? — З книжок, випущених в радянські часи, написаних радянськими маршалами і генералами, які я так любив. А інших у нас не було. Я тоді читав ті книжки і думав: «Яка чудова країна, які героїчні люди!».

Зараз усі дивуються, чому тут усі були за Росію? А як інакше, якщо нам ще зі школи постійно розповідали, яка Росія класна, що Росія нам найближчий друг, лише з Росією ми будемо щасливі, а без неї ми ні на що не здатні. І це ж були вже роки незалежності — я вчився з 1996 по 2006 роки. Але, незважаючи на це, України у нас практично не було. Навіть про Голодомор та інші страшні речі у нас до війни практично не говорили. В курсі Історії України це подавалося так, поверхово. Здається, один абзац у підручнику — і все. І жодних заходів у ці дні в нас не проводилося, я цього не пам'ятаю. Може, на державному рівні щось і робилося, але на місцях була тиша.

Дехто каже, що між сходом і заходом — різниця менталітетів. Це міф. Це різниця не менталітетів, а інформації, яку всі ці роки вкладали нам в голову. І це тривало не один рік. Такий і результат: москалі вклали їм в мізки те, що їм було потрібно, і люди в це повірили. І то — не всі. Менша частина з самого початку бачила, куди воно все хилиться, і виступала проти. Дехто, як я, зрозумів, що це брехня, ще на початку війни. А дехто досі сподівається на Росію і думає, що там краще, хоча самі там жодного разу не були. Тут взагалі будь-яка логіка відпочиває. Як в Криму: «Вернулись в родную гавань! Хоть камни с неба», а потім — «Дайте воду, хохлы».

І ця проблема зомбованості, проблема латентного сепаратизму досі існує, і від цього нікуди не дітися. Що робити з окупованими територіями — це складне питання. Там уже виросло покоління, виховане на ненависті до України і всього українського. А от, що робити з тими, хто пережив окупацію і досі дивиться в бік Росії — з ними вже нічого не зробиш. Просто має змінитися покоління. Ти не можеш змінити мізки 40-річного чоловіка, який сам не хоче думати й аналізувати, а живе в полоні стереотипів. Який все життя вважав, що Росія — це добре, а СРСР — це найкраще, що було в його житті.

До війни я починав працювати круп'є в казино: у нас в Краматорську, в Слов'янську, в інших містах. Спочатку офіційно, потім, коли це заборонили — підпільно. Коли закрутилася оця «русская весна», мене в місті не було — якраз на початку весни 2014-го я поїхав у Білорусь працювати в казино. Там я регулярно дивився білоруське телебачення, яке розповідало про події на Донбасі. Найцікавіше, що це були не російські пропагандисти, а саме — Білоруське державне телебачення. Хоча, по-суті, це було одне й те ж: прибирай позначку Білорусь-1, став Росія24 чи ОРТ — і не відрізниш: картинка не міняється, і наратив теж.

І от, надивившись протягом трьох місяців оцих «новин», я кинув усе, кинув свою роботу і повернувся в Краматорськ — записуватися в ополчення, щоб захищати свій дім від «бандерівців» і «карателів». До речі, доїхав спокійно — узяв квиток з Орші до Донецька, а там пересів на маршрутку до Краматорська. Єдине, що по дорозі проїхали один їхній уже блокпост, але нас пропустили без питань.

В Краматорську теж було все спокійно. Принаймні, мені так здалося. Життя йшло своїм ходом. Хоча й частішали випадки мародерства. Там навіть причин особливих не вигадували — просто приходили до багатих людей і казали: нам треба машина. Або просто забирали людей і вимагали викуп, а тоді відпускали. Я сам знаю про кілька таких випадків.

Я бачив кількох своїх знайомих серед «ополченців». Одного бачив уже зі зброєю в парку «Ювілейний» — там позаду закладу «Молодіжний» в «зеленці» стояло

близько 18-20 осіб — хтось зі зброєю, хтось без зброї, хтось із розгрузкою, хтось із георгіївською стрічкою. І він з ними. Звернув увагу, що там були переважно місцеві. Ще один знайомий, знаю, стояв тоді на блокпостах — це було десь за 5-6 днів до того, як Краматорськ звільнили.

Але керівний центр усього цього дійства — це були кавказці: Бабай і біля нього постійно були чоловік п'ятнадцять в балаклавах і маскувальних халатах. Бабая я бачив особисто, коли приходив записуватися в «ополчення». Це було ядро так званої «оборони» міської ради. Я так розумію, що основні сили найманців та самих москалів тоді були зосереджені в Слов'янську та поблизу нього, бо там якраз точилися бої.

Повернувшись в Краматорськ, я тричі намагався вступити в «ополчення», але, як то кажуть, Бог відвів. Спочатку мені сказали, що немає зброї, потім не було бланків. А останній раз усе наче було, але мені сказали почекати півгодини, а в мене часу не було, і я вирішив, що зайду наступного дня.

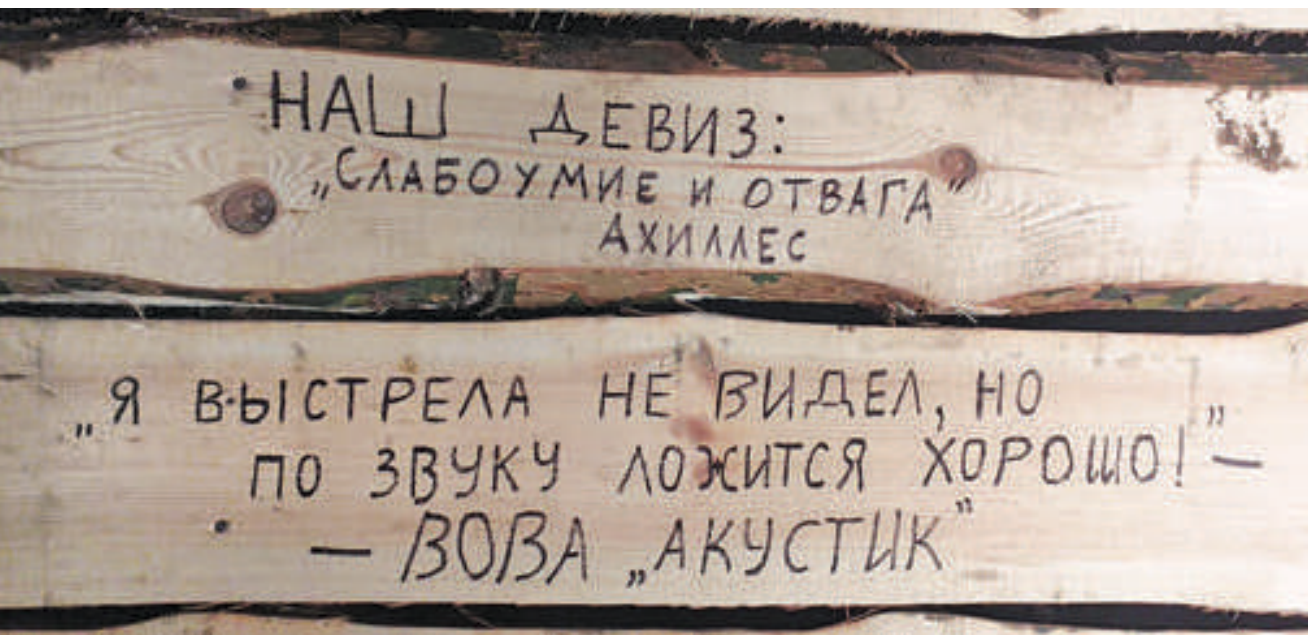
А наступного дня Краматорськ звільнили. І ми всі завмерли, бо ж наслухалися про «звірства карателів». А тут день-два проходить — і нічого не відбувається. Це насторожило. Тиждень проходить — теж нічого. І не лише на офіційному рівні, але й на рівні чуток. Ніяких тобі показових розстрілів за російську мову, ніяких «расп'ятих мальчиків». І я почав замислюватися, що тут щось не так. Почав збирати інформацію, аналізувати, розмірковувати. Почав дивитися не лише російські канали, але й українське телебачення, читати дещо в інтернеті. І моя сліпа фанатична віра в свою правоту і в «дедывоевали» змінилася роздумами над тим, а що ж відбувається насправді і кому це потрібно?

Я тоді почав замислюватися над багатьма речами. І над історією Другої світової також. Я зрозумів, що все, що я знаю про ту війну — це інформація з художніх фільмів, з радянських книжок, де нам розказували, які погані були фашисти і які героїчні радянські солдати. А потім я на власні очі побачив, як перекручуються факти. Я бачив, як у нас містом їздила «ополченська» газелька з мінометом, і як вона стріляла в бік позицій ЗСУ, а потім виїжджала за місто і звідти накидувала по місту, начебто це українські військові. Місцеве населення вірило в це, але ж я бачив, що було насправді. І пізніше в мене з'явилася думка про те, що, якщо це відверта брехня, то, може, і про Другу світову нам брехали? Може, німці не такі вже всі до одного звірі були? І, може, радянські солдати не такі всі були білі і пухнасті? Багато питань виникло тоді.

І за місяць я прийшов додому і поставив маму перед фактом, що записався в батальйон «Донбас». Мама спочатку не повірила. Коли я ходив і кричав «Росія, Росія!», вона дивилася на мене, як на дурня, але мовчала. А коли я почав збирати речі в «Донбас», вона підняла крик, спробувала мене зупинити. Але я їй кажу: «Давай міркувати раціонально. Мені 25 років, я прийняв рішення. Ти можеш його змінити? Ні. Єдиний спосіб мене зупинити — прикувати до батареї. Але чи є в цьому сенс?».

До речі, батько мій на той час працював в Росії. Він повернувся десь на початку 2015-го — я якраз після першого поранення приїхав додому. Він на мене подивився: «Я теж піду». Я сміюся: «Це не до мене, це — до мами. Якщо мама відпустить». І він потім теж служив у нас в 93-й бригаді, але в іншому батальйоні. Отримав дві контузії, потім почалися ускладнення по здоров'ю і його комісували. Зараз він в Краматорську має свою майстерню, ремонтує взуття.

Я хотів спочатку одразу піти в ЗСУ, але мені у військкоматі сказали, що із звільнених міст вони людей не набирають. А в «Донбас» звернувся — і мені за кілька днів потелефонували і сказали, що викликають в район Курахово, де була база «Донбасу».

У «Донбасі» тоді зібралися різні люди. Це був такий собі зріз суспільства: були хлопці, щойно після інституту, були бізнесмени, були офісні працівники, були шахтарі, були кримінальники. Тобто, там зібралися люди, які в реальному житті може ніколи й не перетнулися б. Але всіх їх поєднала війна і бажання повернутися на свою землю, в свої домівки.

Ми застали початок Іловайська. Із 18 по 21 серпня нас набралось десь 100-120 осіб, яких планували послати на підкріплення, але потім затримали. Тож до Іловайська ми так і не потрапили, але пізніше зустрічали тих, хто повернувся, хто був в оточенні, хто пережив полон. Наслухалися всього.

Нас же, тих, хто лишився, перекинули в перших числах вересня в Дніпро на гуртожитки інституту МВС. І так склалося, що в бойових діях у складі «Донбасу» я вже участі не брав. Частина хлопців почали возити на якісь мітинги в Київ, десь в 10-х числах серпня ми ще їздили провідувати в госпіталі Семена Семенченка. 29 серпня він приїхав до нас — із паличкою після поранення, втирав якісь патріотичні речі. А за годину чи дві я випадково забрів у дальній кінець табору і побачив його, вже без палички, як він спокійно п'є каву, тримає чашку двома руками, спілкується з друзями. Вже тоді в мене почалися якісь «нестиковки».

І якраз тоді, в кінці вересня, частина «Донбасу» була на полігоні з 93-ю бригадою і нас загітували перейти туди. І ми, хлопців 100-120 із батальйону «Донбас», підписали контракт і в жовтні 2014-го перейшли у 93-тю бригаду. На нашій базі сформувати 6-ту контрактну роту, оновили техніку, відремонтували майже з нуля. І після Різдва, в ніч із 13 на 14 січня 2015 року ми повантажилися на ешелон, а 15-го вже були в Очеретиному. Спочатку підрозділу ставили завдання: «рейдові дії в районі Горлівки». Але вже 16-го зранку була команда висуватися в бік ДАПу. Ми переночували біля Тоненького на фермі, і зранку виїхали на дорогу між Тоненьким і Водяним.

Бойове хрещення я отримав того ж 17 січня у ДАПі. Ми отримали задачу: виїхати, розділитися на дві групи, штурмувати монастир біля нового терміналу і закріпитися там. Задачу ставив Мікац (*командир 93 ОМБ р у 2013-2015 роках Олег Мікац — ред.*) і якийсь десантник із позивним Кремінь. У нас було 7 БМП, 6 танків і одна МТЛБ, яка завозила десант із неробочих БМП.

Ми закрилися по-бойовому, виїхали на злітну смугу — і тут почався обстріл. Перша група пролетіла між пожежною частиною і диспетчерською вежею в бік монастиря. Ми ж мали об'їхати біля диспетчерської вежі справа. Але тут почалася каша. Ми місцевості не знали, втратився зв'язок. МТЛБ чомусь десантувала бійців біля диспетчерської вежі, БПМ нашої групи теж десантувало піхоту, обстріл посилювався. Прилетіли перші міни, з'явилися перші важкі поранені.

Зв'язку не було, тому ми самі прийняли рішення вивозити поранених. Завантажилися, проїхали назад, проїхали метеовежу, заїхали в зеленку. Питаємося: «Куди далі? Хтось знає, де якийсь польовий шпиталь?» Ніхто не знає. Вертаємося назад, до метеовежі, знайшли там медиків. Питають: «Ви хто?» Кажемо: «ЗСУ, прийміть 300-х». Вигрузили поранених і поїхали за іншою партією.

Так мій екіпаж зробив чотири ходки. Ми забрали усіх поранених із диспетчерської вежі, іще можна було поїхати на пожежну, але морально екіпаж був зламаний. У всіх були думки: хоч би машина не завелась, щоб не їхати. Ми таки сіли, машина завелася, але тут прилетів пакет «градів». Я лежав у машині, люк був відкритий, і я бачив, як вони «пальмочками» розривалися неподалік. Хлопці після обстрілу сказали прямо: «Ми не можемо. Ні фізично, ні морально». І я не зміг їх змусити, бо і сам сил уже не мав.

Потім прийшов наказ повернутися до Опитного. Я доповів про все — і тільки тоді звернув увагу, що і сам поранений: ще, коли ми робили першу ходку, прилетіла 82-га міна і мене зачепило осколком в ногу. Я спочатку подумав, що то грудка землі

чи бетону стукнула. Помітив уже тоді, коли ми везли третю чи четверту партію. З нами був медик, я попросив його подивитися, бо почав кульгати. Він роздер штанину — а там осколок, усе в крові. Ну, він вколов щось — і я далі побіг.

А тут, після того, як доповів, знову почав відчувати ногу. А я ж надивився радянських фільмів про війну, іду до медиків і кажу: «Видаліть мені цей осколок, і я пішов». А вони: «Куди, тобі в шпиталь треба». І мене забрали.

Приїхали в Покровськ, звіти — в Дніпро, там видалили осколок. Я 10 днів іще пролежав у шпиталі в Черкаську, там, де була наша військова частина. Ще 10 днів реабілітації — і повернувся до хлопців.

А потім почалося: Водяне, Піски — це було до червня 2015-го. Потім наш батальйон став від Красногорівки до Республіки Міст, там простояли до березня 2016-го. Вийшли з району на відновлення на «Широкий лан». А потім нас, як кращий батальйон, відправили на Новояворівський полігон на навчання з американцями. Американці були дуже задоволені цими навчаннями і тим, що ми демонстрували.

А потім ми повернулися на передову, уже на Луганщину: Кримське, Жолобок. Це був десь жовтень 2016-го. І десь буквально за місяць сталася біда — я наступив на протипіхотну міну. Прикра необачність. Розвідники тоді виявили біля 31-го блокпоста біля Бахмутки саморобний вибуховий пристрій. Це бойова частина зенітно-ракетного комплексу КУБ, поставлена на фугас. Виявилось, воно ще було там з 2014-го року — там вся територія поблизу Бахмутки була нашпигована протипіхотними мінами, кажуть, ще кадірівці ставили. Ми пішли її забирати, знешкодили і вирішили покурити перед дорогою назад. Я дістав цигарки, зробив крок вбік — і травматична ампутація ноги.

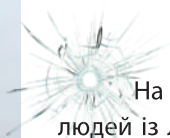
Лікувався в Харкові, в Києві, отримав протез, заново навчився ходити. Хотів повернутися іще тоді, але мене волонтери відмовили: «куди тобі воювати на протезі»? І я взяв відношення в лицей Богуна. Хоча, доки тривав процес переведення, я іще встиг виписатися і з січня по травень прослужити у своєму батальйоні на передовій. І я зрозумів, що я таки там можу і бігати, і стріляти, незважаючи на протез.

Але процес переведення було запущено, і я перевівся в лицей Богуна. Правда, там не склалося. Знаєте, війна мене навчила відповідальності. І коли я взявся наводити дисципліну, мені почали говорити: «Та як так можна, це ж діти». А в мене принцип: діти — за парканом, у мирному житті, а тут — майбутні воїни, які не мають права на розхлябаність, бо цим вони підставляють інших. Також зіткнувся з фактами корупції, кумовства. Я намагався з цим боротися, але закінчилося все тим, що мене перевели назад у 93-тю бригаду.

У липні 2019-го Олександр Проскурін у числі ветеранів АТО на протезах підкорив Говерлу

З березня 2018-го по серпень 2020-го я служив у бригаді, на передовій. І все було чудово. А потім змінився комбриг, з яким ми не знайшли спільної мови. Було кілька конфліктів — і я зрозумів, що час іти. Тим більше, що тривало перемир'я, активних бойових дій не було. І я перейшов у Міністерство у справах ветеранів, працював у експертній групі із фізкультурно-спортивної реабілітації: «Ігри героїв» і все, що з цим пов'язане.

На початку війни було дуже багато людей із Луганської і Донецької областей, які воювали. Принаймні там, де був я. Якщо взяти у відсотковому відношенні, то найбільше було саме із південного сходу, потім із центральної України, а далі вже йшов захід. Так що твердження, що захід України воював, а схід відсиджувався — це ще один міф, який намагалася нав'язати російська пропаганда, щоб натравити одних на інших. Воювали всі, а східняки — особливо затято, бо це був їхній дім, їхня земля. У них була своя мотивація: хтось десь бачив свавілля окупаційної влади, хтось від початку знав, що Україна — не Росія і ніколи нею не буде, у когось щось «віджали». У кожного в першу чергу було щось особисте. Державницький патріотизм — він приходив уже з часом. Але і тоді особисті речі лишалися на першому місці.

Що мене тримало на війні? Перша мотивація — спокутувати свою провину за те, що майже зрадив, ледь не перейшов на бік ворога. А коли пішли загиблі побратими — з'явилося бажання помсти. Хоча мотивація — це така справа. Якщо армія не воює, то й зникає мотивація там служити. Але коли почалося повномасштабне вторгнення — я одразу ж повернувся до своїх. Це — моя справа. Був на Сумщині: Охтирка, околиці Тростянця, Боромлі. Потім тримали оборону на Ізюмському напрямку: Новодмитрівка, Сулігівка, Бражківка. А з серпня 2022-го — Бахмут: оборона самого міста і околиці.

Війна змінила усіх нас. І армія змінилася. Вона народжувалася з болем і втратами, потім пішли партнери, навчання за світовими стандартами, обмін досвідом, відправка наших офіцерів на навчання. І ми йшли до стандартів НАТО. Через корупцію, зради — але ми йшли. І зараз у нас є усі шанси стати рівноправним партнером НАТО. За цей рік Україна стала полігоном, на якому вони випробовували свої технології і зараз ми можемо багато чому навчити фахівців із НАТО. Ми в багатьох питаннях уже як рівноправні партнери. Лишилося те, що існує «де факто» перевести в «де юре».

Євген Никітченко
позивний «Нікітос»

Батальйон «Донбас»,
4-та бригада швидкого реагування
НГУ імені Героя України Сергія Михальчука

**Росія не хоче відпускати Донбас.
Для Путіна це буде крах: як так, така
величезна імперія програла невеличкій
Україні?
Але звільнення Донбасу буде.**

Я сам із Макіївки, це практично передмістя Донецька. Хоча народився в Росії, у Владивостоці — батьки там працювали у пароплавстві. Але коли мені був рік, вони переїхали в Макіївку і я виростав уже там.

Взагалі на Донбасі дуже мало корінного населення, отого, що з діда-прадіда. Мого діда пригнали із Молдови піднімати Донбас, коли за пактом Молотова-Ріббентропа була окупація Румунії. Бабуся в мене — з Росії, а мама — взагалі із Литви. А бабуся моєї дружини — із Фінляндії: їх після фінської війни депортували в табори в Сибір, а звідти після смерті Сталіна відправили на Донбас. Так що у нас там був такий собі дивний конгломерат.

До війни я був приватним бізнесменом, мав свою майстерню, ремонтував машини в Макіївці. У мене все розвивалося, були перспективи. Тоді, до 2014-го року взагалі все стрімко розвивалося, був нормальний такий підйом. А ще до цього, з 2002 до 2005 я був на заробітках в Європі — в Чехії та Австрії. І я бачив, як там люди живуть, і розумів, до чого нам треба прагнути.

Можливо, в цьому і була головна проблема оцього світоглядного протистояння, на якому зіграла Росія. Бо в Європі у нас із донбаських працювали одиниці. А в переважній більшості усі їздили на заробітки в Москву чи Пітер. І в них було уявлення, що вся Росія — це суцільна Москва чи Пітер. І коли почалася ця вся істерія, всі чомусь подумали, що ось зараз сюди прийде Росія — і ми всі будемо жити, як в Пітері чи Москві. Я розумів, що так не буде. Для мене Росія — це злидні, розруха, застій. Це країна бидла. І це бидло на нас напало.

Коли почався Майдан, у нас основна маса населення була категорично проти. Усіх накручували, що прийдуть зараз бандерівці і нас тут усіх виріжуть. Раніше теж було, гуляло так в народі, що бандерівці у Львові тобі за російську мову щось зроблять. Я прекрасно розумів, що це дурниця, бо, коли працював у Чехії, у мене всі колеги були із заходу України: Івано-Франківськ, Львів, Закарпаття. І ми з ними прекрасно знаходили спільну мову, хоча розмовляли по-різному: вони — українською, я — російською. У них ніколи не було претензій до Донецька — їм взагалі було паралельно, як ми живемо. А тоді, під час Майдану, реально почалася якась істерія. Я відчував, що нами маніпулюють, іде перекручування фактів, підміна понять. І вже тоді розумів, що добром це не закінчиться.

Зараз, коли всі пазли складаються в одну картинку, я розумію, що ця військова окупація з боку Росії готувалася давно, задовго до 2013-го року. Це було так хитро зроблено. От у нас в родині давно не було телевізора — був інтернет. А батьки дивилися телевізор. І коли ми до них на вихідних приходили в гості, то постійно бачили, що по наших місцевих каналах транслювалися фільми про війну, сюжети про те, яка в Росії сучасна зброя, яка непереможна армія, йшли дискусії про якихось ворогів, які збираються на нас нападати. Мене ще тоді це дивувало. Нас наче готували до чогось. Був такий посил: ми маємо з кимось воювати. Має бути якийсь ворог, якого ми переможемо, щоб повторити подвиги дідів. Воювати — це почесно, бути героями — почесно, а воювати за Росію — це тричі почесно.

Я, як міг, підтримував Майдан: і фінансово, і дещо туди відсилав із речей, намагався в інформаційному полі боротися з нашими ватниками, пояснював, переконував. Сам до Києва поїхати не мав змоги: у мене на той час було двоє маленьких дітей, я один заробляв і просто не міг покинути родину.

Спочатку була якась така істерія, але ніхто не розумів, що відбувається і куди воно котиться. А коли я на власні очі побачив, як якісь незрозумілі люди захоплюють райвідділи міліції та СБУ — все стало на свої місця. Основна маса нападників була — чужі. Принаймні точно можу сказати, що на моєму районі райвідділ захоплювали не місцеві. У нас же такий мікрорайон, що всі одне одного знаємо, десь бачилися, десь перетиналися. Цих же людей ми бачили вперше.

Захоплення відбувалося практично без опору. Я так розумію, що до цього була інформаційна обробка і ментам (а інакше я їх не можу назвати) влили в голову, що якщо буде Росія, то у них заробітки будуть в 2-3 рази вищими — як в Росії. А там поліція однозначно заробляє більше, як наша. І міліціонери відсотків на 95 вирішили: «А нащо нам ця Україна? Зараз тут буде Росія, будемо нормально заробляти — як в Криму». Вони в основній своїй масі продалися за обіцянку російських зарплат, хоча зараз вони отримують навіть менше, як наші. Така от іронія долі.

І на отому відомому мітингу в Донецьку 13 березня, коли відбулося побиття проукраїнських активістів і загинули люди, основна маса — це були так само завезені з Росії люди. Вони приїхали до Донецька з конкретною метою: бити і вбивати всіх, хто за Україну.

Взагалі вони все це розробили хитро: у них від початку всі командири — це були росіяни, деякі штурмові підрозділи — російські, вся зброя — звідти. У нас в 2014-му через Макіївку проходила колона танків. Звідки вони взялися, якщо в тій стороні ніколи не було військових частин? Усі ж розуміли, що це Росія. Але основна маса, гарматне м'ясо — це місцеві. Мовляв, ми тут ні до чого, це — громадянська війна.

А остаточно нам стало зрозуміло, що це окупація, в квітні 2014-го. Тоді в Донецьк востаннє приїжджав виступати Олег Ляшко. На цьому мітингу зібралося дуже багато людей — а в цей же час донські козачки уже будували блокпост між Макіївкою і Донецьком. Озброєні люди з Росії перекривали дорогу, щоб не пустити автобуси з Макіївки в Донецьк, якщо люди раптом захочуть поїхати на той мітинг. Це був останній мирний мітинг в Донецьку.

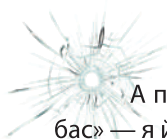
Приблизно в цей же час виник батальйон «Донбас». Просто зібралася група людей, чоловік 20-30, і почали партизанити. Зброя була переважно своя, мисливська. І після кількох їхніх успішних рейдів на блокпости я зрозумів, що не можу більше сидіти на місці. Жінці сказав, що їду десь в сусідню область на заробітки, а сам — до хлопців. Тоді ж ніхто не знав, що все так затягнеться. Було відчуття, що ми тут зараз оцих приїжджих закошмаримо, порядок наведемо — і все стане на свої місця, будемо жити як раніше.

Я потрапив у «Донбас» в травні 2014 року. Якраз 17 травня у моєї доньки був день народження, я ще відсвяткував, а тоді зібрав речі — і поїхав. Думав раніше, але все таки вирішив побути з донькою — раптом це останній її день народження, який я застану. Досвіду бойового не було — я навіть в армії не служив. Не відмазувався — мене просто не взяли, бо помітили сколіоз і дали «білий білет».

У «Донбасі» люди були дуже різні. Починаючи від продавців у кіосках і закінчуючи солідними бізнесменами. Мій командир взводу, Сергій Шкарівський, «Шульц», мав до війни в Ірпені своє автотранспортне підприємство. Загинув на моїх очах. Марка Паславського я теж знав особисто. Він не був таким уже «командос», як його іноді змальовують. Він був простою людиною, якій це запекло, і він прилетів з Америки захищати землю своїх предків — і загинув за неї. Із окупованих територій у нас було людей відсотків 10. Основна ж маса була з тих, хто зрозумів, чим це все загрожує, і взяв до рук зброю, щоб війна не прийшла до них у дім. Дуже багато було людей з Дніпропетровщини — бо це було поряд, наступні були б вони.

А 23 травня був перший серйозний бій під Карлівкою, де шестеро наших бійців загинули і кілька були поранені. Ми тоді зрозуміли, що маємо справу із серйозним супротивником, і що муляжами автоматів чи страйкбольною зброєю їх не візьмеш. І нас відправили у військову частину в Нові Петрівці, де в екстремному порядку почали вчити базовим елементам ведення бою, дали бронезилети, зброю. І ми стали повноцінним бойовим підрозділом. Хоча й напівофіційним — нас не могли прийняти на військову службу, тому вважали резервістами. Так ми повернулися в «Донбас» і продовжили воювати.

Ми тоді вчилися воювати. Вчилися на власних помилках. Розвідки не було: щоб зібрати інформацію, ми перевдягалися в цивільне, сідали на машину і на свій страх і ризик їхали дивитися, де які ворожі блокпости стоять. Отака була розвідка. Дронів не було так само — все це з'явилося уже потім.

А потім був Іловайськ. Зараз вийшов фільм «Іловайськ-2014. Батальйон «Донбас» — я його так до кінця і не подивився. Просто дивно якось бачити своє життя — і на екрані. В житті, звичайно, все було трішки не так, але факт лишається фактом: від смерті нас врятувала 90-річна місцева жителька, у квартирі якої ми перехувалися.

Коли ми зайшли в місто, у мене якесь шосте чуття було, що щось станеться. Я навіть стояв зі своїм другом за рогом будинку і кажу йому: «Тут таке цікаве місце, що в разі чого, навіть, якщо тебе поранять, можна спокійно сховатися в якійсь квартирі і пересидіти». І буквально через 15 хвилин почався обстріл і мої слова стали реальністю.

Першим поранили Тараса Костанчука, «Бішута». Ми йшли у хвості колони, прикривали. Я почув чергу, повертаюся — Тарас лежить. Я до нього, підняв, бачу, що живий — і в цей момент мені в ногу потрапляє куля. Я з Тарасом на одній нозі дострибав до будинку, почав гукати про допомогу, але мене вже ніхто не чув — усі відійшли, та й стрілокотня така була, що й не почуєш. Я ще побачив, як кінець нашої колони завернув за будинки і зрозумів, що ми лишилися самі.

Спочатку була думка сховатися в люк. Але відсиджуватися двом пораненим у люці — це не вихід. Поряд був під'їзд, і ми заскочили туди. На вулиці лишатися було небезпечно: кулі літали скрізь — ще одна мені кросівок роздерла, хоча й не зачепила, на перехресті я бачив, як літають трасери, як кулі відлітають від асфальту. Ми все ще сподівалися, що наші зараз повернуться і нас заберуть.

Діяли на автоматі. Я на адреналіні болю майже не відчував. Кажу: «Давай зараз заїдемо в якусь квартиру, хоч рани перев'яжемо». Почали шукати квартиру. Знайшли неброньовані двері, ввалилися в квартиру і впали на підлогу. А коли обстріли припинилися, в кімнату зайшла Клавдія Іванівна. Їй тоді було 90 років і вона не мала сил спускатися у підвал, тому під час обстрілів ховалася у ванній кімнаті. Ми сказали, що ми свої і її не образимо. Виявилось, що вона в часи Другої Світової війни була санітаркою — і вона взялася нам допомагати перев'язувати наші рани.

Батальйон «Донбас» перед Іловайськом. Всі ще живі.

Коли трішки прийшли до тями, зрозуміли, що ми в оточенні. Почали думати, як вибиратися. У мене був телефон, простенька Нокія. Але він розрядився, а світла в квартирі, як і в усьому місті, не було. Я згадав, що я автоелектрик, дістав із годинників, які знайшов у квартирі, батарейки, з'єднав їх дротами — і підключив телефон. І телефон ожив.

Першим ділом ми набрали наших. Це вже було за кілька днів, як ми лишилися в місті. Кажем: так і так, ми поранені, в оточенні, де ви, як вас знайти? А нам... не повірили. Вирішили, що це якась пастка, що ми потрапили в полон, може нас катують чи завербували, і тепер ми хочемо вивідати координати основних сил, щоб накрити. І я їх розумію — тоді ми з «Бішутом» ще не знали ні про «зелений коридор», ні про ту м'ясорубку. Я б на їхньому місці, мабуть, теж так вчинив би.

І тоді я набрав одного знайомого з Ірпеня і йому розказав усю ситуацію. І він уже по своїх каналах передав інформацію і в СБУ, і в «Донбас», що ми таки живі. На той час вони нам допомогти вже не могли ніяк, бо Іловайськ був окупований росіянами. Але Тарасу тоді СБУ зробило паспорт із місцевою пропискою, із Харцизька — всі дані, навіть номер паспорта лишили той самий, щоб не заплутався, прізвище тільки поміняли. І нам цей паспорт передали — пізніше він згодився.

Далі я подзвонив своїй тітці, яка лишалася в Макіївці — а це ж поряд з Іловайськом! — попросив, щоб вона привезла нам продуктів і цивільний одяг. Щоб, якщо нас раптом застукають, то ми прикинулися місцевими: мовляв, гуляли по вулиці під час перестрелки і нас підбило. Ми дали їй гроші — у нас із собою були, вона нам все купила і привезла. Потім іще разів три приїжджала на таксі, привозила, що ми просили.

Але треба було вибиратися з Іловайська. Вирішили їхати спочатку до мене, в Макіївку. Їхали по одному, щоб, якщо раптом накриють, то хоч хтось мав шанс вижити. Я поїхав першим — на тому ж таксі, разом із тіткою. Її на блок-постах уже знали, в мене був паспорт із місцевою пропискою — підозр наче бути не мало.

І тут на блокпосту між Іловайськом і Макіївкою (я взагалі не знаю, навіщо там блокпост, бо вони на той час уже все захопили, але ще поставили блокпости на своїх дорогах) я чую:

— Евгений Михайлович, выходите из машины.

У мене все всередині похололо. Нога прострелена, ходити нормально ще не могу. Я другою ногою виліз, сперся на машину, наче на раслабоні, і питаю:

Кадр із фільму «Іловайськ — 2014. Батальйон "Донбас"»

— Есть проблемы?

А він дивиться в паспорт і питає:

— А что это вы, Евгений Михайлович, из Владивостока, а паспорт украинский?

Что вы тут делаете?

— Ну я родился во Владивостоке, родители там работали, потом переехали сюда.

— Да? Ясно! Ну привет, земля! Я ведь тоже из Владивостока.

Мене трошки попустило. Але стою, намагаюся підтримати розмову:

— Ну как там Владик?

— Та нормально. Ладно, был бы другой день, я бы тебя еще забрал бы на подвал. А так — хрен с тобой, едь.

Я плюхнувся в машину, закрив за собою двері. А якраз перед цим, як ми під'їжджали до блокпоста, мене таксист попередив, що тут усіх, хто поранений, забирають на підвал. Кажу: «Чого раніше не попередив?» — «Та я забув якось».

Пронесло. Під'їжджаю додому — там на вулиці стоять два якихось незрозумілих кадри з автоматом. Я ще деякий час посидів у машині, а потім на одній нозі різко вистрибнув у двір — наче не помітили. Тільки в хаті я уже трохи розслабився.

А за кілька днів таким же чином виїхав і Тарас Костанчук. З підробним паспортом його пропустили спокійно, питань не було ніяких. Ми ще день-два відпочили в моїх батьків у Макіївці, перев'язали рани і почали думати, як вибиратися. З часу поранення пройшло уже тижнів два, моя нога почала заживати, я навіть трошки ступати на неї міг. Але лишатися було небезпечно.

Виїжджали ми через Донецьк. Той же таксист, що віз нас із Іловайська, відвіз на автовокзал. Думаю, він щось здогадувався, але нічого не сказав. Вийшли ми на автовокзалі — а квитків нема: люди валять, усі автобуси забиті. Ми на свій страх і ризик узяли стоячі квитки, бо виходу не було. І я всю дорогу їхав стоячи. Нога під кінець розболілася від тієї вібрації, що ледь стримувався. Їдемо ми, а в автобусі така гнітюча атмосфера, всі мовчать, одне на одного не дивляться. Проїхали один блокпост, другий. І тут:

— Все мужчины на выход!

Перша думка: «Ну все, десь попалилися». Але робити нічого: виходимо всі, стали в ряд. І цей, що на блокпосту, з таким відвертим московським говором (ну різке воно вухо, у нас так не говорять), каже до всіх:

— Доставайте паспорта, будем проверять.

Починає перевіряти, придивляється до всього, прискіпується. Підходить черга до нас — і раптом з неба різко падає рясний дощ, майже злива. Ми здалеку показали

розкриті паспорти — і нам усім дозволили повернутися в автобус. На наступному блокпості стояв батальйон «Восток» — якісь дивні бородаті дядьки. Це одразу кидалося в око: у нас взагалі серед місцевих не прийнято було бороди носити. До речі, в Іловайську, коли ми перехувалися в квартирі, нам чітко було чути з вікна на вулиці чеченську розмову.

Під'їжджаємо до наступного блокпоста, знову напружилися — а там український прапор. І весь автобус ожив, усі почали розмовляти, усміхатися. Зовсім інший настрій, аж дихати вільніше стало.

На українській території нас чекав знайомий, відвіз в Дніпро. Там мені з ногою зробили рентген, наклали гіпс. Хотіли покласти, але Тарас каже: «Поїхали в Київ». І ми того ж дня літаком уже були в Києві. Там я ліг уже в госпіталь МВС на Вишгородській, мені зробили операцію і, слава Богу, з ногою все тепер нормально.

Після одужання я деякий час працював в охоронній фірмі, яку організував Тарас Костанчук. Ми там зібралися всі, хто виліз звідти, переселенці — і створили фірму, все легально. І до карантину ми успішно працювали — по всій Україні.

А потім мене потягло назад. Я не знаю, як це пояснити, але мені захотілося знову туди, на війну. В цивільному житті мені раптом стало не цікаво. І в 2018-му я підписав контракт. Вибрав 4-ту Бригаду швидкого реагування НГУ, танкові війська — бо це цікаво, це престижно. І не кожен туди піде, бо досі чомусь існує підсвідомий страх, що танкісти в танках горять. Але, за статистикою, піхоти в бою гине набагато більше, ніж танкістів. Танк підбити насправді досить складно.

*Кадр із фільму
«Іловайськ — 2014. Батальйон "Донбас"»*

І п'ятий рік я знову на передовій. До повномасштабного вторгнення дев'ять місяців стояли під Бахмутом. Так, були наче Мінські угоди, але ж ми розуміли, що їм ті угоди до одного місця, вони якщо повалять, то їх треба буде зустрічати. Так що у нас там були свої внутрішні ротації, щоб розуміти, що відбувається. І практика показала, що ми діяли правильно.

Родина на той час уже була зі мною. Виїхали всі, крім батька. Він уже літній, не захотів кидати хату, господарство.

З людьми, які лишилися там, я час від часу спілкувався. Хоча говорити з ними було дуже важко. У них переважала позиція: «Це все влаштували політики, ми тут ні до чого». Всі тепер кажуть: «Звичайно, ми були проти, але що ми могли зробити?» Ну, ми ж щось робили! Я не полемізую з ватниками. Що ти можеш довести людям, які не розуміють, що, якщо вони на все заплющують очі — вони стають рабами, з якими можна зробити все, що захочеш? У них в душі прокидалося розуміння, що їх надули, але вони готові були голову розбити, але не визнати свої помилки.

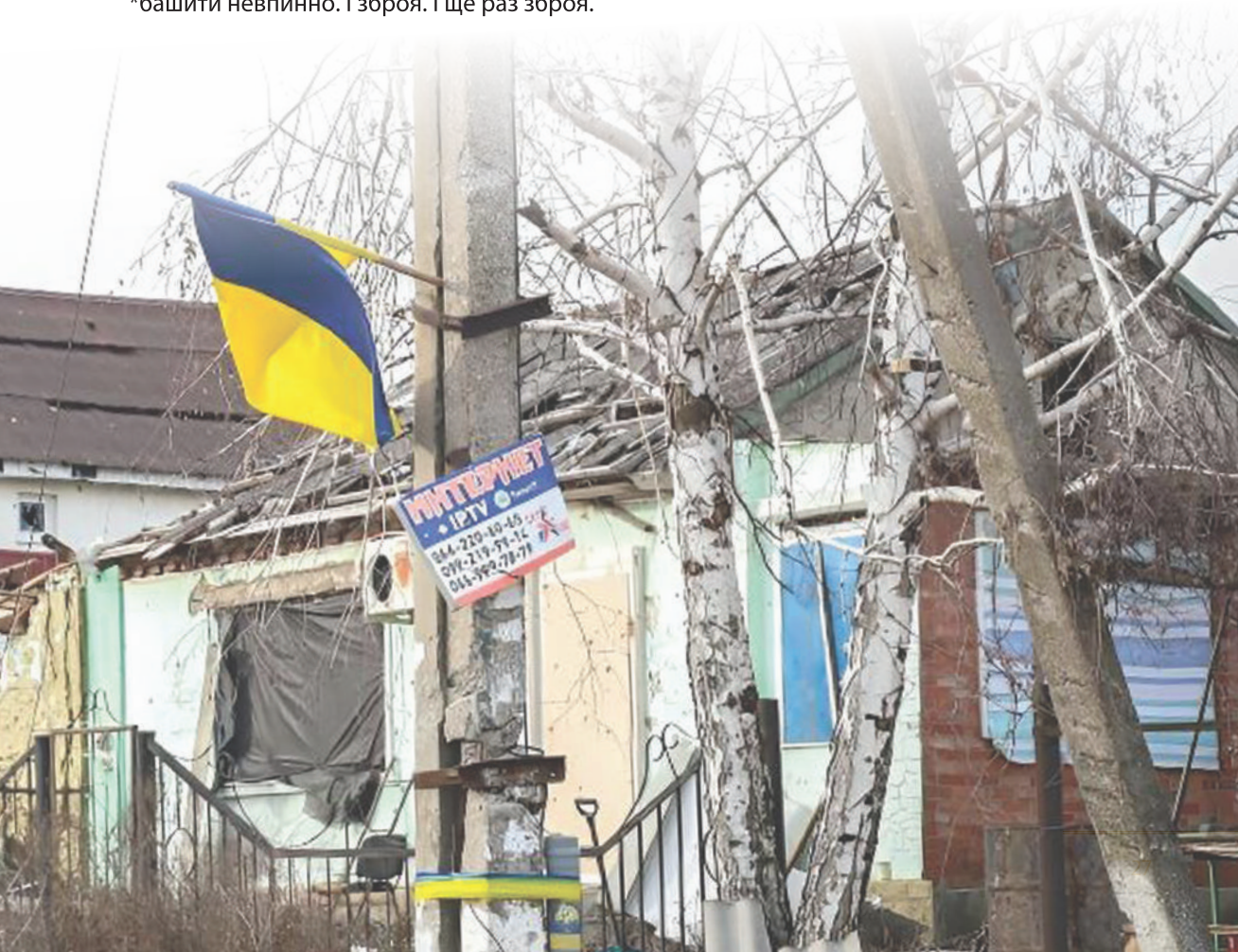
Зараз життя на окупованих територіях немає. Ще до повномасштабного вторгнення вся молодь намагалася виїхати за першої можливості. Вони в інтернеті бачили, як живуть в них, і як живуть за кілька десятків кілометрів, в Україні, як живуть в Європі. Частина виїжджала в Росію — не без цього. Частина прагнула виїхати в Україну чи Європу. Але всі розуміли, що там лишатися не варто, бо там — жопа.

Донбас поступово перетворювався в Абхазію. Вони там закон прийняли «про націоналізацію майна», щоб «націоналізувати» залишене житло, магазини, підприємства і потім перепродувати його іншим. Тим самим росіянам, які їхали сюди в надії пожитися. Майбутнього за Росії там не було і не буде.

Я часто до повномасштабної війни спілкувався на їхніх форумах. У мене було кілька лівих акаунтів, на яких я був зареєстрований, як місцевий. І я бачив, як всі розчаровані. По телевізору їм казали про перемоги, але ж вони бачили, як воно є і як могло б бути. Всі вже тоді все зрозуміли, але визнати це не хотіли.

Ще років два тому ми думали, що все це може затягтися надовго. Ми розуміли, що Росія не захоче відпускати Донбас. Та й Україну теж. Для Путіна це означало б крах: як так, така величезна імперія програла невеличкій Україні? Але звільнення Донбасу буде. Воно уже почалося. А що треба для перемоги? У всіх відповідь одна — *башити невпинно. І зброя. І ще раз зброя.

Петро Моругін
позивний «Злой»

24-й окремий штурмовий батальйон «Айдар»
Сили спеціальних операцій ЗСУ

Мотивація в мене одна. Весь цей час. Я вже розумію, що там, в Луганську, я більше не зможу жити. Але там похований мій батько, на могилі якого я з 2014 року не був. Там моє коріння і я туди однозначно повернуся. Я не хочу нікому нічого доводити — я просто хочу звільнити свій дім і свою країну від окупантів.

До війни я був приватним підприємцем — мав невеличкий магазин і два кіоски на ринку, які торгували продуктами. А крім того в мене було хобі — я був активістом організації «Дорожній контроль». У нас в Луганську був свій окремий осередок, хоча ми контактували з колегами з усієї України.

Спочатку «Дорожній контроль» — це був самозахист від свавілля ДАІ та інших силових структур. Але з часом це виросло в більш потужний проєкт із правової освіти: у нас був свій сайт, ми друкували газету, яка так і називалася — «Дорожній контроль. Луганськ». Наші хлопці, пішли вчитися на юристів, щоб фахово захищати права: свої та інших людей. Бо в судах, коли ми намагалися захищатися самі, нас часто зупиняли: «А ви хто за фахом?» — і все, наші аргументи не бралися до уваги. Тому довелося перекваліфікуватися. Спочатку ми відстоювали права членів нашої організації, а потім, коли фахівців стало багато, почали допомагати й іншим людям.

Тому для мене справжня війна почалася десь із 2010 року. Ще задовго до Майдану. Вже тоді наша боротьба з даїшниками досягла такого піку, що вони почали палити наші машини. Так, у трьох наших журналістів уночі згоріли автівки, була спроба підпалити дім ще одного активіста, іншому хлопцеві з Хрящуватого будинок спалили, на деяких активістів були напади, били їх міцно. Особисто по мені і по моїй машині стріляли. Тобто це була повноцінна війна не на життя, а на смерть.

І коли в Києві почався Майдан, ми, мабуть, одними з перших приїхали туди. Ми тоді були на двох Майданах: у Києві і в Луганську. Нам втрачати було нічого. Ми розуміли, що Янукович і його свора — це свавілля і беззаконня, тому або ми переможемо, або нас знищать.

У Луганську свій Майдан з'явився після побиття студентів і початку подій у Києві. На початках він збирався раз на тиждень на недільне віче. А починаючи з 2014-го люди вже приходили щовечора. На вихідних віче було велелюднішим, іноді доходило до тисячі луганчан. Тобто казати, що в Луганську всі були за Росію — це брехня. Проукраїнськи налаштованих людей там теж було багато.

А коли Росія рейдернула Крим, для нас, як і для більшості, це був шок. Ми не розуміли, що відбувається, чому росіяни туди полізли, чому наші не стріляють? А коли це саме почалося у нас в Луганську, коли у нас з'явилися ці самі «зелені чоловічки», коли в квітні захопили СБУ в Луганську — тоді все стало на свої місця. У повітрі замість весни запахло війною.

Ви ж розумієте, що та Революція Гідності, яка відбулася в Києві — це для нас був порятунок, бо на той час міліція душила нас жорстко. Крім того, що в мене стріляли, до мене в магазин приходили на тиждень по дві-три перевірки. Коли почався Майдан, то всі знали і мою проукраїнську позицію, і хлопців, які їздили до Києва. Нас кілька разів викликали співробітники СБУ, погрожували перекрити весь бізнес, якщо іще раз побачать на Майдані. В лютому ми не могли навіть виїхати до Києва, бо за нами було стеження і постійні перевірки — з податкової, пожежники. А хлопців, які працювали на державних підприємствах, деяких навіть з роботи позвільняли. Тому, коли Янукович утік, ми видихнули — для нас це був порятунок.

На другий день після того, як дізналися, що Янукович утік, ми взяли шини і поїхали до Луганського ДАІ вимагати звільнення корумпованих даїшників. Сказали, що, якщо вони самі не звільняться, ми тут їм влаштуємо ще один Майдан. І один під тиском таки написав рапорт. Ми відчули свою силу, це була наша свобода, наше право почуватися людьми.

В Луганську під час Майдану з'явилося багато «тітушків». Були і луганчани, і звезені спеціально із Запоріжжя, з Харкова — та з усієї України. Я особисто знаю десяток за два луганчан, які були на Антимайдані. Вони не приховували, що головною мотивацією для них були гроші. Координували це все профспілки на шахтах, які повністю контролювали Янукович із Єфремовим, а ті тиснули на шахтарів і виділяли гроші на підтримку Антимайдану. От така була арифметика: я свої гроші вкладав у Майдан, щоб бути людиною, а інші це своє право продавали за гроші, просто на цьому заробляли.

А ще всю цю колотнечу в місті, яку затіяла кучка місцевих люмпенів і маргіналів, підтримувала велика кількість приїжджих, зокрема — з Росії. Їх і раніше привозили на ці антимайданівські акції. Я сам бачив кучу автобусів із Воронежської області, з Ростова. І в інтернеті є купа нашого відео, де це все зазнято.

Я все думаю: чому так сталося, що в Харкові вийшло вистояти, в Одесі — вийшло, а в нас — ні? Мені здається через те, що туди швидко змогли доїхати майданівці і підняти людей. А в Донецьк і в Луганськ вони просто не доїхали. А приказка «Моя хата скраю», на жаль, це — про нас, про Донбас. Переважній більшості до того, що відбувалося навколо, просто не було діла. Бігають з російськими прапорами? — та хай собі бігають. Захоплюють СБУ та інші органи влади? — а мені що до того? Думаю, за ці роки вони зрозуміли, яку помилку зробили, але оця рабська психологія досі з ними: «А що ми можемо зробити?». Та можете! Якби тоді всі вийшли б і почали відстоювати свою позицію — все було б інакше. Ми ж, добробати, змогли!

Я багато думав над тим, чому це сталося саме тут і саме так? Тут же жило багато українців. Я цікавився історією, своїм корінням: батько в мене із Воронежської області, селище Кам'янське, але коріння у нас українське — його батьків вислали туди за Сталіна, і він там народився. А по маминій лінії маю родичів у Самборі на Львівщині.

Та й загалом Луганщина — це ж українські землі. Я не беру до уваги Луганськ та інші промислові центри: Краснодар, Северодонецьк, Антрацит, Ровеньки, Красний Луч — там з радянських часів встановилася мода на російську мову, бо приїжджало багато людей з усіх кінців Радянського Союзу. А заїдь у будь-яке село поблизу — там усі розмовляють українською. Ця територія завжди була Україною, і такою й залишиться.

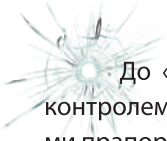

Ще одна причина того, що сталося — рабська психологія населення, тих же шахтарів. Ці два регіони, Донецьк і Луганськ, від самого початку були віддані на відкуп місцевим феодалам, Ахметову і Єфремову, Януковичу і всій цій донбасівській банді. Чому там весь час голосували за Януковича і за Партію регіонів? Бо вони створили ілюзію, що вони там господарі.

Я сам за освітою гірничий інженер і я бачив це все з середини. У шахтарів усе життя підпорядковане роботі і звичкам. Шахтар іде на зміну (зміна там до 12 годин, від того, щоб спуститися, помитися, перевдягтися), а коли піднімається, то першим ділом іде в магазин і бере бокал пива. Залпом випиває перший — і йому тут же наливають другий, а він при цьому іще вибирає пляшку горілки — це у них «бутильок» називається. Після цього приїжджає додому — і йде спати. І так — два дні поспіль, потім — вихідний, коли є можливість відпочити: відіспатися, поїсти, подивитися телевізор із постійними шоу. Тобто простору для розвитку критичного мислення не було. Як і бажання щось змінювати. Для них виїхати в Бердянськ на Азовське море до війни було приблизно тим же, як для середньостатистичного киянина злітати в Туреччину.

Але мене вразило інше — безхребетність шахтарів. До приходу Рената Ахметова всі шахти були державними. І люди там заробляли пристойні гроші: ще в 2010-11 році шахтар в середньому отримував на місяць тисяч по 16-18, а деякі дільниці мали і по 25-27 тисяч гривень. І коли наприкінці 2011 року Ахметов усе приватизував, то перше, що він зробив, — це всім встановив зарплату на рівні 8 тисяч. Шахтарі спочатку обурилися, підняли бунт, почали погрожувати, що от зараз зберемося, касками постукаємо. За Партію регіонів ніколи в житті більше голосувати не будемо, що ми, раби якісь, хай ДТЕК валить звідси! А за кілька місяців — парламентські вибори 2012 року. Я після виборів до них підходжу питаю: «Ну що, за кого голосували?» — «Та, ми тут на бутильку посиділи, подумали і вирішили голосувати за «регіони». Вони ж наші, може, вони просто іще нічого не встигли зробити?». Я їм тоді прямо сказав: «Ви не люди, ви — раби».

До «Айдару» я потрапив у травні 2014-го. Після Майдану ми з «Дорожним контролем» ще проводили автопробіги «Луганськ — Україна»: каталися з українськими прапорами по місту і в інші міста. Навіть коли 6 квітня захопили СБУ, ми ще їздили.

Крайню акцію провели 26 квітня, і в той же день мені подзвонив знайомий і сказав, що, якщо я не хочу, щоб моїй сім'ї було погано, то треба негайно тікати, бо до мене вже їдуть. А на той час то тут, то там уже з'являлася інформація, що затримують активістів, б'ють їх, катують. Одного побили так, що став інвалідом, зараз живе в Одесі. Іншого забили до смерті. Хлопець пішов, записався в батальйон Тимура Юлдашева. Але щось там сталося, він чи то ногу підвернув, чи злавав, і не зміг піти, лишився вдома. Так до нього приїхали бойовики, забрали, а на другий день привезли додому вже труп. І таких випадків було дуже багато: і по Луганську, і по області.

І я після цього дзвінка, як був — у шортах, в тапочках, сів на потяг і поїхав до Києва. У мене з Майдану були тут контакти, я тоді спілкувався із сотниками. Приїхавши до Києва, я постарався їм пояснити, що у нас в Луганську відбувається. Я хотів довести, що починається окупація, що це — війна. Але мене тоді не почули. Я не знаю, що на той час відбувалося в Києві, дерибанили посади чи як, але реакції на мою інформацію не було жодної.

А ще в квітні на одному з мітингів в Луганську я познайомився із Сергієм Меленчуком. Це був сотник, якого з Майдану послали курувати Луганську область. І від нього тоді я дізнався, що буде формуватися батальйон тероборони. Подзвонив, спитав, чи можна приєднатися? І от 11 травня я, не заїжджаючи в Луганськ, приїхав у село Половинкіне поряд із Старобільськом, куди перебазувався батальйон. І з того часу я залишився в «Айдарі».

До приходу в «Айдар» у мене жодного військового досвіду не було. Свого часу я займався боксом, у мене були досить складні травми, і мене в армію не взяли за станом здоров'я. Пізніше я про це дуже пошкодував, коли прийшов у батальйон. Мене в перший же день спитали: «Служив?» — «Ні» — «Стріляти вмієш?» — «Ні» — «Тримай зброю». Довелося вчитися на ходу. В батальйоні таких, як я, які не служили і вперше тримали в руках зброю, було десь відсотків 60, а то й 70. Були, звичайно, і колишні військові, і афганці, але їх було меншість.

Позивний у мене «Злий», ще з часів «Дорожного контролю». У нас тоді в кожного був свій ютуб-канал, і там у мене був нікнейм «Zloy6969». Цифри — це номер моєї машини.

Розвідка яка була? Перевдягалися в цивільне, сідали на машини і їхали через їхні блокпости, записуючи на реєстратор, скільки там людей, яке в них озброєння.

Потім ці дані передавали, куди треба. І не тільки ми. Багато місцевих патріотів передавало нам інформацію. Одну волонтерську родину бойовики навіть закутували.

Взагалі, 2014 рік був дуже насиченим, пролетів як один день. Перша бойова операція була в Старобільську, коли місцеві люмпени перекрили дорогу колоні десантників 80-ї бригади і не пропускали. Меленчуку тоді подзвонили, поставили задачу, ми перевдяглися в цивільне і поїхали місцевих угомоняти. Довелося трошки постріляти вгору, щоб вони розбіглися, — така була моя перша бойова операція.

А після цього у нас були операції в Новоайдарі в день виборів Президента, 25 травня. Ми там затримали і козачків, і підозрілих із російськими паспортами, які їздили і громили виборчі дільниці, забирали і псували бюлетені. Ми їх там десь 12 чи 14 осіб зі зброєю взяли в полон і того ж дня передали в СБУ. Тоді ж у нас з'явилася назва Батальйон «Айдар», після сутичок в Новоайдарі. «Азов» на той час уже мав свою назву, інші батальйони теж мали, а ми ходили під назвою Батальйон територіальної оборони Луганської області. Зранку на шикунанні нам кажуть: «Є пропозиція назватися «Айдар». Як вам?» Усі підтримали. Воно якось саме народилося. Там річка тече Айдар і якось до нас ця назва пристала.

Наступна операція була в ніч із 13 на 14 червня, коли ми звільняли місто Щастя. Там за 80 кілометрів був населений пункт Штурмовий, де стояв крайній блокпост десантників 80-ї бригади. І біля цього Штурмового якраз пролягала межа районів, Новоайдарського і Станичнолуганського. Ми звідти зробили рейд, звільняючи ці населені пункти. Там купа селищ, потім — місто Щастя і стратегічний міст через Сіверський Донець.

Як на мене, це була найуспішніша операція нашого батальйону, тому що за весь цей час у нас не було втрат, лише 2 чи 3 легких трьохсотих. При звільненні Щастя ми не пошкодили інфраструктуру міста, воно як було — так і лишилося. Не порівняти із тим, що зараз.

А після цього війна показала свою справжню сутність. І не було жодної операції, щоб не страждало місцеве населення, не було пошкоджень інфраструктури, у нас були великі втрати. Взагалі, про ці операції згадувати важко, бо за кожною, навіть найбільш героїчною, стоять людські життя, якими була здобута ця перемога. Я розумію, що війни без втрат не буває, але кожна втрата болить. Скажу одне: наш батальйон — один з небагатьох, який від самого початку практично весь час на передовій. Найдовша ротація — ми зайшли в сектор у квітні 2016, а вийшли звідти у січні 2018-го.

А найважчим для мене став бій 17 червня 2014-го на Металісті, коли я вперше побачив наших двохсотих. У нас тоді було четверо загиблих, і це насправді дуже важко морально. У мене на очах загинув Андрій Колесник, позивний «Камаз», з яким за три дні до того ми були в бою пліч-о-пліч. І це тоді був страшний шок. А потім якось пристосувався. Людина — така істота, яка пристосовується до всього.

Війна змінила мене. Прийшов солдатом, зараз уже майор. На цій війні я отримав досвід і звичку не зближуватися з бійцями. Тому що, якщо гине твій близький друг — це дуже боляче. Кілька років тому я втратив ще двох таких друзів: один загинув від кулі снайпера, іншого забрала хвороба. Повірте, це дуже важко.

А до ворога в мене жалості немає. Не я прийшов на чужу землю, не я пустив війну у свій дім. Якби повернутися назад у 2014 рік, я думаю, я б полонених не брав. Ворога треба знищувати, щоб він не знищив тебе. А то ми тоді їх захопимо, повернемо на той бік — а вони знову проти нас воюють. Треба було тоді бути жорсткішими — можливо і результат був би іншим.

Ще років три тому можна було із повним правом сказати, що на тому боці проти нас на 100% воювали росіяни. У них з першого кварталу 2020 року усі вже ходили з російськими паспортами. Місцевих небагато — не більше 30-40%. Але це так, «гарматне м'ясо». На командних посадах — усі кадрові російські військові, які приїжджали з Росії.

Щодо людей, які залишилися на окупованих територіях, то мені здається, що за ці роки їхня думка змінилася, але не так кардинально, як хотілося б. Все-таки, російська пропаганда працює потужно. Та що там казати по окуповані території: я тут місяць пробув у Чернігові, чи в Києві буваю — іноді стикаєшся з таким, що не знаєш, як реагувати. З іншого боку, важко зрозуміти, що там, у Луганську, в людей в головах, бо вони там не можуть вільно висловлювати свою думку. Там існує система доносів: якщо тебе у чомусь запідозрять — одразу підвал.

Водночас, в ЗСУ служать багато хлопців з Донецької та Луганської області, з територій, підконтрольних Україні. І це — вчинок. Бо дуже просто в Києві чи Львові одягнути вишиванку і казати, як ти любиш Україну. В Луганську й Донецьку таких людей завжди були одиниці. І зараз більш патріотичного населення, як на Донбасі, немає, бо вони знають, що таке війна. Так, там досі вистачає і вати, і люмпенів. Але ті, хто за Україну — вони до кінця. Вони знають, за що вони воюють.

Я ще раніше казав, що єдиний шлях повернути ці території — забирати силою. Треба розуміти, що всі ці люмпени зі зброєю, якій там були королями і робили, що хотіли — вони ж просто так не складуть зброю. Вони битимуться до останнього. Навіть, якщо Путін їм сказав би звідти вийти — вони не підуть. І в нас буде єдиний вибір — знищити їх разом з російськими окупантами.

Ми це могли зробити ще у 2014 році — якби не вторгнення ще тоді Росії. Якщо до червня вони маскували це ще під громадянську війну, то далі, коли ми почали тиснути, вже не ховалися і ввели регулярні війська. Та й пізніше могли б, якби у нас були авторитетні союзники, як, наприклад, була Туреччина в азербайджанців у конфлікті за Нагірний Карабах. Але потенційні союзники тоді лише виражали «глибоку стурбованість» і дивилися на нас крізь призму російської пропаганди, вважаючи Україну зоною російського впливу, а тому не хотіли ні з ким конфліктувати. Навіть у лютому 2022-го більшість союзників просто спостерігала, що буде, давали нам від трьох днів до двох тижнів. І лише наш шалений спротив змусив їх подивитися на Україну іншими очима. Але це нам дорого коштувало. І ми продовжуємо платити цю непомірну ціну — за право бути вільними людьми на своїй землі.

Що буде повномасштабна війна, я відчував давно. Рано чи пізно воно мало статися. Як не у 2020-му, то в 2022-му. Прикро, що ми на це забили, що цивільне суспільство не готувалося. Та й зараз, за великим рахунком, не готуємося. Перший шок минув — і ми розслабилися. «Віримо в ЗСУ!» — а самі що? Вірити треба в себе і покладатися на власні сили. І готуватися. Усі чомусь переконані, що їх це не торкнеться. Таке враження, що для багатьох війна уже закінчилася. А для декого вона і не починалася. Ото, як ракети прилітають на Київ, то ми трішки мобілізуємося. І то не надовго. А треба готуватися. Перша медична допомога, допомога при пораненнях, поведінка в критичних ситуаціях — все це треба вчити ще зі школи. Це те, що завжди може згодитися.

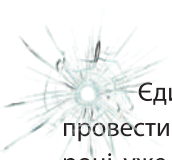
Для мене повномасштабне вторгнення почалося з того, що 24 лютого по нашій військовій частині в Броварах прилетів «калібр». Мене контузило, але на це якось не було часу звертати увагу — я до 1 березня так і пробігав, не знімаючи бронік і каску. Потім днів десять відлежався в госпіталі — і знову на передову: Харків, Барвінкове, Мар'їнка, Красногорівка, Авдіївка, Северодонецьк. Все це — як один день, як у якомусь тумані. Лише в липні, коли мене знову поклали в госпіталь і прокапали, все більш-менш стабілізувалося зі здоров'ям.

Для мене за цей рік ставлення до війни не змінилося. Так, масштаб більший, так, росіяни задіяли авіацію і ракетні обстріли, так, інтенсивність бойових дій на порядок вища. Але, по-суті, війна лишається війною. І єдина різниця з тим, що було раніше — це те, що більше людей вона торкнулася особисто. Більше людей побачили на власні очі, що таке «руській мір», більше людей пережило окупацію і змогли розказати про це. А що відбувається в Донецьку й Луганську, ми й досі до кінця не знаємо.

Дізнаємося лише тоді, як звільнимо їх. А це вже буде скоро. Може не так скоро, як хотілося б, але скоро. Включно з Кримом та іншими тимчасово окупованими територіями. А ще, якщо раніше до 2022 року я отримував усні попередження та догани за ведення бойових дій, то тепер все навпаки: вимагають їх вести, обмежень немає — і це супер.

Єдине, чого остерігаюся — це того, що Путін застосує ядерну зброю. Коли ми зайдемо в Крим — у нього виходу іншого не залишиться. Дуже сподіваюся, що він не встигне цього зробити, але спроба буде. А майбутнє України, її безпека — в НАТО. І мені здається, що після війни не Україна проситиметься в НАТО, а НАТО запрошуватиме Україну. Бо не у всіх військ, які в НАТО, є те озброєння, яке є у нас. А найголовніше — у нас є фахівці, які мають досвід використання цього озброєння. Треба лише закінчити війну.

Єдине, за чим шкодую — що ця війна забрала у мене час. Час, який я міг би провести з родиною, з дітьми. У мене в 2010 році в Луганську народився син, а в 2018 році, уже в Києві, народилася донька. Я не шкодую за тим майном, яке лишилося в Луганську. Я шкодую за тим часом, який я не додав дружині, дітям, які ростуть фактично без мене. Його вже не повернути — і це найбільше болить.

Віталій Применко
позивний «Котяра»

ВО «Тризуб» ім. С. Бандери
ДУК «Правий сектор»,
Окремий загін спеціального призначення «Азов»

2-й окремий мотопіхотний батальйон «Горинь»
30-та окрема механізована бригада
імені князя Костянтина Острозького
67-ма окрема механізована бригада ДУК

Ми всі живемо в одній державі, і буде пізно чухати потилицю, коли ворог стане біля воріт твого міста. Треба розуміти, що коли ти віддаєш московитам найменший шматок землі, вони заберуть у тебе все, навіть твоє життя. Так що крайніх немає, і «відсидітись» ні в кого не вийде. А я на війні з перших днів, від добровольчих батальйонів до ЗСУ. Це мій обов'язок, як кожного українця.

Мої предки — із Кубані, на Донбас потрапили у 1920-30-х роках, після «розкозачення». Прадіда кликали «дід Калина», він був у Кубанському війську, в чині урядника. Родина була велика, дружна, ще за царя майже всі в сім'ї отримали вищу освіту: той став агроном, інший інженером, один в офіцери вийшов. Навіть жінки мали свій фах — учительки, лікарки. І біля землі всі працювали.

А після більшовицького перевороту — розділилися... Двоюрідний дід червоним бронепотягом командував. Потім його свої ж і розстріляли. А мій дід утік на Донбас. Сховався, прижився. Воював за свою землю під час Другої світової, мав орден «Слави».

Я народився в Сіверськодонецьку на Луганщині. Дитинство пройшло в Криму, селище Горностаївка біля Керчі, юність — на Донбасі. Звідти пішов в армію. До 1991 жив як усі: відслужив, працював — і в радгоспі, і на заводі. Крайній фах до війни — менеджер безпеки, до того працював вихователем у дитячому санаторії «Ластівка», в інших організаціях.

На початку 1990-х мені до рук потрапила ОУНівська література. Почав цікавитися, читати Степана Бандеру. Коли відбулася Незалежність, я включився в роботу. У 1994-му вступив до Конгресу Українських Націоналістів, познайомився із засновником «Тризуба» Василем Іванишиним. Заснував кілька організацій — Сіверську міську організацію та Артемівську (тепер — Бахмут) районну. Пізніше сформував на Донеччині та Луганщині із «рускоязычних» шахтарів дві сотні «Тризуба».

Тоді українські ідеї нормально знаходили відгук. Наша газета «Бандерівець», яку ми тоді роздавали по електричках, розліталася, як пиріжки. Хтось, правда, сприймав нас у штики, а хтось навпаки захищав: та ви що, нормальні хлопці, нормальні ідеї. Може вони щось змінять на краще.

А потім у багатьох не справдилися сподівання, бо всі чекали, що краще життя, більш заможне, настане для всіх і одразу. При цьому, замість Чорновола чи Лук'яненка вибрали партноменклатурщика Кравчука та інших комсомольських лідерів, що оберталися біля ЦК — і далі все пішло по накатаній. Донбас просто ніхто не захотів українізувати. А на економічні негаразди наклалася пропаганда з боку ворога, яка лише посилювалася, при чому — з усіх боків.

Біда, що Донбас від початку залишився без належної уваги як з боку держави, так і з боку націоналістичних організацій. Владу це не цікавило, а нам не вистачило чи то коштів, чи то нормальних людей. А ще хтось виявився засланим козачком, хтось грошей хотів. Діаспора на початках допомагала дуже добре, а потім зіштовхнулася з деякими прикрими моментами — і охолола. А зараз виявилось, що деякі ура-патріоти чудово почувають себе в окупованому Донецьку. І це теж правда.

Зате російська пропаганда була тут завжди. Так, регіон складний. Ким заселявся Донбас? Не рахуючи тих, хто ховався, як мій дід, від репресій, туди виселяли примусово — люмпенів, криміналітет... Жили в халупах, непогані гроші, які заробляли тяжко, — пропивали. Філософія шахтаря: сьогодні живий — живи на повну, бо завтра може тебе не бути. На пенсію виходили рано, але довго підвищену пенсію не отримували — кілька років і... понесли. І все ж, попри таку особливу специфіку, люди Донбасу завжди приваблювали щирістю: якщо він за тебе, то він «за», а якщо «проти», то відверто... З ними можна було і треба було працювати.

Той рух в 1990-х, коли вони їздили до Києва на мітинги, був потужний. І в націоналістичних організаціях було багато вихідців із наших країв — і в УНСО, і пізніше в «Тризубі». І не пацанів якихось, а й серйозних дорослих дядьків. Дехто казав: «Я русскоязычний, не хочу ломать язык, а вот дети мои пошли в украинскую школу и будут говорить по-украински». І ці російськомовні — вони були за Україну. Але їх ніхто в цьому не підтримав.

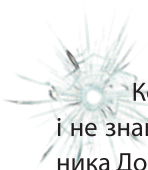
Зате всякі промосковські організації практично одразу активізувалися і почали вкладати кошти — і непогані кошти — особливо після здобуття Україною незалежності. Вкладали в усе, починаючи від спортивних клубів і культурних товариств і закінчуючи партіями. А Україна нічого не вклала — все фактично трималося на ентузіазмі одиниць.

Тому ця нарочита проросійськість Донбасу — вона більше нав'язана, спровокована. Так, були тут і нащадки окупантів. Але більшості було байдуже, більшість просто хотіла жити краще. Але не мали стратегічного мислення. Яскравий приклад: коли в Донецьку відкрили українську школу — так спочатку українці мало хто хотів віддавати дітей туди. А от євреї — з інших районів міста возили своїх нащадків. Бо, як сказала мені одна мама на лінійці: «Мой Борюсик будет учиться жить в Украине и я хочу, чтобы он занял достойное место».

Тому все, що ми бачимо зараз на Донбасі — все це результат бездіяльності нашої влади, коли все це можна було ліквідувати в зародку, нейтралізувати усіх цих завезених хлопчиків — і нічого не було б. А так... У росіян була домовленість із Партією регіонів про те, що кілька областей відділяються. Коли плавно не вийшло повернутися в Союз, довелося робити це силовим методом. Адекватної відповіді на це українська влада не дала, а основна маса населення — це отара, яка схиляється до того, хто сильніший. На той момент сильнішою їм видалася Росія.

Хоча зараз багато хто розчарувався і в цьому. Зустрічаєш тих, хто в 2014-му голосував на референдумі за Новоросію, а вони кажуть: «Які ж ми були дурні. Ми ж не цього хотіли». А назад дороги вже нема. Їх просто використали — і викинули, як непотріб.

До речі, в Харкові теж мало бути те, що в Донецьку і Луганську. Принаймні Кернес і ще троє наближених до нього людей все для цього зробили і взяли за це в ФСБ непогані гроші. Але Аваков вирішив по-своєму і в одну ніч із вінницьким спецназом зачистив Харківську облдержадміністрацію. Тоді російські «друзі» зажадали гроші назад. Двоє повернуло, а двоє — ні. Кернес сказав, що він усе зробив, як домовлялися, а решта — не його проблеми, і відмовився повертати гроші. За що й отримав кулю в спину. Другого просто ліквідували. Так що неповернення грошей ФСБ — це не жарти.

Коли почався Майдан, я був в ув'язненні. У 2011-му в Слов'янську стався вибух і не знайшли нічого кращого, як звинуватити у ньому страшного бандерівця, керівника Донецької обласної організації «Тризуб», тобто мене. Я так думаю, що у них було два варіанти: або завербувати мене, або підставити. Коли перше не вдалося, взяли за друге. Кілька років тривало розслідування, суди, потім в'язниця. На цей момент справу переглянули і закрили за відсутністю складу злочину. Але втрачені роки вже не повернеш.

Звільнили мене у березні 2014-го за відомою постановою Верховної Ради України про амністію політв'язням. І я одразу ж поїхав на Майдан, шукати своїх, «тризубівців». Там якраз формувалися підрозділи добровольців, бо всі бачили, до чого йдеться. Тоді вже організувався батальйон «Правий сектор», хлопці з «Тризуба» покликали до себе. У мене до війни були непорозуміння з тодішнім «напівпровідником» Ярошем, бо саме з його подачі я опинився за ґратами. Через це у мене були деякі сумніви, але більшість хлопців були своїми, і були сподівання, що Ярош скористається революційною ситуацією і зіскочить з гачка спецслужб. Не вийшло, але то вже на його совісті.

Я влився в роботу «Правого сектора», потім увійшов у Перший батальйон ПС, поїхали в Карлівку, брали участь в інших операціях. Потім виникла потреба підсилити батальйон «Кривбас» — мене послали з групою, з якої незабаром утворився Другий батальйон ПС, яким я командував.

Потім був Іловайськ, але в ту м'ясорубку я не потрапив — мене серйозно поранили на підході, коли були бої за Зелене, Грабське. Повернувся. Воював на Маріупольському напрямку, брав участь у боях за сам Маріуполь, на Світлодарській дузі. Займався вишколами, готував хлопців, організовував базу в Михайлівці. Освоїв різні види зброї від усієї стрілецької і міномета до наводчика БМП.

Працював у напрямку розвідувально-диверсійної діяльності — була у нас спецгрупа. Звичайна робота: зачистки, перевірки, затримання. Росіяни ще тоді теж траплялися під час рейдів. З російських штатних військових — лейтенант і сержантик попалися. З найманців — татарин із Уфи. Приїхав, каже, фашистів бити. Дуже боявся, що потрапить до рук «Правого сектора», бо йому вже розповіли про жорстоких «карателів», підвали і катування. Коли зрозумів, що він таки серед бійців ПС, одразу погодився на співпрацю з органами. Балакучий виявився, здав усе, що знав — і ця інформація була досить цінною. Снайпера одного разу затримали, чечена-кадіривця. Але це рідкість: зазвичай, коли засікали снайпера, його одразу ліквідували.

Тоді багато хто з моїх земляків пішов у добробати: в «Донбасі» багато їх було, в «Айдарі». Мотивація була одна: всі розуміли, що прийшли окупанти і вся ця істерія

з приводу бандерівців чи утисків російської мови — це маячня, бо нічого такого і близько не було. Всі хлопці були за незалежність, щоб Україна лишалася Україною. Були й ті, у кого щось віждали і вони прагнули помсти — окупанти ж одразу показали свою натуру: щойно ці покидьки заходили в якесь село, то мародерство було в порядку речей. І звичайно ж, що це нікому не подобалося.

На початках зброя була переважно своя — мисливські карабіни, ще дещо. Ще на майдані хлопці, хто міг, закуповувалися в зброярських магазинах. Бувало й таке, що хтось якусь розкопну зброю приносив часів Другої світової або трофей. Якщо війна, то озброюєшся, хто чим може.

Було багато тих, хто мав свій бізнес, але кинув усе і почав вкладати гроші в армію, в те, щоб озброїтися самому і озброїти підрозділ. Коли ж після 2016 року почалося «подобіє» війни, багато хто пішов з армії. Комусь не сподобалися армійські умови, у когось закінчилися ресурси і він повернувся до родини, щоб допомогти. Але вони й далі допомагали, хто чим міг. А коли почалася гаряча фаза, більшість із них повернулися в стрій. Бо, коли є можливість знищити ворога — його треба знищувати.

Я ще з 2014 року говорив, що велика війна буде. Що те, що було всі попередні вісім років, це лише прелюдія до великого вторгнення. Особливо це відчуття загострилося в останні роки перед вторгненням. Кожен, хто уміє аналізувати і дивитися на світ тверезими очима, бачив неодноразові спроби тихої здачі України. Оці всі

«просто перестать стрелять» і «мир в очах пуйла». А не сталося це лише завдяки протидії активної частини українців, які взяли до рук зброю, а подекуди і голими руками кинулися зупиняти російські танки. Але все йшло до того, щоб ця війна закінчилася швидкою капітуляцією. Цей варіант для мене був неприйнятним — я все одно продовжував би опір, чи партизанський, чи знайшли б який. І більшість моїх побратимів — так само.

24 лютого я зустрів під Попасною. Мене направили у новосформовану з перших резервістів третю роту. Я там був старшим бойовим медиком — одним на всю роту. Ми зайняли бойові позиції, бо ті підрозділи, які раніше їх тримали, перекинули під Харків. Ну — і погуляли! Не так, як хотілося б, бо були і втрати. У мене з роти, коли нас змінили на позиціях, 12 бійців вийшло. Інші — або поранені, або загиблі. Така ціна нашої свободи.

У нас є кому воювати, було б чим. У нас он інваліди — і ті в строю. Хлопці без рук, без ніг, на протезах — а воюють. Контужені — замість їхати в госпіталь, повертаються на позиції. Зараз зміна підросла — хлопці приходять вмотивовані, горять. Ті, хто на початку війни учебку закінчили, тепер командують підрозділами. Перспективи є. Але погано, що все одно в армії багато позалишалось тих совків чи крадунів, які мають лише амбіції чи матеріальний інтерес, а толку з них ніякого. Навіть під час війни вони не перестають красти в армії, закупувати відвертий брак. А причина головна — безкарність.

Ця війна стосується всіх — кого менше, кого більше. Ті, хто з нею реально зіткнувся, уже навряд чи пробачать. Ті, хто зараз пропагує мир за будь-яку ціну — це вороги України. Миру не буде — буде перемога або поразка. А все інше — то так, перемир'я. А з москалями перемир'я ніколи не закінчувалося нормально. Це вже історичний факт. Якщо Московія хоче миру — це для того, щоб залізати рани, підготуватися і вдарити в спину.

Немає крайньої хати. Не має бути. Ми всі в одній державі, в одній країні. І відсидітися не вдасться. Якщо ворогу віддати шматок землі — він забере все. І дійде і до Подніпров'я, і до Карпат, і за Карпати.

Ця війна розвіяла ілюзії багатьох щодо «братерства і дружби» і показала реальні наміри московитів. Хоча на Донбасі лишається багато тих, хто і досі згоден на мир за будь-яку ціну і зовсім не проти знову стати раком до ярма. Це нащадки тих окупантів, які прийшли сюди раніше, або просто спиті люди, яким усе все одно, аби їх не чіпали. Але нам своє робить.

На сьогодні варіант звільнення Донбасу і всієї України один — силовий. Перемога і зачистка території. І повернення Криму. Але для цього потрібне рішуче політичне керівництво, яке прийме необхідні рішення, і підтримка союзників. А ще — достатня кількість зброї і боєприпасів, збільшення людських ресурсів.

А для мене війна закінчиться тоді, коли на руїнах Кремля ми вип'ємо гальбу львівського пива. Коли Московія розпадеться як імперія і повернеться в історичні рамки Московського улуса, який можна буде обнести високою стіною, як «дикі землі». Коли окупанти зникнуть з моєї землі — отоді я зможу перевести подих. А поки є сили тримати зброю — я в строю.

Олена Мокренчук

офіцер управління зв'язків
з громадськістю Збройних Сил України

Я не стріляю на війні. Головним чином тому, що мені мої хлопці сказали: «Лена, не лізь, куди не треба. Ми по-любому воюємо краще за тебе. Роби те, що вмієш краще за нас – розповідай про нас нашим рідним». Я завжди з ними, на передовій, де у мене також є своя ділянка фронту, на якій мені визначені свої завдання.

Народилася я у місті Сніжному на Донеччині. Тато був директором школи, мама — завучем, тож дитинство моє минуло в мандрах від села до села Новоазовського й Тельманівського (Бойківського) районів Донеччини, куди направили батьків, як тоді казали, «піднімати сільські школи». У кожному селі ми жили рік-два, потім знов переїздили. Через це у мене немає справжніх друзів дитинства, бо просто я не встигала їх знайти. Зате було безліч знайомих, що стало мені в нагоді, коли почалася війна: чи не в кожному селі Приазов'я у мене знайшлися колишні однокласники, друзі, сусіди, батьки школярів.

На початку Незалежності отримала історичну освіту в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса, працювала вчителькою та журналісткою на Донбасі, який колонізував тоді клан Віктора Януковича. Відкрила інформаційну агенцію «AlfaPress», і ми працювали по всій Україні. Це були 1990-ті — 2000-ні роки, коли в друкованих ЗМІ був брак журналістів на місцях і редакціям було зручно звертатися до таких інформаційних агенцій. Ми збирали інформацію, я її адаптовувала для конкретного ЗМІ — їм було зручно, і нам непогано.

Війну я застала в Києві. Ми з сім'єю на той час вже переїхали туди: з 2004 року я почала працювати в інформаційному відділі однієї з релігійних організацій та на факультеті журналістики, а у 2009-му забрала до Києва всю сім'ю. І коли почався Євромайдан, ми всі були там. Я просто знала, хто такий Янукович, бо, як журналіст і виходець із Донеччини, була в курсі багато чого такого, про що інші в той час навіть не здогадувались. У 2013-му ще була надія, що євроінтеграція нам допоможе приборкати «банду зека», але коли стало ясно, що проросійськи налаштоване кримінальне угруповання Януковича не збирається виконувати свої передвиборчі обіцянки і відверто веде нас назад в «совок», під Путіна — ми з дітьми рішуче вийшли на Майдан.

Перше, що ми з колегами та молоддю зробили в пресцентрі Майдану — створили групу протидії російським фейкам. Працювали, в основному, на базі соціальної мережі «Facebook», але використовували також російські «ВКонтакте» та «Однокласники», поки їх не закрили. Досвід такого спротиву маю з 2010 року, коли викладала в

університеті та на численних навчальних заходах дуже популярний на той час курс «Інформаційні війни». Крім того, у листопаді 2012-го, коли арабські екстремісти вчоргове атакували Ізраїль, назвавши це «восьмиденною війною», нас — фахівців з інформаційної боротьби — запросили долучитися до групи з протидії фейкам. Щойно з'являвся фейк, ми починали шукати оригінал, де і з якого приводу було опубліковане те чи інше використане для фейку фото, відео, повідомлення. Хто перший знаходив, одразу кидав у групу. Ми створювали спростування і всі одразу його поширювали. Я тоді накопичила пристойний архів фейків та їх спростувань — мабуть, відчувала, що вже дуже скоро він мені стане в нагоді. Не повірите, але коли почався Майдан та згодом війна, росіяни почали активно вкидали в інфопростір проти України ті самі фото і відео, які вони два роки тому використовували проти Ізраїлю! Одразу стало ясно, де розташована «фабрика» з продукування цього брудного контенту!

Фейків було дуже багато. Наприклад, представлена в російських ЗМІ світлина «загиблої жінки з Донбасу» виявилася портретом жінки з Киргизстану, де у 2010 році сталися спровоковані росіянами криваві сутички; а фото «вбитих дітей Донбасу» насправді мали сирійське походження і ілюстрували статті світових ЗМІ про бомбардування російськими військовими сирійських міст Алепо та Дамаск. Ми публікували обидві світлини поруч — фейк і оригінал з датами і текстом — і люди самі все розуміли. Так само працювали і з іншими інфовкидами. Із січня до нас підключилася молодь, що знала іноземні мови, і ми змогли поширювати цю інформацію на світові мережі 14-ма мовами.

На той час я з донькою фактично жила на Майдані, перебуваючи тут цілодобово: наша квартирна хазяйка, дізнавшись, чим ми займаємось, назвала нас «майданутими» і вигнала із квартири. Тож ми з Крістіною переселилися на Майдан: вона була в одній із сотень самооборони, а я із молоддю «Нічної сцени» обладнала собі в Будинку Профспілок куточок, де можна було спати по черзі. Харчувалися тут же, на Майдані.

Коли почали розкручуватися події в Криму, я з колегами-журналістами Майдану поїхала туди. Ми працювали в Севастополі, Бахчисараї, Перевальному, Феодосії та інших містах, вели стрім-трансляції та фіксували події на камеру. Разом з Емою Солдатовою, Лідєю Гужвою та Владом Вельде ми «стрімили» відео оточення росіянами наших військових частин, фіксували пересування ворожої техніки та висвітлювали через соцмережі акцію 8 березня в Феодосії, яку проводили кримські татарки. Ми разом з кримчанками тримали вздовж доріг плакати з написами: «Русские мальчики, уезжайте домой!» «Мы не хотим войны!» «Крим це Україна!» — а повз нас по вулицях їхали ті самі «русские мальчики» колоною з більш ніж 80-ти одиниць військової техніки і знімали нас на телефон... Той відчай не можна передати словами!

Взагалі, дивним то все виглядало... У Сімферополі ми бачили акцію «Спасём наших беркутят!». Як потім з'ясувалося, замість «беркутят» за стінами військової частини кримського «Беркуту» ховалися російські військові, які ще з 20 лютого почали тут путінську «спецоперацію по возвращению Крыма». У Севастополі нас ледь не побили: тут російськими кураторами активно формувалися з місцевого населення «отряды самообороны Крыма» і спеціально навчені пропагандисти накачували людей різноманітними страшилками про «биндеровцев» просто на вулицях та головній площі міста. Кидалися бити і в Феодосії — мене з Еммою врятувала місцева жінка, яка вивела нас із того зомбованого натовпу. Кураторів було небагато, десь до півсотні людей, і вони гастролювали Кримом, влаштовуючи проросійські «мітинги» то тут, то там. Наприклад, в Бахчисараї серед натовпу ми зустріли чоловіка, якого годину тому бачили в Сімферополі коло відділку міліції; потім побачили його ж у Бельбеку. В основному в ролі агресивного «м'яса» росіянами використовувались «советские пенсионеры», які чомусь були абсолютно впевнені, ніби зрада України поверне їм колишні посади, гроші, привілейоване життя партійної номенклатури, або, принаймні, «российские пенсии». Пам'ятаю їх розчаровані дописи в соцмережах після завершення «рузской весны», коли виявилось, що всі обіцянки були звичайною брехнею. Та було вже пізно: збройна окупація півострова відбулася.

А потім був Донбас... Коли в березні 2014-го ми з російськими опозиціонерами приїхали з арт-акцією «Україна-мрія» до вже окупованого Донецька, вони, подивившись на все, що там відбувається, сказали нам: «Э, нет. Это у вас не местные мутят. Они здесь ни при чем. Здесь те же люди, которые нас в Москве и в Питере винтили на наших митингах. Это ребята из ГРУ». Ми тоді не повірили їм — а дарма. Згодом стало ясно, що вони таки казали правду.

Згодом і в інших містах України мені почали траплятися люди, чиї обличчя запам'яталися під час окупації Криму. Наприклад, в Миколаєві до мене підскочив з якимось питанням той провокатор, якого я бачила в Феодосії: він бачив нас з камерами в Криму і, певно, подумав, ніби ми з їхньої команди. Люди з відеосюжетів, відзнятих у Сімферополі, Севастополі, Бахчисараї, дивним чином зустрічалися на фото і відео з Харкова, Одеси, Луганська...

В Маріуполі взагалі курйозний випадок був. 8 травня під час штурму бойовиками міськради я побачила бабцю, яку до того зустрічала біля військової частини у Феодосії. Тут вона вешталася серед нападників і голосно вигукувала: «Крым — Россия! Крым — Россия!». Аж раптом до неї підходить інша, штовхає її під бік, і вона починає

кричати «Донбасс — Россия! Донбасс — Россия!». Вона вже «заблукала» в тих своїх гастролях і не орієнтувалася, де вона є. І таких провокаторів було дуже багато: привезені з Росії або найняті вже тут спеціально навчені чоловіки і жінки, які грали роль «простова українська народа» на організованих росіянами проросійських шабашах.

У мене є багато відео, багато стрімів із тих подій. Скопіювала їх на різні носії і бережу, як зіницю ока: колись прийде час і вони стануть вагомими доказами на суді проти Росії.

Отже, в березні 2014-го ми приїхали в Донецьк із акцією «Україна-мрія», започаткованою ще на Майдані. 22 лютого, після жахливих розстрілів і похоронів Небесної Сотні, ми з львівським художником Володимиром Свачієм розгорнули коло сцени Майдану надані добровільцями великі 15-метрові полотна і запропонували людям намалювати, якою вони бачать Україну своєї мрії. Люди тоді вималювали більше 10 полотен! Кожному хотілося намалювати ту Україну, яка постане після нашої перемоги. Україну, за яку Небесна Сотня віддала життя...

Правда, в Донецьку та Луганську, де вже починалася російська окупація, нам довелося назвати цю акцію «Птиця щастя», щоб не надто дратувати бойовиків розташованого поруч «антимайдану», які час від часу підходили до нас, шаленіючи з люті. Але мери міст, які тоді ще були на своєму місці, надавали нам письмовий дозвіл і кілька нарядів поліції для охорони нашого заходу, тож бойовики не ризикнули нападати, ходили довкруг, як шакали, але не чіпали. Було складно. І, чесно скажу — страшно. Але ми це зробили. Людей прийшло багато, вони підходили, брали фарби і малювали свого Птаха Щастя у кольорах українського прапора. Це було надзвичайно сміливо в тих умовах, повірте.

Ці полотна ми вивезли на «чисту Україну». Вони зараз зберігаються в музеї Грінченка, можете прийти і подивитися. А фарби з тієї акції пізніше я передала у музей міста Львів, як свідчення того, що і фарбами можна боротися за свою країну. Хоча зброєю, звісно, набагато ефективніше.

У цій акції нас супроводжували російські опозиціонери. Їх тоді біля сорока осіб приїхало, щоб на власні очі побачити, що тут відбувається, і застерегти українців від пастки, в яку вони можуть потрапити. Вони казали: «Українці, які хочуть в Росію, сподіваються, що вони потраплять у пізній СРСР. Насправді вони не розуміють, що нинішня Росія — це зовсім інша держава. Це монстр, тут у нас дуже страшно». Вони розділилися на чотири команди і поїхали у Львів, Одесу, Харків і Донецьк-Луганськ. Оце та команда, що на Донецьк-Луганськ, і поїхала з нами.

Після акції ми повернулись у Київ, з'їхалися також інші команди. Російські опозиціонери звернулись зі сцени Майдану до учасників Революції Гідності і прямо сказали: «Це не донецькі «бузять», це операція ГРУ. Місцеві тут нічого не ваять, їхня думка не враховується. На вас чекає велика війна...». На жаль, тоді до цих слів ніхто не дослухався. А даремно: все так і сталося. До речі, з тих більше 40 опозиціонерів більшість були дуже скоро знищені російським режимом або виїхали до інших країн. Лише з тих, про кого знаю особисто: один помер на другий рік війни від «сердечного приступу» (улюблений діагноз російських спецслужб); інший був заарештований і переведений кудись до Сибіру, де й зник безслідно; одна жінка померла при загадкових обставинах... Двоє лишилися в Україні, одна після кількох арештів виїхала з дітьми до Німеччини. Не так просто опиратися режиму, який міцно вкоренився: здатних до спротиву диктатура не лишає в живих. Нам пощастило, що ми вчасно почали опір і не дали завести себе у пастку.

У ті дні як журналіст я багато їздила «гарячими точками» і все фіксувала. Як місцева, я намагалася виступати комунікатором між українськими військовими і цивільними, бо бачила, що накручені пропагандою люди боялися наших військовослужбовців, а військові з недовірою ставилися до місцевого населення. Хоча місцеві

тут часто були взагалі ні до чого. 16 квітня 2014-го в Краматорську я була свідком, як російські бойовики під виглядом місцевих «віджали» у військових техніку. Серед натовпу місцевих зівак було чітко видно чужих людей, вдягнутих у цивільне, але з кобурою під одягом. Вони дуже відрізнялись від інших. Були зібрані, добре організовані і явно керували натовпом, отримуючи звідкись команди по телефону. Наші бійці намагалися переконати людей пропустити їх, не розуміючи, що мають справу не з емоціями простих людей, а з добре спланованою ворогом спецоперацією, прорахованою до найменших дрібниць.

Робота журналіста в охопленому вогнем Донбасі була дуже небезпечним заняттям. Під час цих поїздок мене кілька разів заарештовували. Перший раз — коли я поїхала у захоплений Гіркіним Слов'янськ спробувати визволити наших хлопців, які потрапили в російський полон, або хоча б дізнатися про їхню долю. Біля СБУ нас затримали так звані «казаки», змусили видалити фото. Потім нас допитував ГРУшник. По місту ходили кадірівці з автоматами та місцеві підлітки-дрищі наркоманського вигляду, яким автомат звисав аж до землі і чиркав стволом об асфальт. Коли спитала в них про наших хлопців, вони саркастично засміялися: «Не бійтеся, вони у нас відпочивають». Я лише через два роки дізналася, що їх пізніше обміняли.

Вдруге затримали у Краматорську, коли ми намагалися якось допомогти заблокованим військовослужбовцям 25-ї бригади. Були спроби арешту в Донецьку і інших містах, але завжди виручав паспорт з донецькою пропискою, яку я так і не змінила за десять років проживання у Києві, а тепер вона мені була як оберіг від вурдалаків. Ну і, звісно, завжди допомагало прикинутись «девичькой» — безтолковою наляканою дурепою, яка випадково потрапила в «замес».

По-справжньому я зрозуміла, що це війна, коли мене із моїм майданівським знайомим, російським опозиціонером Анатолієм Поляковим (він пізніше 9 місяців провів у полоні так званої «ЛНР») арештували коло захопленої росіянами Донецької облдержадміністрації. Нас схопили і почали водити на допити по різних поверхах адміністрації. Допитували різні люди, в тому числі ті, які відверто говорили, що вони представники російських спецслужб. Зрештою, нас привели на 11-й поверх, і тут виявилось, що «ідеологом» у них підробляє колишній викладач нашого факультету журналістики ДонНУ Сергій Барішніков, який наче мав завербувати нас до «Новоросії». Але виявилось, він теж толком не знав, що воно таке, на жодне питання не міг дати відповіді.

Це був якийсь сюр, я ніяк не могла звикнути з думкою, що все це серйозно. Під кінець я вже сіла і просто заплющила очі: так набридло дивитись на той цирк! А от Толік Поляков, росіянин, був дуже нажаханий: він добре розумів, що відбувається, і чим це все для нас може закінчитися.

Зрештою, нас привели до Пономарьова. Той теж спробував тиснути на нас, записуючи наше «зізнання» на камеру. Питає: «Ви чого сюди прийшли?». А мені вже

було так огидно, так бридко, так байдуже до них всіх! Я й кажу: «Ну, ви ж тут у нас якусь Донецьку Народну Республіку будете. Я сама із Донбасу. От, думаю, піду гляну, може, діло добре, може допомогти чим?». Він засміявся на ці слова і каже: «Виженить їх». Нас і вигнали.

Йдемо з Толіком, а в самих руки-ноги трусяться: дві години страшної нервової напруги далися взнаки. До мене лише зараз почало доходити, звідки ми дивом вивались. Потім тих, хто після нас потрапляв, по кілька днів та місяців тримали в СБУ, катували. А ми ще так, легко відбулися.

Після того випадку я зрозуміла, що в цих ділків ніякої ідеології немає, всі ці «динири-линири» — лише прикриття для чогось набагато небезпечнішого. Але що робити? Толік поїхав до знайомих, а я їду в маршрутці на Волноваху, і в мені наростає відчай. Зрозуміло, що це не Майдан і дерев'яними бітами та пластмасовими касками тут нічого не зробиш. Але ж край мій гине! Треба робити щось!

Біля мене сидить жіночка і питає: «Чого ви плачете?». Я їй розповідаю це все, а вона нахилиється до мене і каже: «Тихо. Там на повороті стоять наші хлопці. Йдіть до них, вони допоможуть. Тільки я вам цього не казала».

Наступного ранку поїхала туди, куди вказала моя попутниця. Дивлюся: справді — наші, ріднесенькі! Біжу до них. Вони з автоматами стоять, блокпост охороняють. Мабуть, подумали: що то за навіжена біжить до них обніматися? А я їх всіх розцілувати була готова! Вони для мене були як Янголи Божі, послані для нашого захисту!

Звісно, насправді все було набагато простіше: це був взвод Валерія Гудзя, другий батальйон 72 ОМБр, які прибули сюди навесні. Погано вдягнені, голодні, без наметів, просто неба — вони, втім, випромінювали спокій і впевненість. Коли я приїхала, майор Гудзь саме із рушником на плечі виходив з душу, який хлопці облаштували тут, у лісосмузі при дорозі. Пам'ятаю, це мене тоді неймовірно вразило: якщо вони знаходять час і можливість думати про чистоту — значить, все не так погано, як я собі уявляю! Щось вони знають таке, чого я ще не знаю; щось вміють таке, чого я не можу...

Ми познайомилися. Я почала постійно приїжджати до них: допомагати перемогти, як визначила для себе. Хоча тоді ще ми всі дуже слабо розуміли, що саме треба для перемоги. Привезла їм із Маріуполя намети й продукти, доправила з Запоріжжя розгрузки. Потім помчала до Києва, де друзі з Майдану завантажили моє купе продовольством, яке я далі перевозила через окупований Донецьк у Волноваху. У Донецьку пасажирів перевіряли: відкривались двері, заходив «ополченець» з автоматом і роздивлявся наші документи і речі. Мене рятувала лише місцева прописка і те, що вони не перевіряли жінок.

Починаючи з травня 2014-го я стала більше волонтерити, ніж займатися журналістикою. Дуже хотілося зробити хоч щось, щоб полегшити життя захисників. Цікаво

вийшло з розгрузками (це такі цупкі розвантажувальні жилети, куди в кишеньки можна вкласти кілька додаткових магазинів та пару гранат). Їх шили волонтери, тож я одразу домовилися у Запоріжжі зі швачками, а поки їхала до них — виставила у «Фейсбуці» картку і збирала на це гроші. Везла назад розгрузки через той же окупований Донецьк та ворожі блокпости. Приїхала до Волновахи о сьомій вечора; розумію, що сьогодні вже не встигну віддати їх хлопцям. А їм же треба! Що робити? Вирішила йти пішки. Йду 6 кілометрів із двома пакунками, кожен десь по 10-12 кг. А назустріч мені біжить молодий солдат — з важким автоматом, у берцях... Це був момент, коли я відчула, що ми таки справді разом, що я не кину їх, а вони — мене. Я тоді їм сказала: «Хлопці, я з вами до перемоги».

Були й небезпечні моменти. В липні 2014-го я їхала під Ізваріне, в Червонопартизанськ, везла хлопцям одяг, біноклі, прилади нічного бачення. Все це розклала по сумках, викликала таксі аби, згідно легенди, «доїхати до чоловіка», а насправді — до орієнтиру, вказаного бійцями бригади.

Але таксист щось запідозрив і висадив мене у чистім полі коло місцевої шахти, куди за 10 хвилин підїхали три автівки з російськими бойовиками. Я телефоную хлопцям і кричу російською, наче чоловіку: «Ромочка, здесь какие-то идиоты меня к тебе не пускают, приедь, разберись». Цими дзвінками якийсь час тримала нападників на віддалі: вони думали, що «Рома» то якийсь місцевий бандитський авторитет і намагалися вирахувати, хто ж саме. Але довго так тривати не могло — сонце сідало, і нападники нахабніли... Тим часом мої хлопці видзвонили директора цієї шахти, який мав проукраїнські погляди. Під виглядом того, що треба оглянути сумки, він завів мене до приміщення, де були шахтарі. Озброєні бойовики в приміщення до роздратованих шахтарів заходити не наважились, покрутилися довкола будинку і пішли. А вночі директор разом із своїм другом непомітно вивіз мене в сусіднє село і зранку

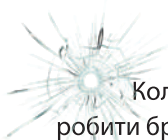

відправив назад на «чисту» територію. Сказав, щоб я не хвилювалася, вони самі знайдуть можливість передати сумки з «подарунками» нашим бійцям. І таки дотримав слова — за кілька годин хлопці подзвонили і сказали, що «гостинці» вже у них.

Ще з весни 14-го ми у Волновасі організували волонтерську групу «Солдатська пошта», через яку доставляли в нашу 72-гу бригаду та інші військові частини форму, біноклі, нічники, тепловізори, теплий одяг, продукти, запчастини до військової техніки тощо. Зараз дивишся накладні — це ж сотні тонн перевезеного вантажу! Робота з 06:00 до 23:00. Їздили в Слов'янськ, Сніжне, Донецьк, Червонопартизанськ, Луганськ, Кутейникове, Іловайськ, Маріуполь та інші міста. У перший рік існування «Солдатської пошти» за місяць через мій рахунок проходили мільйони гривень. Гроші йшли з усієї України, а ще з Іспанії, США, Казахстану, Ірландії і навіть РФ. Визмку ми підтримували також місцеве населення, яке опинилося в зоні бойових дій.

А в серпні 2015 року, щойно людям з донецькою пропискою дозволили служити в ЗСУ, я пішла на військову службу. Стала пресофіцером моєї улюбленої 72 бригади і продовжувала волонтерити для своїх побратимів.

Мені дуже допомагала моя донька Крістіна, яка у 2015-му саме закінчила школу. Наступного року, коли їй виповнилося 18, вона сказала, що теж вирішила стати військовослужбовцем. Відмовляти їй не було сенсу, бо вона вже все для себе вирішила. Я мусила їй дозволити, бо вона дуже хотіла стати артилеристом. Але дівчата у 18 років могли йти на службу лише за згоди батьків, тому мені довелося прийти з нею до воєнкома і підтвердити її рішення. Крістіна пройшла відповідне навчання і добросовісно відслужила рік на передовій поблизу Авдіївки, коли там була найтяжчі бої. Потім її та інших молодих бійців відправили на навчання до військового інституту, де вона вийшла заміж і зараз перебуває у декретній відпустці по народженню донечки. Життя, молодість — це прекрасно! Чесно кажучи, мені легше, коли вона вдома. За неї боюся більше, ніж за себе.

Коли 72-гу бригаду очолив полковник Андрій Соколов, він запропонував мені робити бригадну газету. Сказав: «Пишіть, що хочете, тільки показуйте мені матеріали перед тим, як роздавати газету людям».

Я з радістю вхопилася за цю пропозицію. На той час про нашу бригаду мало хто говорив, а мені хотілося розповісти про подвиги моїх побратимів: що 72-га звільняла Маріуполь і утримувала його, була в Донецькому аеропорту, утримувала оборону під Ізвариним, брала участь у боях за Савур-Могили... Попередній комбриг, полковник Андрій Грищенко, вважав, що про бойові дії не треба нікому казати. Через те, до речі, ми потерпаємо і досі: багато епізодів бойових дій приписуються іншим, непричетним підрозділам і добробатам.

З благословення комбрига Соколова я повернулася до журналістики. Спочатку це був інформаційний вісник «Східний фронт», потім він виріс до масштабів газети «Честь і воля». Я видавала її у 2015-2017 роках у Волновасі та під Авдіївкою. Багато славних сторінок наших подвигів було висвітлено у цьому виданні, безліч відважних моїх побратимів вперше побачили публікацію про себе саме на шпальтах цієї восьмисторінкової польової газети! Та й було що висвітлювати: це був період найвищої слави моєї бригади, важкі бої за Авдіївку, які продемонстрували найвищий рівень людських і бойових якостей моїх побратимів, виявили найкращих наших командирів. В листопаді 2017 року ми вийшли на ротацію, як герої! А потім у бригаді помінявся командир, і мене забрали на підвищення у пресцентр Оперативного командування «Північ».

Але і тут я вбачала свою місію в тому, щоб розповідати людям про наших Героїв і показувати те, що відбувається на фронті; залишити дітям моїх побратимів пам'ять про те, ким був їхній тато. Дуже хочу опублікувати нарешті книжки про Валерія Гудзя, Михайла Драпатого, Олександра Охріменка, інших наших прекрасних командирів. Нам є про кого розповідати, є заради кого жити.

Наприклад, Леонід Валентинович Дергач. Був професором Чернівецького університету, кандидатом юридичних наук, мав позивний «Академік». Такий собі вчений муж, якому було спочатку дуже важко звикнути на фронті. Але він не тільки майстерно воював, але й успішно займався виховною роботою. Йому в підрозділ потрапило два повних аватари — він їх перевиховав, вони стали нормальними людьми, ще й

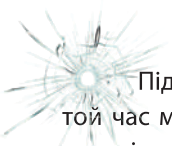
З Леонідом Дергачем на позиціях, Різдво 2017 року

нагороди потім отримали. Після цього до нього інші командири рот почали скидати алкоголіків та колишніх ув'язнених на перевиховання. І він справді дуже багатьом бійцям дав путівку в життя. Дуже талановитою був людиною, розумний, освічений, прихильний до людей... Леонід Дергач загинув у лютому 2017 року біля «Царської Охоти» в промзоні Авдіївки — неподалік від того місця, де перед тим загинули Андрій Кизило, Роман Клімов та інші наші військовослужбовці, мої дорогі друзі.

Одне болить: я стикнулася з тим, що приїжджаю в краї, звідки родом мої побратими, і розповідаю про їх героїзм та їх справи — а мені не вірять. Дитинка до мене підходить і каже: «Тьотя Лена, що ви розказуєте? Дядя Коля — бандит, він вісім років у тюрмі просидів. Ви що, не знаєте?». Як же боляче таке чути!.. Людина давно змінилася, але рідні про це не в курсі. Кажу: «Я не знаю, сидів наш Коля «Саїд», чи ні. Я знаю, що він у лютому 2017-го двох людей витяг із палаючої беги, коли боєкомплект міг вибухнути. Я знаю, що він віз пораненого в машині, коли ноші не поміщалися повністю, а він сів на ці ноші, вхопився однією рукою за сидіння, а другою — схопив пораненого за бронік і крикнув водію: «Жени!». І вони вдвох по тих колдобінах вивезли пораненого з-під обстрілу». І таких випадків було багато. Так, може в цивільному житті у когось і були якісь помилки. Вдома багато хто з них «Льонька», «Мішка», «Валерчик»... Хтось пам'ятає, як разом з ними рибалили і у воду впали; хтось знає їх як дивакуватих, надміру серйозних чи навпаки смішних першокласників з відстовбурченими вухами... Але тут кожен з них — справді герой. Той, хто зберігає для нас країну і рятує життя. І я хочу про це розповідати.

Підготовка до широкомасштабної війни застала мене в Сєвєродонецьку. На той час ми змінювали команду оперативного командування «Захід» і заступали на ротацію в ОТУ «Північ», яке прикривало половину східного фронту, від Станиці Луганської до Красногорівки. Щось коїлося тривожне, нервозність пронизувала повітря. Постійні навчання, тренування танкістів, артилеристів, понтонерів, саперів, медиків... Зміна командування, всього верхнього ешелону командирів починаючи з Головнокомандувача, теж додавала напруги: кожен новий командир привносив різного роду зміни в управління військами, і все треба було відкалібрувати на ходу, в потоці інших невідкладних справ. Уже з липня 2021 року обстановка була наелектризована передчуттям великої біди: всі готувалися до чогось потужного.

Дуже гостро відчувалося розмежування на своїх — чужих і серед населення. Я списувала це на особливості регіону, оскільки до того ще не була так довго на Луганщині. Вражало, як наполегливо проукраїнські сили прагнули продемонструвати свою позицію, чітко позначити орієнтири, прописати в свідомості: тут — Україна!!! Нас почали часто запрошувати на «Уроки мужності» в школи — від першого класу до випускного, телебачення і преса теж не лишали поза увагою. Взагалі, в той час ми розгорнули потужну просвітницьку роботу в регіоні.

Тож для мене повною несподіванкою став наказ протягом тижня здати справи в Сєвєродонецьку та Чернігові і 30 грудня прибути до Києва для подальшого проходження служби в Управлінні зв'язків з громадськістю Збройних Сил України. Було відчуття, наче хтось сильний дуною рукою смикнув за віжки і рішуче спрямував мою долю у інший бік. Напередодні Нового року я вже сиділа в Києві, в кабінеті Генерального штабу, і намагалася зрозуміти, що ж далі...

24 лютого 2022 року почалося для мене, як і для багатьох українців, із незрозумілих вибухів за вікном. Жодної миті не сумніваючись у їхньому походженні, я лише зловила себе на думці: «Вже?». Задовго до початку робочого дня примчала в Управління. Всі офіцери були на місці. Хтось писав новини на головну сторінку Генерального штабу, хтось організував отримання особовим складом зброї та засобів захисту, хтось планував, у яке укриття і яким чином вивезти документацію Управління. Жодної паніки чи поспіху, звична діловитість та гранична зібраність.

Повідомили, що сьогодні ми вже додому не повертаємось, заступаємо на цілодобове чергування. Отримали спальники і каремати, розподілили, хто де буде відпочивати і в якій черговості. Отримали зброю. Почистили автомати та ПМ. Привезли пісок. Чоловіки пішли по мішки, щоб набрати у них привезеного піску, занести на третій поверх і обладнати бійниці у вікнах.

У розпал подій отримую на телефон повідомлення: «Ярік зник. Ти щось про це знаєш?» Передзвоню офіцерам ОТУ «Північ». Виявляється, мій товариш полковник Ярослав Пистун вдень вийшов із території командування, викликаний кимось на зустріч, і досі не повернувся. Обдзвонила всіх наших спільних знайомих, з якими він міг би зустрітися в Северодонецьку — ніхто нічого не знає, не чув, про зустріч не домовлявся...

Яріка знайшли 26 лютого, в лісосмузі далеко від міста. Його вбили жорстоко й цинічно. Ця смерть досі мучить мою душу: адже Ярославу так само, як і мені, теж був даний припис повернутися з фронту в пункт постійної дислокації — але він не поїхав, бо як заступник командувача, від якого залежало багато людських доль, не захотів покинути свій пост. Лишився до кінця... До самого кінця... Поховати його ми змогли аж через півроку, коли росіяни віддали тіло рідним, обмінявши на труп якогось свого бойовика...

25 лютого нас відправили додому — забрати речі, щоб заступити на цілодобове чергування. Все пішки: транспорт не ходив, проспекти на виїзд з міста забиті автівками киян. В нашому будинку майже всі сусіди виїхали; ті, що залишились, похапцем скидають в машини сякі-такі пожитки і, шулячись від кожного нового вибуху, мчать подалі.

Вночі прокидаємось із мамою-інвалідом від потужних вибухів. Ого! Аж хата підстрибує! Закидаю її на інвалідний візок, викочую в коридор. Поруч із нами йде бій. Куди ховатись? Ми поблизу «Берестейки», найближче укриття на метро «Шулявська», це три кілометри по відкритій просторій вулиці. Тим більше, що бій, судячи зі звуків, розгорівся за метрів триста від нас, просто на проспекті, і від нього нас відділяє лише тонкий бетонований паркан військової частини.

Двері в сусідній коридор зачинені. Там надійніше, бо він складається з двох міцних несучих стін, але як в нього потрапити? З другого поверху спускається сусід. Разом вибиваємо двері, заочуємо в це укриття маму на візочку, забігаємо самі. З другої ночі до четвертої ранку сидимо тут, підстрибуючи разом із будинком від кожного нового потужного танкового пострілу. Нарешті стихло. Слава Богу, живі...

Магазини не працюють. Вулиці перекриті. Через день оголошується «довга комендантська година» із забороною виходу на вулицю: ловлять ДРГ та росіян, що розбіглися після бою на Гостомельському летовищі. Ми вже остаточно переходимо на цілодобовий режим чергування, тож відправляю маму та дітей з онуками у село, подалі від цього всього жахіття. Дні і ночі зливаються в одну скажену чорну холодну ніч. Чергуємо, збираємо інформацію, пишемо, передаємо розвіддані, похапцем дрімаємо в укриттях і знову шалений марафон, якому не видно кінця-краю...

І раптом — розпорядження Головнокомандувача: «Організувати висвітлення концертів військових музичних колективів у бомбосховищах міста Київ». Серйозно??? Тут люди гинуть, там руйнуються домівки й долі, кругом пекло й жах! Які концерти??? Але ж ми люди військові: сказано робити, — береш і робиш.

Перший концерт у підземці на метро «Житомирська». Артилерійські розриви лунають неподалік; в підземеллі ховаються люди, що втекли з Гостомеля, Ірпеня, Бородянки та Бучі. Мама колишуть дітей; на імпровізованих ліжках котики й собаки. Тут явно не до нас.

Музиканти розгортають свою апаратуру. Люди мовчки підходять ближче, їх обличчя не віщують нічого доброго. Перша пісня проходить у повній тиші. Виходить солістка Зразково-показового академічного оркестру ЗСУ, маленька тендітна дівчина. Щось співає, народ не реагує. Але вже хоча б не супиться сердито, і то вже добре. Десь на третій пісні діти починають підтанцювувати. До кінця концерту розправляються суворі зморшки на обличчях мам... Поки що цього досить. Їдемо далі...

Скільки їх було за березень, тих концертів у бомбосховищах? Хтозна... Але одного квітневого дня музиканти вирішили: годі! Противник відступив, бої закінчилися, будемо грати на вулиці. Підійшли до їдальні, де біженцям роздавали безкоштовну їжу — і заграли!

Чорні, знічені, змучені люди, які втратили все і стоять у черзі за безкоштовною кашею зі шматочком м'яса. Потухлі очі, стиснуті в нитку губи. Спершу вони підходили і просили припинити музику: мовляв, не на часі, кругом війна. Потім почали посміхатися. А потім почали плакати і зі сльозами на очах обіймати музикантів: «Ми вже й забули, що на світі існують якісь інші звуки, крім вибухів та дзичжання куль...». Ми збиралися побути там десь годинку, а затримались на три...

Потім були ще перемоги, «жести доброї волі» противника, до яких ми його змусили силоміць. Були пісні про Чорнобаївку і Байрактар, були «кров ворожа» у Дніпрі та звільнені Ізюм, Балаклія, Херсон... Але я, мабуть, ніколи більше не відчувала так яскраво радість перемоги — оце відчуття принесеного у рідне місто миру замість жахить війни, звуків музики замість розривів снарядів...

Ми вже ніколи не будемо такими, як були колись. Біль втрат стукає у наше серце, тисячі імен вже ніколи не промовимо у радісному привітанні — але не ми це обирали. Цей час обрав нас. Для чого? Хто знає... Війна триває, і ми кожного дня прокидаємось вже не такими, як вчора.

Я зараз розумію, що Майдан і ця війна зробили українців нацією. Це була не лише Революція Гідності, але й революція свідомості. В радянські часи взагалі не було такого поняття, як українська нація. І всі ці Голодомори і репресії, брехня і страх

виживання так заплутали все, що ми відчували себе не нацією, а заляканим «советским народом». Ми наче й знали, що ми українці, але не було оцього відчуття себе, власної ідентичності. І тут раптом сталося те, що пробудило нашу генетичну пам'ять. Мені це нагадує долю євреїв, які були розсіяні по світах, але настав час повертатися. Вони приїжджають на свою землю — і в них сльози на очах, вони падають на коліна і цілують землю. Зараз і ми десь так само почуваємось воскреслими від смертного сну.

Ми цілуємо цю нашу змучену звільнену землю — і починаємо розуміти, як сильно любимо її. Ми обіймаємо незнайомих дітей і бабусь в Херсоні і Харкові, рятуємо котиків із затоплених сіл коло Каховської ГЕС — і відчуваємо свою пронизаність однією кров'ю, зв'язаність одним нервом із пращурами Великого Лугу та захисниками Великого Степу, чий сон у курганах вже десять років тривожать постріли російських гармат. Ми мріємо про мир, але розуміємо вже, що миру не буде, поки не знищений людожер на мокшанських болотах, поки пропитий і скурений разейський народ волає на всю свою чорну горлянку: «можем павтарить!!!»

Тому, коли кажуть, що Майдан був свого роду світоглядною битвою, то так воно і є. І відкрита війна, що була розпочата путінським режимом 20 лютого 2014 року з розстрілу Небесної Сотні — це реакція людожерської імперії на те, що раби прокинулися і раптом усвідомили себе. Оце їх налякало і тому вони на нас напали. Не Донбас їм був потрібен чи Луганщина, і навіть не Київ з Кримом. Їхньою метою було і є — знову нас загнати у своє заляпане кров'ю стійло, вбити нашу пам'ять, яка раптово прокинулася.

І вони не зупиняться, це ясно. У них ідея-фікс: відновити Російську Імперію у форматі Радянського Союзу, а нас знову зробити рабами. Все, що їм треба — сміятися з недолугих анекдотів про хохлів, пануючи над нами, зневажаючи і вбиваючи нас. Але так вже не буде: старе минулося.

Ця війна стала велетенським сепаратором: українці-пасіонарії пішли на фронт, розгорнули потужний волонтерський рух, почали змінювати країну. Вони відмовилися від побутових зручностей і власного спокою, віддавши себе на захист своєї країни, свого народу. В той самий час ті, хто мріяв про російські зарплати і пенсії — вони давно вже повиїжджали до своїх «берьозок» і повіршували це питання. А ті, що були сірою масою, то вони такими й лишилися. І казати, що вони чогось хочуть, можна умовно: сьогодні скажи їм одне — вони будуть цього хотіти, завтра скажи інше — будуть хотіти іншого. Але не варто їх зневажати: це той самий баласт, який потрібен кораблю для стійкості та інерції ходу, щоб не перевернутися. Хочеш-не-хочеш, нам доведеться навчитися враховувати їх інтереси та потреби, хоча б тому, що їх більше, ніж пасіонарів. Набагато більше... Не можна відкидати їх, з ними треба працювати і виховувати, хоча це й надзвичайно важко.

Може, це особисте, але, коли я приходила на звільнені території, мені цю землю, як тим ізраїльтянам, хотілося цілувати. За нашими позиціями земля зорана, засіяна, вона обробляється, квітуча. Коли ж звільняємо окуповані території — вони зарослі бур'янами в два метри зросту і закидані смертоносним залізом, їх іще треба чистити. І в людей справді є величезне бажання звільнити свою землю, повернути її до життя. Душі теж треба буде чистити. Від брехні та облуди, вживлених ворогом наративів, від хибних уявлень про світ та власний народ.

А ще я мрію повернутися в Сніжне. У мене там лишилися могили бабусі і дідуся, дехто з родичів. За вісім попередніх років війни з родини моєї мами, а їх було восьмеро, всі старші сестри померли. Лишилася мама, молодша сестра і найменший брат. Влітку 2014-го я приїжджала до них, казала: «Давайте, я вас звідти вивезу». Але вони відмовилися: «Куди нам їхати, ну подумаєш, ходять кадірівці з автоматами, що вони нам зроблять?». А потім почалося дуже важке життя. Не було продуктів, ліків — люди не вмирають просто так. Зараз, дивлячись на цю ситуацію, я картаю себе, що не наполягла. Але з іншого боку — не можна людину ошчасливити силоміць. Я зробила все можливе, щоб їх врятувати, але вони не схотіли. А тепер ми навіть на їх могили не можемо приїхати. Але я вірю, що український прапор буде і над Сніжним.

Війна змінила багатьох, мене теж. Я була така собі дівочка, донька завуча і директора школи, паталогічна відмінниця, яка все намагалася робити правильно. Якщо на мене хтось крикне — у мене одразу істерика, я починала плакати. А коли почалася війна, я приїхала у свою колишню редакцію, і тільки зайшла, а моя редакторка каже: «Лена, ти дуже помінялася. Ти вже плакати не будеш». І я справді відчуваю, що тепер не буду підставляти праву щоку, коли вдарять по лівій.

І армія за ці роки дуже змінилася. Навіть на фотографії якщо подивитися. Ось 2014 рік. Зараз дивишся — наче бомжі. А тоді здавалося: ого, як круто! Згадую, скільки довелося докласти зусиль, щоб поміняти стару форму, яка просто плавилася на тілі, на нову і якісну. Як не вистачало продуктів та банального розуміння того, що ми робимо і навіщо. А зараз — і форма інша, і люди, і мотивація... І до армії ставлення змінилося. Якщо в 2014-му тільки й було чути «на нас напали, на нас напали» — такий собі стогін покараних рабів, то зараз це переросло в бажання відновити справедливість і помститися за друзів, за вбитих і закатованих цивільних у мирних містах України.

З кожною новою перемогою наша армія стає більш рішучою і мотивованою. Дуже допомогла заміна командирів на бойових офіцерів та генералів, що виростили за десять років цієї війни. Вони по-інакшому ставляться до багатьох речей, «священних» для служак старого формату, але абсолютно зайвих на сучасній війні. Ми більше не «маленька радянська армія», ми вийшли на якісно новий рівень. Ми стали сумісними з кращими арміями світу і навчилися воювати технологіями — а не «м'ясом», як це прийнято було в радянській армії і досі практикується у росіяні.

Світ теж почав інакше дивитися на нас. Якщо раніше ми були для нього «трохи іншими рускими», рабами, що збунтувалися, — то зараз вони побачили в нас воїнів, борців, переможців. Передовий форпост європейської культури перед загрозою нового неомонгольського нашествия сучасних варварів. Звісно, вони не так нам допомагають, як намагаються захистити себе нашими руками. Але європейці нарешті усвідомили смертельну небезпеку, яка насувається на них, і це вже є гарною новиною. Значить, не зрадять, принаймні розуміючи, що наше падіння для них означатиме неминучу страшну смерть; а наша перемога — буде запорукою виживання всього цивілізованого світу.

Перемога можлива і вона невідворотна. Просто нам усім треба нарешті зрозуміти, куди ми йдемо і чого ми хочемо насправді. Вчасно усвідомлювати свої помилки і виправляти їх на ходу, не знижуючи швидкості. Зараз у війні підвищується роль авіації, ракет, БПЛА — тож і нам треба опановувати авіаційні швидкості, вміти оперувати в трьохвимірному просторі «земля, вода, повітря», а не лише в площині розстеленої на столі географічної карти.

А головне — нам треба перестати сваритися через дрібниці і навчитися відділяти життєво важливе від другорядного. І стати справді одним народом. Я вірю, що це можливо. Інакше навіщо ми тут?

Сослан Дзабахідзе
позивний «Горець»

Батальйон «Дніпро-1»
Полк патрульної служби поліції
особливого призначення «Київ»

Для мене ця війна – це біль і трагедія. Є ті, хто їде туди по адреналін, є ті, хто їде туди, щоб заробити. А є ті, хто їде за покликом серця. Мабуть, це і називається патріотизм.

Я народився в Грузії, в Південній Осетії, в місті Цхенвалі. Закінчив школу, вчився в художньому училищі. Але, коли я був на другому курсі, у нас почався грузинсько-осетинський конфлікт. Нашої сім'ї він торкнувся безпосередньо, бо у мене тато був грузином, а мама — осетинкою. І з обох сторін було багато родичів. У нас було змішане село, осетини і грузини, грузинів навіть було трошки більше.

І все було добре, всі дружили. Коли почався цей конфлікт, осетини-односельці навіть намагалися зробити так, щоб грузинів з нашого села ніхто не чіпав. Але, коли пішли жертви, то і в наших деяких осетинів падала планка і їм було все одно, кого вбивати, аби помститися. Тоді я з батьком перебралися до родичів у Тбілісі. Мама лишилася, але вона сама наполягала, щоб ми з батьком поїхали.

Основа цього конфлікту була національною, там були історичні передумови, хоча, як і на Донбасі, там свою роль відіграла Росія. Коли Радянський Союз розпався, осетини опинилися на території двох держав. Південна Осетія увійшла до складу Грузії, а Північна Осетія залишилась під Росією. І от ця частинка осетинів вирішила всіма силами приєднати нас до Північної Осетії, щоб бути разом зі «своїми братами». Приблизно, як на Донбасі, коли певна частина людей раптом захотіла бути з Росією, тільки не самим туди їхати, а разом із територією.

А це неправильно, коли відривають частину твоєї батьківщини. Добром це ніколи не закінчується. Я це знаю по своїй землі. Я вважаю, що Південна Осетія — це споконвік грузинські території і вони мають бути у складі Грузії.

Коли конфлікт розгорівся, я вирішив відсторонитися. По-перше, мені тоді було 16 років, а по-друге, я не знав, на який бік стати, бо не міг обирати між татом і мамою. Тому я переїхав до родичів у Луганськ. Ще коли вперше приїжджав туди, зайшов у їхнє художнє училище, мені сподобалося, як там малюють, і я перевівся. Закінчив я училище в 1994 році, отримав диплом художника-викладача. Але тоді такі часи почалися, що було не до малювання. Рік працював у рекламному агентстві, але грошей не вистачало, тому пішов шукати, де заробити: був і вантажником, і будівельником.

А в Луганську проросійські настрої були ще в 1990-х. Я не раз чув від людей, що «краще б нам було бути з Росією», «росіяни нам брати». Там більшість їздили на заробітки в Росію. Я так думаю, що Росії так легко вдалося підняти смуту серед людей, бо вони пустили чутки, що, якщо Україна увійде до ЄС, то кордони з Росією перекриють і не буде де заробляти.

Були й інші спостереження. У вересні 1991-го, нас, студентів, відправили на практику малювати місцеві краєвиди. І ми потрапили в Біловодськ, біля кордону з Росією. Мене тоді здивувало, що там усі говорили українською мовою. В той час, як в Луганську я чув тільки російську, то в селах, навіть біля кордону з Росією — була українська. І жодних мовних проблем у нас не було: усі розуміли одне одного. Але тоді це мене дуже здивувало.

В Луганську у мене було своє життя, друзі. Зараз я з ними мало спілкуюся. Як і з родичами — я обірвав контакти в 2014 році, бо в них виявилися інші погляди і на Майдан, і на війну. І з російськими родичами теж зараз контакту нема: вони переконані, що «Крим — наш», вони — патріоти Росії, а у нас — фашисти, від яких треба всіх рятувати. Тепер мені дорога туди закрита. Я навіть до себе додому не можу приїхати, на могили батьків, бо для того, щоб потрапити в Південну Осетію, маю їхати через Росію.

У 2000-му році я познайомився із майбутньою дружиною і переїхав до Києва. Тут теж перебивався заробітками, зайнявся ремонтами, навчився монтувати внутрішні сходи різної складності, тож довгий час працював у цій сфері. До політики тоді був байдужий, а в сім'ї був єдиним годувальником, тому мені було якось не до майданів. Навіть, коли відбувалася Революція Гідності, я туди не ходив, хоча мені дуже боліла ота несправедливість і те свавілля, яке влаштували «регіонали». Стежив за новинами, але не міг собі дозволити кинути все, бо на той час мав уже трьох дітей, невиплачений кредит на квартиру, дружина не працювала і треба було утримувати родину. Це зараз дочці 21, синам 19 і 14, а тоді вони були ще дітьми.

Але коли почалися події в Криму і на сході України, я зрозумів, що не можу лишатися осторонь. Я відчув, що не хочу, щоб цей «русский мир» прийшов у мою сім'ю, до моїх дітей. Я на власні очі бачив, що відбувалося в Абхазії, в Південній Осетії і я

розумів, яку роль там відіграє Росія. І в мене ці імперські амбіції викликали протест. А точкою неповернення стала кров, яка пролилася в Криму. Коли нашого офіцера, Станіслава Карачевського росіяни в спину розстріляли в коридорі гуртожитку — це стало яскравим прикладом того, як ведуть себе окупанти. Мене це дуже зачепило.

Деякий час я ще вагався, бо відчував відповідальність за родину. Але так сталося, що в Київ у відпустку приїхав мій друг, Сергій Реута, позивний «Падре», з яким я познайомився ще в Луганську (він загинув у листопаді 2014-го в Пісках). Я з ним зустрівся і дізнався, що Сергій пішов у батальйон «Дніпро-1». Я на той час вже шукав, куди піти, але в усіх оголошеннях, які потрапляли на очі, стояли обмеження: до 35 років, гарна фізична форма. А мені тоді вже було під 40, куди мені йти? А Сергій сказав, що у них беруть усіх, аби було бажання.

Так я потрапив у «Дніпро-1». В липні 2014-го поїхав на співбесіду, потім два тижні чекав, доки пройдуть перевірки, а тоді мене запросили на полігон. Це було якраз перед Іловайськом. Ми теж мали там бути. Тоді кожного тижня на полігон захо-

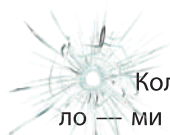
дила чергова група, і коли ми прийшли, попередню групу якраз мали відправити під Іловайськ. А їх притримали, бо сказали, що наша група теж поїде з ними, пройшовши мінімальну бойову підготовку. У нас було три інструктори, два із яких — колишні спецпризначенці з Армії Ізраїлю. І старший інструктор наполіг, що не можна нас, необстріляних, кидати в бій, що ми маємо пройти весь курс. І за деякий час хлопці поїхали, а нас лишили на полігоні.

Коли нас нарешті випустили з полігону, кільце біля Іловайська почало замикатися. Серед нас кинули клич добровольцям, щоб іти на прорив і передати заблокованим частинам провізію і боекомплект. Відгукнулося 14 хлопців, я серед них. Нас посадили в автобус — там були автобус і мікроавтобус — і ми поїхали. Але до Іловайська ми так і не потрапили — нас на підході зупинили і повідомили, що вже пізно, хлопці в оточенні.

По дорозі ми ледь не потрапили під «дружній» вогонь. Там їхала наша колона для підсилення, і ми на перехресті вийшли на неї. А темно вже, ніхто не знає, де хто. Ми їх взяли на приціл, вони нас. Слава Богу, з того боку хтось заговорив по-українськи і ми зітхнули полегшено: «Наші!» Хотіли до них приєднатися, але нам сказали, що «не положено». А на ранок ми дізналися, що вони потрапили під вогонь і не змогли пробитися. Здається, це 39-та бригада була.

А з наших хлопців, з якими разом проходили вишкіл на полігоні, тих, що поїхали раніше — більше половини там і лишилося. Один тільки, здається, вийшов неушкодженим. Решта отримали поранення, а семеро загинули. Після цього пішли перші мінські домовленості, перемир'я, і ми повернулися на полігон.

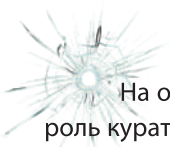
Коли я прийшов у батальйон, усьому довелося вчитися з нуля. Нам пощастило — ми пройшли прискорений курс повної бойової підготовки від інструкторів з ізраїльського спецназу. У батальйоні були різні люди, і з досвідом, і навіть наші спецназівці. Але більшість — такі як я, звичайні хлопці.

Взагалі, в «Дніпрі-1» люди були найрізноманітніші. Там і бізнесмени, і прості роботяги, і колишні міліціонери — кого там тільки не було! Один із моїх друзів, він загинув, був священиком, пастирем церкви з Луганська. Іншого знайомого з Луганська поранили під Карлівкою, ледь вижив. Він потім в 2016-му перейшов у Нацгвардію.

Влітку 2015-го ми несли службу в Чермалику. Ми тоді зайняли позиції біля річки, а з іншого берега були позиції сепарів. І в нас була така «позиційна війна»: вони пострілювали, ми пострілювали у відповідь, але головним чином — спостерігали: вони за нами, ми — за ними.

Коли ж у кінці 2015-го добровольчі батальйони вирішили прибрати з передка, багато хто, щоб лишитися на війні, пішли в ЗСУ. Вони обирали ті бригади, які йшли на передову. А я перевівся в Полк патрульної служби поліції особливого призначення «Київ». Головним чином — щоб бути ближче до родини, бо за два роки в «Дніпрі-1» я вдома практично не бував. А діти росли, і батько їм теж був потрібен. Але ми так само постійно по кілька місяців були на ротації в Авдіївці, в безпосередній близькості до зони бойових дій. У 2020 році я був на самій Промці — це передній край, одного разу потрапили під обстріл, по нас спрацювали із гранатомета, дивом залишився не ушкодженим, лише легко контузило. Іншим пощастило менше: одного побратима тоді поранило, інший отримав контузію.

Війна змінює людей. У деяких моїх знайомих, які пройшли випробування війною, розпалися родини. Мені пощастило: моя дружина мене зрозуміла і підтримала. І навіть, коли я в 2014-му пішов у добробат, мені здається, вона мене заповіжала. Війна дала мені багато друзів і побратимів. Але забрала час, який я міг би провести зі своєю родиною, з дітьми.

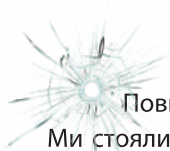

На окупованих територіях Донбасу до 2022 року більше воювали місцеві, але роль кураторів та інструкторів була повністю за Росією. Якщо планувалася серйозна операція — підключалися російські регулярні сили. А так — вони не хотіли сидіти в окопах на передку. Росія славиться своєю пропагандою і в 2014-му вона добре накрутила своїх, які масово їхали на Донбас записуватися в ополчення і воювати. До того ж, росіяни за це отримували непогані гроші, а, враховуючи те, що в Росії багато депресивних регіонів, це для них був вихід. З часом ця хвиля «добровольців» спала. Але те, що на Донбасі працювали російські кадрові офіцери і спецпризначенці, які періодично приїжджали туди, відпрацьовували на практиці якісь навчальні програми і їхали назад — це беззаперечно. А з початком широкомасштабного вторгнення росіяни почали масово мобілізувати місцеве населення і використовувати їх як гарматне м'ясо чи живі щити. Ловили навіть на вулицях, влаштовували облави.

Ще до цього, перебуваючи на ротаціях в Авдіївці, я помітив, що за вісім років місцеві звикли до війни. І почали показувати зуби. Якщо в 2014-15 роках місцеве населення боялося українську армію, добровольців, «Правий сектор», то з часом дехто почав уже відверто нахабніти. Це особливості рабської психології — поважати грубу силу, а людське ставлення вважати проявом слабкості. Мені було дивно, що після всього, що сталося, досі лишалися люди, які дивилися в бік Росії. Але це факт. У 2014 році з такими особливо не церемонилися. А тоді закони стали більш гуманними. Та й у суспільстві тоді ставлення до добровольців, до поліцейських, до захисників змінилося, і не в кращий бік.

Зараз ситуація змінилася. Ця війна людей згуртувала — трагедія завжди об'єднує. Навіть ті, хто сумнівався, зрозуміли нарешті, що таке Росія і які її справжні наміри. З'явилася велика хвиля нових волонтерів, нових добровольців, багато хто з тих, хто з різних причин залишив армію, зараз повернулися назад. Але боляче, що для того, щоб люди навчилися цінувати своє, щоб розібралися, хто твій друг, а хто ворог, потрібна велика війна, стільки горя і страждань.

Повномасштабне вторгнення я зустрів у Києві, потім були ротації на Донбасі. Ми стояли в Краматорську, а на пост заступали в Семенівці, під Слов'янськом. Потім були в Курахові. Звичайно, інтенсивність бойових дій не йде ні в які порівняння з минулими роками. Тут уже ні про яке перемир'я і мови бути не може. Тут — лише перемога.

Нам втрачати нічого. Доки в Росії не зміниться влада, ставлення росіян до України не зміниться. І вони в загальній масі не позбудуться своїх імперських амбіцій. Це треба розуміти. На жаль, ми зараз дуже залежимо від наших партнерів, від поставок сучасної зброї. Але перемога, деокупація і Донбасу, і інших територій — реальна і невідворотня. Я впевнений, що там, як і в Криму, досі лишається багато людей, які чекають нашого повернення.

У мене своя мотивація. Я просто не хочу, щоб «русский мир» прийшов у мій дім. Мені не подобається ця ідеологія і ця політика, їхні імперські замашки. Мене хвилює майбутнє моїх дітей. Я приїхав з іншої держави, Україна мене прийняла, я отримав тут громадянство. Ще років п'ять тому я намагався сказати середньому сину: «Ти ж грузин». А він мені каже: «Ні, тату, я українець». Мене тоді це зачепило. А він каже: «Тату, я народився і живу в Україні, розмовляю українською мовою, я — українець». Так от: мої діти — українці, і я хочу, щоб вони росли у вільній країні. І ще дуже не хочу, щоб ця війна дісталася в спадок нашим дітям, щоб їм довелося брати зброю до рук. Крапку в цій війні маємо поставити ми.

Дмитро Бабкін
позивний «Беня»

Батальйон «Донбас»,
4-та бригада швидкого реагування
НГУ імені Героя України Сергія Михальчука

У мене, як у чоловіка, і як у військового, є почуття вини перед тими людьми, які залишилися на окупованій території. Там же не лише сепари лишилися, але й багато літніх людей, інвалідів, яким просто не було куди і як їхати. А скільки людей лишилося в Маріуполі та інших окупованих містах просто через те, що їм не дали виїхати? Ми, військові, держава, спільнота, їх мали би захистити, мали би не допустити цього, що сталося, а виходить – наче зрадили. Тому в тому, що там зараз твориться, я відчуваю і свою вину.

Майже все довоєнне життя я жив у Маріуполі. Займався дрібним бізнесом — в різні часи в мене були кафешки, дискотеки, до 2008 року ще пробував розкрутити нічний клуб, але на тому воно й закінчилося. Потім років три працював у будівельній компанії. Жив цивільним життям, жодним чином не був дотичним до армії і навіть подумати не міг, що знову доведеться брати зброю до рук, бо свого часу служив строкову службу та трохи за контрактом (у 1991-94 роках), але на початок війни це все, здавалося, було давно в минулому.

Мої прашури за батьком приїхали на Донбас у 1930-х роках із Курської губернії, бо там теж був голод. Дід влаштувався на металургійний завод у Єнакієво, згодом (на початку 50-х) переїхали в Маріуполь. Інший дід був із Бесарабії, шахтар, він ще із Засядьком працював в одному шахтоуправлінні. Так він вільно спілкувався щирою українською мовою. Тоді весь цей край був україномовним, доки не почали українське село нищити Голодомором. У нас навіть в Ростовській області, в бік Таганрогу є містечко Шахти. Таганрог же до 1925 року відносився до України. До речі, в Ростовській області досі в селах багато хто спілкується українською мовою.

Я трішки був у Києві на Майдані, уже на заключній фазі, коли усвідомив, що це вже наш рубікон — потрібно брати зброю до рук. Дуже цим переймався. Їхав на Майдан з Маріуполя через Львів — думав там вже можна дістати зброю, але дістав лише алюмінієвого щита. Потім бачив усе, що робилося в Криму, постійно моніторив новини в інтернеті. Хотілося якось це зупинити, але не знав, яким чином могу бути корисним.

Силіві структури, які мали б цьому завадити, були деморалізовані. Навіть ті, хто лишився вірним присязі, були якісь розгублені. Усі наче лякалися брати на себе відповідальність. Згодом з'ясувалося, що з боку тих, хто мав виконувати накази, мали місце відвертий саботаж та зрада. Особливо це відчувалося в Криму, в Донецьку, в Маріуполі, в Луганську, в Харкові. Зараз вже усвідомлюєш, що потрібно було діяти швидко, на випередження. Потрібно було ламати ситуацію через коліно, в разі потреби — відкривати вогонь по цих негідниках. Але тоді ніхто не був морально готовий до війни.

Я почав шукати собі застосування. На той момент мені було 42 роки, тож військкомат про мене забув. Чи то через вік, чи через те, що я був із Маріуполя і, схоже, була вказівка місцевих не брати — остерігалися їх переходу на інший бік. Хто зна?... Тому в квітні я приєднався до «партизанського загону», з якого пізніше сформувався батальйон «Донбас». На початках ми були наче поза законом. Кілька тижнів чекали, що нас візьме під себе якесь силове відомство, але тоді, навесні 2014-го, не дочекалися. А діяти треба було вже вчора.

Ми сподівалися, що швидко, за місяць-два, розберемося із цими колаборантами, в яких з'явилася зброя, поставимо їх на місце, інші заспокояться — і все буде, як раніше. Ми ходили в балаклавах, щоб не світити обличчя, і часто навіть не знали справжнє ім'я того, хто з тобою поряд. Але була довіра і бажання зупинити цю хвилю, яка накочувалася на Донбас.

Починали ми з того, що охороняли Автомайдан у їхніх поїздках по шахтарських містечках, щоб захистити від нападу. 1-го травня — майже голими руками ми знесли блок-пост в Красноармійську (зараз Покровськ), «ополченців», які його охороняли, пов'язали і здали працівникам МВС в Межевій. Нас тоді було небагато, але й війни такої гарячої, з «градами», танками та мінометами, тоді ще не було. Ми справлялися.

10-го травня прибули в Маріуполь, щоби допомогти його захисникам із ЗСУ та добробатів, які там вже були на той час і напередодні, 9-го, понесли перші втрати при захисті ГУВС. Потім у Великій Новосільці (Мар'їнський район) ми звільнили райвідділ міліції, над яким підняли прапор «ДНР», і трохи привели до тями місцевих міліціантів.

Для чого ми зібралися? Я бачив, що місцеві люди зупиняють колони ЗСУ, які йдуть у бік кордону з Росією. А військові при цьому не виконують вимоги статуту. Я служив і знаю, що за статутом, якщо їм перешкоджають, військові мають право застосувати зброю. Але тут спрацював психологічний момент — після подій на Майдані силовики боялися застосовувати зброю проти цивільних, тож, як підняти зброю на бабцю, яка кидається на тебе? Це ми розуміли, що за спинами цих жінок і дітей тоді стояли гіркіни і мотороли, які на це і розраховували. А ми знали, як їм протидіяти. Тому на початках ми свою місію бачили як допомогу нашим Збройним силам, щоб розчищати їм дорогу до кордону. Ви ж пам'ятаєте, тоді Путін іще тільки стягував війська і вони всі стояли на Таганрозькій трасі в повній бойовій готовності.

У нас тоді ще не було постійного складу. Кістяк був, десь людей 30-50, а решта так: прийшли-пішли. Приходило багато, але хтось рвався одразу в бій, а його не було, хтось хотів з нашою допомогою вирішити якісь свої особисті питання. Комуś не вистачало масштабів для демонстрації героїзму: сподівався побачити танк — а танків в нас не було, хотів бомбардувати з літака — а літака теж не було. Різні були люди. В «Донбасі» я був з перших днів і виконував обов'язки старшини.

Тоді ми ще фактично були без зброї. Частина мала мисливську зареєстровану зброю, але не всі — у мене, наприклад, не було нічого. Та й у них (у сепарів) тоді, на початку травня, ще мало що було. Тому вони й були сепарами, а коли отримали зброю — стали колаборантами. Навіть на блокпостах вони стояли з якимись муляжами. В Покровську на блокпосту, наприклад, я забрав в одного пневматичний пістолет. Тим не менше, вони ставили блокпости, зупиняли машини, перевіряли документи, грабували, мародерствували. Якби по всьому сходу України патріотично налаштовані чоловіки не чекали, а робили так, як ми, то все було б інакше.

Ми тоді ще були таким собі загonom територіальної оборони. Це вже після бою під Карлівкою міністр МВС Аваков звернув на нас увагу і підтягнув наш реальний підрозділ, який може чинити опір російській навалі, під крило новоствореної Національної гвардії України, яка підпорядковувалася його відомству. І відтоді вже, з кінця травня, почалося формування батальйону НГУ «Донбас» на базі військової частини 3027 в Нових Петрівцях, недалеко від Києва.

За роки війни багато передумав, чому це сталося саме тут, саме з нами? І зрозумів, що вся ця ситуація культивувалася роками. І з боку Росії, і з боку наших олігархів, які зробили цей регіон (схід України) своєю вотчиною. Я так думаю, що Рінат Ахметов, коли це все починалося, думав, що він все триматиме під контролем. А насправді він геть не входив у плани росіян — хто він такий для Путіна?

А в Маріуполі серед тих, хто захоплював органи влади, було багато місцевих. Я бачив на власні очі тих, хто керував захопленням Маріуполя, знаю багатьох із мого колишнього оточення, хто це підтримав. Так, зброю сепаратисти отримали з рук росіян, це ми вже пізніше дізналися. Завозили вони її своїми каналами, в тому числі морем. Що ж до фізичної присутності росіян в той час, чи були вони там — не скажу, а от тих, кого знав особисто, бачив, і це було удвічі неприємніше.

Маріуполь завжди був складним містом в електоральному плані. Я це побачив ще в 2004 році, коли підтримував кандидата в президенти Віктора Ющенка, працював від нього в комісії. Я тоді носив помаранчеву стрічку і пам'ятаю, як на мене дивилися сусіди, ледь не кидалися. Я публікував своє бачення ситуації в газеті «Приазовский рабочий», свої прогнози, куди може завести Україну Янукович і на 80% маргіналізована спільнота, яка його підтримувала. Ще тоді, ще у 2004 році. Все це підживлювалося гаслами: «Донбас годує всю Україну», «Ми — Донбас, ви без нас ніхто», «Ми — пролетаріат, ми — гегемон!» тощо.

Оце все — гегемонія пролетаріату — вона в Маріуполі культивувалася роками і десятиріччями.

Але хочу сказати, що у 2014 році навіть серед тих людей, які мали проросійські настрої, було багато гідних людей. І вони не очікували, що все так обернеться, що дійде до війни. Ніхто не був готовий до того, що почнуть вбивати. Наші люди самі по собі ніколи не пішли б на крайнощі. Яскравий приклад — 2004 рік: тоді теж пристрасті були, але ж ніхто нікого не вбивав. Тому скажу прямо: якби не Путін, не прихід росіян — жодна б людина на Донбасі не загинула.

Про бій під Карлівкою 23 травня 2014 року, де ми зазнали перших втрат, написано і сказано багато. Ми розраховували захопити сепарський блокпост, але там уже були не лише місцеві зрадники, але й озброєні громадяни Росії. Там навіть російське телебачення робило репортаж (в інтернеті це можна знайти), де на блокпосту засвітилася цивільна машина з російськими номерами. У мене таке враження, що господар тієї автівки був зі зброєю в руках на блокпосту і там загинув.

Якщо бути відвертими, ми тоді трішки недооцінили ситуацію. На ту операцію пішло лише 25 людей, з них тільки 11 мали автоматичну вогнепальну зброю, ще у двох була мисливська гладкоствольна зброя. З нами був водій, був хлопець, який усе це знімав на відео — ми спеціально наші операції записували на відео і викладали в інтернет, щоб звітувати перед суспільством, хто ми є, що ми не фейк, а робимо корисні справи. Бо ми тоді багато в чому залежали від волонтерів, які нас годували, одягали, давали інформацію, і вони мали знати, що це не дарма.

У нас тоді загинуло п'ятеро бійців — Денис Рябенко («Рябий»), Микола Козлов («Матвій»), Василь Архипов («Дід»), Олексій Мірошніченко («Федір») та Олег Ковалишин («Рейдер»). І п'ятеро отримали поранення, я в тому числі. Мені одна куля потрапила в голову по дотичній — врятувала ще радянська залізна каска. Інша куля прошила ліву ногу, пробила артерію, пройшла сантиметрів 14, вириваючи все. Там між позиціями було лише метрів 50, стріляли з автоматичної зброї практично впритул. Так що я після бою лишився на одній нозі і з обличчям, залитим кров'ю.

Я до цього не був готовий. Я завжди був спортивним, підтягнутим, бойовим, морально стійким — і тут раптом в один момент я став безпорадним. Ми на операцію відводили 10 хвилин — а бій тривав більше 4-х годин. Ще два хлопця, з якими разом ми були, теж отримали вогнепальні поранення, але значно важчі ніж я. Один, Олексій Корж, позивний «Анджей», отримав кулю під праве око, інший, Богдан Пташник, теж вижив, але на все життя лишився інвалідом. Я відкотився з лінії вогню, і це мене врятувало. До речі, того їхнього стрільця, швидше за все, ліквідував наш снайпер. У нас теж був свій снайпер - Ігор Дяченко, позивний «Хімік», я думаю, це він мені врятував життя. І ще «Фелікс», який вивіз поранених. З того боку теж було п'ятеро чи шестеро загиблих.

Свою місію — підняти бойовий дух в рядах захисників України та показати приклад, як чинити опір російській навалі зі зброєю в руках, знищуючи ворогів фізично — ми тоді виконали. Колаборанти після бою залишили той блокпост, але наші регулярні військові частини не стали його займати, тож за деякий нетривалий час колаборанти повернулися. Пізніше у Вікіпедії з'явилася інформація, що це був перший справжній бій українських патріотів батальйону «Донбас» з бойовиками батальйону «Восток».

З отриманим пораненням я пролежав два місяці в лікарні: червень і липень. Лікувався як цивільний. Спочатку в Покровську мені надали першу медичну допомогу, зробили реанімаційні заходи та зашили. А потім, того ж дня, перевезли до Павлограда, до 4-ї міської лікарні. До речі, я безмежно вдячний тим лікарям, які мене поставили на ноги і я досі залишаюся в строю. Наш батальйон тим часом, місто за містом, зачищав від ворога територію. У липні звільнили Попасну, Лисичанськ — а я все лікувався. З серпня до вересня ходив на милицях, потім з паличкою, доки все зажило.

Моя родина тоді вже переїхала під Київ, ми в друга в Бучі жили. Я після поранення, щойно відновив із ними зв'язок, сказав, щоб вони тікали з міста, бо в Маріуполі їм загрожувала небезпека, а я не міг їх захистити. Після того, як ми потрапили в лікарню, про нас написали в місцевій газеті: що ми поранені, з іменами, прізвищами і таке інше. А мій дуже близький знайомий, який знав, де я мешкаю, під час Майдану став одним із найвідоміших провідників «руського миру» в місті. В Маріуполі тоді ще панував безлад (його звільнили лише 14 червня), донька закінчувала будівельний технікум, у сина в школі починалися канікули, тож вони виїхали. Мама, правда, лишилася в місті, я хвилювався за неї, але коли звільнили Маріуполь, Україною пішла ця визвольна хвиля, я зітхнув вільніше.

Наприкінці серпня я, спираючись на інвалідну паличку, намагався повернутися до батальйону. Він уже був у складі Нацгвардії, і я до листопада не міг оформитися, бо було видно наслідки поранень, і я не міг пройти ВЛК (військово-лікарську комісію). Але для мене батальйон тоді був як сім'я, тому я повернувся неофіційно, майже як волонтер. І робив усе, що міг. В більшості — допомагав відділу кадрів оформити документи на тих, хто був на той час поранений, загиблий, в полоні чи зник безвісти.

Роботи було багато — минуло менше двох тижнів від часу розстрілу наших хлопців під час виходу з Іловайська у так званому «зеленому коридорі», і я взяв основний тягар на себе: зустрічав родичів, які не знали долі своїх рідних, підтримував їх, як міг. Хоча багатьох хлопців я не знав особисто — вони прийшли в батальйон після того, як я був поранений.

Наприкінці листопада я пройшов ВЛК уже як, начебто, здорова людина і був зарахований до лав військової частини резервістом. Правда, пізніше довелося побігати, щоб довести факт бойового поранення, бо у мене на руках крім епікризу із цивільної лікарні нічого не було. Лише у 2018 році через суд я офіційно встановив факт отримання бойового поранення при захисті батьківщини.

«Донбас» був резервним батальйоном спецпризначення, тобто укомплектований за рахунок резервістів. Найважче озброєння, яке в нас було — це 82-гі старі міномети, протитанкові засоби, ПТУри, СПГ, РПГ, були старенькі БТРИ. З листопада 2014-го по січень 2015-го зведену роту тримали в резерві в Мирній Долині біля Лисичанська. Ми підсилювали підрозділи ЗСУ. Так було до загострення на Дебальцевському напрямку. Почалися бої за Дебальцеве, Вуглегірськ, Логвинове, де наші хлопці потрапили в засідку. Там батальйон, вдруге після Іловайська, зазнав дуже великих втрат.

Після Дебальцева наш батальйон частинами перекинули під Широкіно. Це вже лютий-березень 2015-го. Туди я поїхав старшиною 3-ї роти, командиром був Сергій Сиротенко (позивний «Третій»). Я ще вчився ходити без палички, а волонтери подарували мені берці, то я їх розрізав, бо нога, де куля зламала кістку, так опухала під навантаженням, що не влазила. Ми несли службу, змінюючи на позиціях побратимів із «Азова»: 5 діб ми, 5 — вони. З нами поряд ще 37-й батальйон ЗСУ був, із Запоріжжя. І ми разом тримали кілька кілометрів фронту. Це були важкі бої з щільним застосуванням

артилерії, ми мали втрати вбитими та пораненими майже кожного дня. Така активна фаза тривала десь до літа 2015 року, а в кінці липня нас звідти вивели. Після цього окремі наші фахові бойові групи (на кшталт мінометників та снайперів) ще залучалися до активних дій безпосередньо на передовій, а більшість вже несли службу на блокпостах другої лінії, патрулювали і таке інше. Ще на початку літа я став виконувати обов'язки командира взводу, був старшим безпосередньо на позиціях, на ВОПі.

Семенченко тоді вже був депутатом і намагався командувати нами з Києва. І, як з'ясувалося згодом, саме він, взагалі не знаючись на необхідних силах та засобах (бо, як виявилось згодом, він не був військовим, тобто не мав відповідного фаху), весь час «підписував» нас під такі операції, які нам були не під силу. Він приїжджав, наприклад, у штаб сектора і розповідав, що «мої хлопці зараз підуть і там усе зроблять». А якою ціною — його не цікавило. І хлопці йшли та гинули.

Я свого часу був дуже наближений до нього, якщо не правою, то лівою рукою був точно, намагався у всьому йому сприяти. Мені здавалося, що це той хлопець, у якого є крила, і він всіх в цій країні навчить воювати, а ми йому допоможемо. А потім, коли я почав аналізувати наші втрати і причини, з яких вони сталися, я зрозумів, що він, як то кажуть, дупля не ріже у військовій справі. Ще пізніше я почав у ньому підозрювати корисний умисел, адже чим більшими були втрати, чим більшою була

емпатія в суспільстві до батальйону «Донбас», тим більше йшло грошей на рахунки його благодійних фондів, яких було декілька. Монетизація благої справи йшла повним ходом.

До речі, під Широкіно, як і під Іловайськом чи під Дебальцевим проти нас воювали кадрові російські військові. Кажуть, навіть приїжджали артилеристи-випускники стажуватися на нас. А чому б ні?

У мене було багато світлин батальйону «Донбас». Мабуть, найбільше з усіх. І відео я викладав на своєму ютуб-каналі. Я взяв із собою фотоапарат і знімав наших хлопців та дівчат. Знімав, знімав, знімав. Фотоапарат мені частіше ставав в нагоді, ніж автомат. Бо там, де гатить артилерія, автомату робити нема чого — відстані до противника не ті. У той час до мого фотоапарата ставилися скептично, а за деякий час з'ясувалося, що це історія підрозділу, і хлопці ще живі... Командир роти наш, «Третій», у 2017 році загинув. Героїчний хлопець був, у нього на ФБ-сторінці залишилися мої світлини.

У «Донбасі» я був до кінця 2016-го, а тоді довелося йти в інший підрозділ, бо відбулися дуже дивні посадові призначення. Я за таких обставин не міг лишатися — це суперечило моєму світогляду і погляду на стан речей. Тим більше, що майже рік ходили чутки про те, що в Нацгвардії формується новий елітний підрозділ на базі в/ч 3018 в Гостомелі. В той час туди був дуже жорсткий відбір. Там не дивилися на те, воював ти чи ні: вивезли в ліс на три-п'ять діб, дали дерев'яну колоду до рук і виживай з нею як хочеш. Жартую, звичайно, але випробування були серйозні. І я той відбір пройшов. Був би молодшим, може, взяли б у піхоту, а так пішов у танковий підрозділ — в забезпечення. Я повністю відповідав за усі ці моменти: гарячу їжу, розгортання табору (якщо потрібно — наметів), заправку танків паливом, підвіз боєприпасів і таке інше. Тобто майже все забезпечення танкового батальйону на виїзді було на мені.

Але головним чинником мого переходу в 4-ту Бригаду оперативного призначення НГУ стала родина. Попередні три роки я бачив свою сім'ю переважно лише раз на рік, в межах планової відпустки 30 днів. А так постійно: то Маріуполь, то передова, то казарми. Це важко. На той час я з дружиною прожив разом більше 20 років, діти закінчували навчання в школі, в ВУЗі. А тут Буча-Ірпінь-Гостомель — майже поряд.

У мене давно було передчуття, що велика війна неминуча. Особливо це відчуття посилилося після виборів 2019 року. Знав, що Путін не заспокоїться, він за першої ж нагоди піде нас добивати. Він вийде з мінських угод, із чого завгодно, бо його мета — знищити нас. Ми стільки років ходили по лезу. У нас армія розвалювалася,

вмотивовані люди йшли із війська. Я криком кричав, що буде біда, але хто ж хотів вірити у таке? Ще коли в 2021 році почалися маневри на території Білорусі, коли вони завели війська, я думав, що саме тоді вони і нападуть. Але вони напали на рік пізніше.

...24 лютого 2022-го року я зустрів у Луганській області у складі нашої батальйонно-тактичної групи з мінометною батареєю. Ми ж основний удар чекали звідти, тому головні сили нашої бригади були зосереджені на сході. І перші чотири місяці я воював саме там.

Родина в цей час лишалася в Ірпені. Старша донька встигла виїхати за кордон, а дружина з сином лишалися до останнього. Я їх іще й стримував, казав зачекати, мовляв за тиждень-два все минеться. Я ж і гадки не мав, що там, в Ірпені, відбувається. Думав, що все обмежиться російським десантом на Гостомель, а з десантом наші швидко впораються. Я ж не знав усіх масштабів агресії, не знав, скільки механізованих колон зайшло з боку Білорусі. Моїм пощастило, що в останній момент їх один волонтер вивіз через Романівку, вони переходили річку під тим зруйнованим мостом, а тоді автобусом добралися до Києва. А коли все зачистили, вони ж одними з перших і повернулися в Ірпінь.

Усі тоді казали: «Віримо в ЗСУ». Та й зараз кажуть. Але вірити мало. Треба було готуватися до війни. Он моя мама в Маріуполі вірила в ЗСУ, скільки маріупольців вірили в ЗСУ, і це їм не допомогло. Маріуполь ми не змогли втримати, не змогли захистити людей. Скільки ми там втратили навіть не бійців — мирного населення. Там цілі квартали російські окупанти розбомбили, а потім знесли залишки будинків разом з останками людей, які там загинули. Робилося це свідомо, щоб не було такого, як в Бучі чи в Ізюмі, де весь світ вжахнувся, побачивши їхню жорстокість до цивільного населення. Ворог там по-максимуму прибирав сліди своїх злочинів.

Ця війна значно прискорила всі процеси. Те, про що два роки тому мріялося, стало реальністю. Реальністю, до якої ми прийшли, на жаль, через кров і втрати. Якби не 24 лютого, ця ситуація невизначеності могла тягнутися роками. Більшість на той час уже забула про війну і жила так, наче її немає. Вони в 2019 році голосували за мир, не замислюючись над тим, що миру в цій ситуації апіорі бути не може. Може бути лише поразка, відтермінована у часі.

У мене життя із війною розвернулося на 180 градусів. Я досі у строю і буду на своєму місці, доки стане сил і здоров'я. І я зараз дуже оптимістично дивлюсь на наші перспективи звільнення і Донбасу, і Криму, і інших окупованих територій. Мені здається, розпочавши повномасштабну війну, Путін дуже прорахувався, бо він задав прискорення усім процесам. Він показав світу своє справжнє обличчя, і тепер я не бачу в Україні або будь-де людей, які взагалі можуть з ним розмовляти. Сподіваюся

що в Україні вже не знайдуться люди у владі, які підуть на переговори і залишать Крим з Росією. У нас один шлях тепер — вишвирнути чортів за межі 1991 року і закрити кордони. Нам більшого не треба. Це може бути і без офіційної капітуляції Росії, аби ми їх вишвирнули. На Москву ми не підемо нікого добивати, вони самі себе дожеруть вже в громадянській війні. Думаю, для Росії все закінчиться численними парадами суверенітетів колишніх членів федерації.

З іншого боку — нас чекає довгий шлях повернення і Донбасу, і Криму в українські реалії. І тут, якщо говорити про Донбас, треба враховувати психологію його жителів. Я знаю їх, я прожив там майже все життя. Так от, є кілька моментів. По-перше, люди Донбасу, попри їхній надутий регіональний патріотизм, не здатні до самостійних дій — більшість там інфантильна. Якщо б Росія в 2014 році не надала зброю, якби не всі ці гіркіни, мотороли, бородаї — нічого б там не було. Пошуміли б, пообурювалися б — і затихли.

Так, вони накручені, озлоблені, приземлені, маргінальні. Люди, які ніколи не бачили Україну як таку, не кажучи вже про закордон. Більшість мешканців за життя нікуди не виїжджали далі Азовського узбережжя. А інший світ для них був таким, як по телевізору їм розкажуть або директор/начальник на підприємстві. Підтримуємо Януковича, бо він наш, простий парень з нашого двора, так би мовити.

На жаль, навіть ця війна їх мало змінила. Вони і далі продовжують в усьому звинувачувати Україну. Звинувачують у тому, що українська армія чинила опір, а не здала той же Маріуполь без бою, щоб уникнути руйнувань. Бо москалі, мовляв, сильніші, треба було підкоритися, віддати їм, що ті хотіли. А взагалі-то — і з Києва піти, зі Львова піти, тільки щоб росіяни нічого не руйнували. Одна знайома договорився до того, що, мовляв, Росія уже стільки грошей вклала у відбудову Маріуполя, що нам (тим українцям, хто виїхав) туди нема чого повертатися. Тут уже Росія, і вона своє не віддасть, вона там навіки. Ну, як це було в Криму після 2014-го.

Але нам своє робити. І якраз той фактор, що на Донбасі переважає рабська психологія, яка поважає грубу силу, може бути нам на руку. Доки їм вішали лапшу на вуха, що Росія сильніша — вони були за Росію. Коли сила буде на боці України, вони швиденько стануть українцями. Моментально. Щойно ми відіб'ємося від чортів і виженемо їх з нашої землі — ми станемо для них авторитетом. Вони скажуть: ну що ж, переможця не судять. Україна, так Україна.

Але це буде потім. Зараз наше завдання — поставити переможну крапку в цій історії. У нас для цього є можливості і я сподіваюся, що в найближчих рік-два ми завершимо активну фазу цієї війни і почнемо відбудову. Що там далі буде з Росією, скільки вона протягне, мене мало цікавить. У нас іще стільки буде роботи попереду. Сподіваюся, нам весь світ допоможе відновити країну, відбудувати все, що зруйновано москалями. На це, мабуть, підуть десятиріччя. Так що розслаблятися ще зарано.

Олексій Челпанов
позивний «Альпініст»

Батальйон «Дніпро-1»
53-тя окрема механізована бригада
імені князя Володимира Мономаха

Для звільнення держави червоної лінії не існує. Червона лінія має пролягти по кордону і кордон має бути під нашим контролем – це крапка. Можливість є і дуже велика. Але для цього потрібні політична воля і бажання.

До війни я жив у Донецьку. Був першим віце-президентом Федерації альпінізму в Донецькій області, ходив у гори, займався промисловим альпінізмом.

До речі, в жовтні 2013 році я був суддею Світового чемпіонату з альпінізму, який проходив у Криму. Він мав таку назву — Світовий чемпіонат з альпінізму, хоча брали в ньому участь переважно пострадянські країни. І вже тоді я не впізнав ні росіян, ні кримчан. До 2013 року в спілкуванні з російськими спортсменами не було жодних бар'єрів, а тут росіяни оселилися окремо, спілкувалися передусім із кримчанами, а до всіх інших ставлення було дивне. І ще одне вразило: їх виступало 12 альпіністів, а приїхала делегація майже під сотню. Вони прибули за два місяці до початку і в них бюджет був десь порядку двох мільйонів. Вони орендували автівки і роз'їхалися по всьому Криму.

Я тоді не надав цьому особливого значення. Спортсмени — вони взагалі специфічні люди. Але коли в 2014 році почалися події в Криму — все стало на свої місця. Як то кажуть, пасочка склалася. А ще я дізнався, що два роки в Криму сиділа команда із Красноярська і пробивала альпіністські маршрути. Начебто це і добра справа, але ми знали, скільки це все коштувало і тільки знизували плечами, що це за альтруїзм. І ще тоді вони почали активно скуповувати будинки і квартири в Криму, при чому в таких місцях, де взимку нема чого робити. Наприклад, люди з Пітера купили дві квартири у Форосі, а там узимку ніякого толку, тільки сміття літає. А вони там наче організовували школи альпінізму.

І ще одне спостереження. У кримчан тоді найбільш популярною була книжка «Острів Крым» Аксьонова. Я теж почав її читати. Ну так собі, казочка. Але ніхто тоді не міг подумати, що друга її частина стане сценарієм для реальних подій.

Ще коли наші вивели війська з Криму, я зрозумів, що буде війна. До речі, в ерефії є такий публіцист Александр Широкоград. Ще на початку 1990-х він видав книжку «Украина и Россия: когда заговорят пушки?». Вона, до речі, тоді була дуже популярна і в Україні, зокрема в Харкові. Мене тоді зацікавила назва книжки і я її прочитав. Там кінцевим підсумком був поділ України на дві частини — по Дніпру. І такий натяк на Київ, що буде, як у Німеччині: Західний Берлін і Східний Берлін. Ця вся істерія нагніталася давно.

На Донбасі для цього був особливо сприятливий ґрунт. Ще за царської Росії для того, щоб зацікавити місцеве населення більше працювати на виробництві, їм почали давати збільшену пайку. Це щоб вони повідомлялися від своїх клаптиків землі і працювали на заводі, а все, що треба, могли купити. І за майже сто років радянської влади ця тенденція зберігалася: і шахтарі, і металурги — вони у своєму загалі були людьми небідними. Але при цьому вважали, що всі їм щось винні.

Інша причина — економічна. В останні роки багато підприємств, які були на Донеччині і Луганщині були викуплені росіянами, вони ж були головними замовниками продукції. І виходило так: є замовлення з Росії — є гроші. Немає замовлень — отримуєш мінімалку. І це відкладало свій слід у свідомості населення. Ті, хто жив у прикордонних районах, вони тягали контрабандою бензин та інші речі — було що тягати. На заробіткі їздили. А в людей завжди ж таке ставлення: там, де ти заробляєш, то там — краще.

Великий вплив, звичайно, мала і пропаганда: російські фільми й серіали про Другу світову, де всі вороги — це фашисти і карателі. Але головне — це заробіток. Я колись працював на коксохімзаводі. Там теж усі поставки були з Росії. І я ще тоді казав, що Росія не дасть нам вилізти. Бо щойно ми починали випускати якусь конкурентноспроможну продукцію, виходили на Європу, як нам Росія — то ціну на газ підніме, то ще щось. Нас тримали так, щоб ми виживали, але про якусь реструктуризацію чи модернізацію мова не йшла.

А ще в ті роки в Донецьку раптом побільшало людей, які нічим не вміли займатися, крім рекету. Я спочатку не міг зрозуміти, що сталося, а потім спало на думку, що в кінці 1990-х — на початку 2000-х почали активно садити членів організованих банд. І якраз тоді вони повиходили (або їх повипускали). І от сіли вона 18-20-річними хлопцями, а вийшли в 35-40. І нічим, крім рекету, займатися вони не вміють. І вони знову почали збиватися в банди і займатися розбоєм. Люди від цього вже відвикли, а тут...

Я тоді займався промисловим альпінізмом. У нас була висотна бригада, яка обслуговувала «Донбас-арену». Ми в 2011 році зробили там унікальне опалення, яке дозволяло сидіти на трибуні навіть взимку і не мерзнути. І перед кінцем 2011 року одна така банда у нас гроші забрала. У нас знайомі були і в поліції, і в СБУ — і без толку, ніхто нічого не захотів робити.

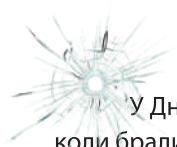

Коли почалися події в Слов'янську і Краматорську, я відчув, що воно насувається і скоро прийде і до нас. Прецедент дав Крим. Звіди дзвонили родичі і друзі, розповідали, що, ой, у нас тут таке свято, всі танцюють і співають, тут Росія зараз порядки наведе. Женіть і ви ту Україну, тих бандерівців і за два тижні будете з нами. І всі ж думали, що так і буде: легко, з піснями, без крові.

То, що все це відбувалося за прямої участі росіян, було очевидно. Наприклад, біля мого будинку раптом побільшало автівок із російськими номерами. Особливо — перед великими проросійськими мітингами, які тоді показували по телебаченню як народні заворушення. Але це були заїжджі «тітушки». Наших людей в Донецьку вивести на такі мітинги дуже важко, тому везли людей з Росії. Ми, коли в березні 2014-го працювали на «Донбас-арені», то бачили, як весь проспект Миру був заставлений автобусами з російськими номерами — кілометрів на три точно, один за одним. Саме тоді сталася ота сутичка, де вбили «свободівця» Дмитра Чернявського.

Усі сподівалися, що держава візьме ситуацію під свій контроль і щось зробить. Багато людей були готові кинути все і йти до військкомату, щоб захистити себе і державу. Але такий координатор так і не з'явився. І вийшло, як у Висоцького, який співав: «Нам вождя не доставало». Партизанщина була, люди об'єднувалися в якісь групки, клеїли листівки, але то було несерйозно. Біда насувалася дуже швидко.

І коли у квітні я повертався з роботи і побачив розвішані по місту прапори так званої «ДНР», я зрозумів, що це все. Я свою проукраїнську позицію ніколи не приховував. У нас із друзями була традиція кожної п'ятниці сидіти в гаражі і ще 1 травня я там співав «Лента за лентою набої подавай». А 3-го травня дочка подзвонила і сказала, щоб я додому не їхав, бо мене вже чекають. І довелося, в чому був, прямо з роботи їхати в Дніпро.

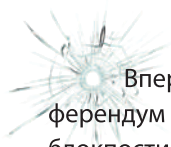

У Дніпрі я спробував податися в ЗСУ, в Нацгвардію, але на той час крайній вік, коли брали на службу, був 45 років. А мені вже тоді було 46. Тому я пішов у добробат, у «Дніпро-1». Згодом, коли в армії таки підняли вік, пішов у 32 артилерійський полк, а далі — в 53 бригаду. Я мав певний артилерійський досвід ще строкової служби, а всьому іншому довелося вчитися на ходу.

В добробатах тоді збиралися найрізноманітніші люди. Переважно патріоти, але були й такі, у яких щось віджали, і вони хотіли повернути це і помститися за несправедливість. Я був реалістом і припускав, що все це затягнеться років на два-три, а більшість була налаштована закінчити все за кілька місяців. Ніхто навіть про зимовий одяг не думав. А тим більше — про якісь пільги, про УБД. Всі об'єдналися в пориві вигнати зайд і далі будувати свою країну. Підйом був колосальний.

У «Дніпрі-1» була окрема 5-та рота, яка мала назву «Донецьк». І там усі були з Донецька чи області. Для багатьох це було несподіванкою, бо з новин склалося враження, що тут усі зрадники і ненавидять Україну. У мене є побратим, який живе під Львовом, так він у 2014 році щиро дивувався, скільки на сході патріотів. Та й досі я зустрічаю людей звідти, які воюють з 2014 року. Дуже багато людей.

Вперше війну на власні очі я побачив 11 травня, коли проходив цей псевдореферендум щодо приєднання до Росії. Скрізь було неспокійно, на дорогах будувалися блокпости, а ми підвозили для нацгвардійців бетонні блоки. І за Красноармійськом (тепер — Покровськ) нам назустріч вибіг агресивний натовп, щоб нас зупинити. Люди бігли із заточеною арматурою, кийками, і по очах читалося, що вони біжать убивати. Ми тоді просто прорвалися, але я зрозумів, що війна виглядає саме так — коли тебе біжать убивати.

А потім почалася справжня війна. Я брав участь у звільненні селища Піски, зайшли майже в Донецьк. Там з нами була 93 бригада і, пам'ятаю, що у нас була цивільна «Таврія» і ми на ній вивозили поранених. Але нам дали наказ відступати. А потім були такі вже, поліцейські операції: обмін полонених, патрулювання. Серед полонених було багато росіян з їхніми паспортами: був Мурманськ, Петербург, Ростов. А я в Мурманську був колись до війни. Дивлюся на нього, питаю: «А ти що тут забув?». Були й наші з російськими паспортами: один із Запорізької області, інший — з Дніпропетровської.

Мене спочатку здивувала така кількість росіян. А потім згадався 2003 рік, коли ми ходили в гори. Ми ж ходили переважно по пострадянських місцях — Азія, Кавказ. І вже тоді в розмовах росіяни хвалилися, що вони могли запросто піти в банк і взяти 2-3 мільйони рублів. Я так думаю, що вони ото тоді кредитів понабиралися, а віддавати не було з чого. Тому й ішли в армію, заробити. Оті кредити і зараз у нас тут воюють.

Був період, коли я на деякий час пішов з армії, два роки очолював навчально-реабілітаційний центр для дітей з легкою і помірною розумовою відсталістю. Просто у мене з молодшою донькою почалися проблеми — вона перестала говорити, а ця програма якраз їй підходила.

Враження від того центру мені досі болять. Я думав, що це я поганий батько, що залишив дитину і пішов воювати. З'ясувалося, що є й гірші варіанти. Звичайна схема: батьки народжують, отримують за дітей гроші, а їх спихують у такий от інтернат, де держава їх годує, навчає, одягає, а вони вряди годи забирають їх на кілька днів додому. І діти, які виростають, переймають цю модель поведінки батьків. У мене в школі було таке, що за цією схемою навчалася четверте покоління. Окрема тема роми — я ніколи не міг подумати, що в дитини замість ліжка можуть бути двері, які лежать на шлакоблоках і на них накидане різне ганчір'я. Коли я вперше поїхав у об'їзд по таких родин, перше, що я подумав — що я зарано зброю здав.

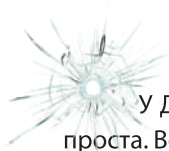
Слава Богу, в моєї доньки за ці два роки, які вона була зі мною, справи зрушилися з місця, вона заговорила і я домовився з колишньою дружиною, що вона житиме з нею. Я може і лишився б з донькою, але я розумію, що є деякі речі, які дівчинці може пояснити тільки мама.

А я поставив дитину на ноги — і знову підписав контракт. Доки я свій дім не звільню від ворога, моє місце — тут. Мені колись, ще в 2014 році один друг сказав золоті слова: «За твою дружину ніхто не буде битися, крім тебе самого. Так само і за твою землю ніхто не буде воювати, якщо ти її не захистиш». Звернувся до свого командира, питаю: «Я вам ще потрібен?». Каже: «Потрібен». І я йому вдячний, бо таким дядькам, як я, що за 50, повернутися до війська дуже складно.

У мене ще з 2016 року було стійке відчуття, що просто так це не закінчиться, що буде велика війна. Надто добре я знаю росіян, щоб вони просто так зупинилися у своїй агресії. Я знав, що нам буде непросто, бо для того, щоб протистояти москалям, нам треба була підтримка Європи і світу. А Путін надто довго садив світ на свою нафтову і газову голку — і нарешті підсадив. Пам'ятаю, як в одному з інтерв'ю він кинув так зневажливо: «Європа откажется от нашего газа? Угу. Дровами запаслись?». Він був упевнений, що у нього там усе куплено. Він сподівався, що світ проковтне цю агресію, як проковтнув Нагорний Карабах, Грузію, Абхазію, Осетію, що йому вдасться домовитися з Америкою в конкуренції з Китаєм. Але Путін загрався.

Для мене 24 лютого почалося ще 17-го, коли нас почали глушити і обстрілювати. Ми тоді стояли під Волновахою. Зараз від міста уже практично нічого не лишилося. Ми тоді тричі заходили в місто на САУ, щоб прикрити вогнем наших хлопців, потім виходили, поповнювали запас БК — і поверталися. Перший раз було страшно. А потім — як в азарт входиш якийсь.

Потім ми стояли під Вугледаром. Прикривали наших, коли ми звільнили Новопавлівку, Єгоровку. Далі кілька місяців — під Бахмутом, потім — під Авдіївкою. У нас артилеристи дуже класні, руку вже набили. Досвідчені. Ми сміємося, що у нас підрозділ не 50 +, а 60 -. А що робити? Треба воювати, треба захищати свій дім, свою землю.

У Донецьку ще до повномасштабного вторгнення ситуація склалася дуже проста. Всі вже зрозуміли, що вляпалися в халепу і так, як з Кримом, у них не буде. Але вголос це казати бояться. Бо треба визнати свою помилку, а це не всім подобається. Мені колись в дитинстві здавалося, що Мойсей був жорстоким і дуже довго водив євреїв по пустелі. Виявляється, він ще дуже швидко впорався. Бо сімдесят років радянської влади і більше ста років вбивання в башку російської фігні, як з'ясувалося, так просто не виправити навіть очевидними речами. Має змінитися кілька поколінь, щоб щось таки змінилося в головах. І це не лише на Донбасі. Взяти б Херсонщину. Ми

там стояли в 2016-2017 роках, там було дуже багато колаборантів. І вони теж чекали на Велику Росію. А прийшла Росія і почала їх грабувати і вбивати. І тільки так до них почало щось доходити. І то не до всіх. Як сказала одна жіночка: «У меня есть собственное мнение, но я с ним не согласна».

Зараз у нас з'явився реальний шанс на звільнення. Ми вистояли, тепер важливо не зупинятися. Жодних перемовин, жодного перемир'я. Не дай Бог нас почнуть до цього схиляти. Я побував в Осетії, і в Абхазії після замороження конфлікту. Це — тактика Росії: спровокувати конфлікт, тоді його заморозити і по шматочку відкушувати і постійно тримати в напрузі, щоб не давати цим країнам розвиватися. Україні така ракова пухлина тільки шкодитиме.

Але для цього треба запастися терпінням. Легкої перемоги не буде. На жаль, це війна і за кожен звільнений кілометр ми платимо дуже дорого. Ми вийдемо на кордон 1991 року. А далі нам треба чекати, доки розвалиться найбільший залишок Радянського Союзу. Але доки Путін не здохне, цього не станеться. Для 80% їхнього населення він уже як бренд.

Натомість є і плюси: у нас нарешті з'явилася національна ідея — ми почали цінувати Україну і розуміти, що ми не хочемо її втратити. Порівняно навіть із 2004 роком це — величезний крок вперед. Правда, щоб розвиватися далі, іти в Європу, треба, щоб змінилася психологія наших людей. Щоб вони навчилися жити чесно: платити податки, дотримуватися законів, щоб зрозуміли, що гроші можна заробити, а не «намутити». Все це нас чекає попереду. Але все одно будуть пасіонарії, які вказуватимуть дорогу. А тому все має завершитися нашою перемогою. І поверненням додому.

Пилип Красношлик

позивний «*Phill*»

3-й прикордонний загін імені Героя України
полковника Євгенія Пікуса

У нас вибору немає, бо не ми цю війну розпочинали, але ми її мусимо закінчити. Тому, доки вони звідти не приберуться і ми не повернемо контроль над своїм кордоном, для мене війна не закінчиться. Мене підігріває те, що я не люблю бути боржником. І тому я хочу роздати всі свої борги. А їх в мене є кому роздавати — і в Новоайдарі, і в Станиці Луганській. І ще я в 2014-му поклявся батькам ще хоч раз поклонитися їхній могилі в Луганську. А я слово своє тримати звик.

Я народився в Луганську. До війни з 2006 року працював судовим експертом по ДТП Міністерства юстиції України. З міліцією співпрацював, але сам міліціонером не був, у нас була окрема структура.

І все одно боляче, що все тоді склалося саме так, що відсотків 70-80 міліціонерів у 2014-му перейшло на бік ворога. Частина купилася на пропаганду, бо у райвідділах зазвичай дивилися Life-News та інші російські канали. Частина пішла за керівництвом, яке сиділо в Луганській області і саме поздавало деякі приміщення — а призначали їх на ті посади ще при «Професорі». Я не знаю, чи були вони в структурі ФСБ, але явно були не проти туди потрапити. Те саме було і з СБУ, коли за наказом з усіх райвідділів з усієї області туди позвозили зброю, а на другий день СБУ захопили і вся ця зброя опинилася в руках бандитів. Думаєте, це просто збіг? Я не думаю.

А для мене питання вибору не стояло. Я українець — і цим все сказано. Цей вибір я зробив, мабуть, років у 4. Була в мене ситуація, коли надивився в телевізорі радянської пропаганди, яка переконувала, що всі росіяни хороші, а американці — погані. Це був десь 1983 рік чи 1984. І от приходжу я до батька і питаю так з надією: «Папа, мы же русские?». А батько подивився на мене з дивана і сказав: «Ні, синку, ми — українці». Для мене це було шоком, і тато потім десь із годину мене заспокоював і пояснював, що українці теж хороші і вони з росіянами дружать. І от цей момент, що я — не росіянин, а українець, я дуже гостро запам'ятав.

А потім дізнався глибше історію свого роду. Про свого прадіда, якого розкуркулили і заслали за Урал, а там дали в руки сокиру і цвяхи — виживай, як хочеш. З Луганської області таких було сто сімей, а через два тижні їх лишилася половина. Так їх зігнали з того місця і спустили вниз по течії річки, так само без жодних засобів для виживання. І їх із усіх вижило лише дві сім'ї. Наша вижила через те, що прабабця, коли їх виселяли, встигла на себе якісь сорочки й рушники намотати і по дорозі міняла їх на хліб.

А звідти, з-за Уралу, везли людей на Донбас. У прадідову хату після виселення поселили якусь комсомолку із Пітера. На Луганщині спеціально перемішувалися народи, щоб знищити коріння — відкрийте підручник з історії, там все є. На шахтах була можливість заховатися, якщо ти порушив закон і тобі загрожував розстріл. І тікали сюди з усіх кінців. Тому тут справді багато було таких, хто лише формально мав паспорт українця, але Україна їм була чужа. Тих, хто вважав, що, якщо їхні батьки-діди колись сюди приїхали з Росії, то вони мають право кричати, що тут Росія.

Особливо активними були ці процеси в 1960-1970-ті роки. Сюди продумано стягувався пролетаріат з усього СРСР. У цьому й унікальність ситуації. Я на Камчатці однофамільця знайшов. З'ясувалося, що у нас спільні предки. І спочатку ми нормально спілкувалися. А з кінця 2013 року він мені з Камчатки почав розповідати ЩО у нас тут відбувається, що на нас бандерівці нападають. Йому ж із Камчатки «відніше»...

Про те, що щось готується, в Луганську стало відчуватися десь у листопаді-грудні 2013 року, з початком Майдану. Зараз уже, аналізуючи все, що трапилось, розумієш, що це готувалося раніше. А тоді було незрозуміло, чому раптом рази в 3-4 в місті збільшилося число крадіжок? І тепер думаєш: хто були ті хлопчики, які потім почали захоплювати адміністративні будівлі? На початках здавалося, що це все місцева шантрапа. Ніхто не думав, що воно готується в таких глобальних масштабах.

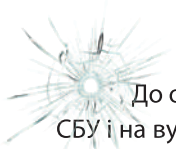
Пізніше ми дізналися, що десь у квітні-травні в кожен райцентр завезли плюс-мінус по 100-200 чеченців. Жили вони по гуртожитках, хтось на місці їм знаходив приміщення. Ще бойових дій не було, а вони вже були тут. І донські козачки по посадках сиділи. Там же, біля кордону, було роздолля контрабандистів, там кордон був як сито. І всі вони вже були тут.

Перше, що я зробив тоді — це подбав про те, щоб захистити себе і родину. Про окупацію тоді ніхто не думав. Деякий час після захоплення СБУ сепари тусувалися на тому клаптику, далі не йшли. Тоді ще на протывагу їм існував Євромайдан, який очолював Шакун Сергій Вікторович. Він кинув клич: хто має зброю, хто за Україну, треба об'єднуватися. Я теж під'їхав, записався. Нас, правда, ніде так і не задіяли. Хоча, може це й на краще, бо зараз ти розумієш, скільки там було агентів і скільки там було зброї. І що якась ружбайка могла вдіяти проти калаша, які з СБУ роздавалися за бокал пива?

Нас тоді, нормальних адекватних людей, які за Україну, було достатньо. Але ж у нас, українців, менталітет такий, що ми надто м'які, все в демократію граємося. Якщо б зараз мені повернутися туди, то я б не замислювався. А тоді ж як думалося: он сусід, ну, він дурень, але хоче він ту народну республіку — його що, вбивати за це?

Деяких із тих, які тоді були особо буйні, вже нема. Інші виправдовуються: «А що я таке зробив? Я ж для народу». Один із колишніх «колег» мені казав: «А що я таке зробив? Я як тоді ДТП розслідував, так і зараз. А то все хай влада там розбирається, ми люди маленькі». А дехто з тих, хто на перших порах думав, що Росія — це Бог, як припекло, в «загниваючу» Америку переїхав. А до того варення і закривашки «бідним-голодним захисникам СБУ» носили.

Було в мене кілька розмов із колишніми колегами, хто мріяв про нове сите життя під Росією. Зараз, правда, заблокував їхні номери, бо дістали дзвінками, особливо на день народження. Для мене такі люди перестали існувати з однієї простої причини: присяга дається лише раз. А якщо ти її засунув собі в дупу, то ти не людина і, тим більше, не офіцер.

До останнього в нас була надія, що Луганськ уникне окупації. Я, коли захопили СБУ і на вулицях з'явилися незрозумілі люди зі зброєю, переїхав на дачу — вона тут, за два кілометри від Щастя. Деякий час жили на дачі — пам'ятаю, 13 червня ми приїхали, а 14-го наші звільнили Щастя. І далі рух пішов на Металіст.

Коли це все почалося, ми встигли проскочити до початку активних дій. Міст на Щастя було заміновано, але ми доїхали до Металіста і по об'їздній проскочили на Трьохізбенку. Ще встигли побачити на Металісті дві амфібії — вони раніше стояли на нашому заводі і використовувалися у випадку повені чи інших стихійних лих, а тут їх вигнали. А біля амфібій стояли такі собі хлопці-«шахтарі» - удвічі вищі за мене і удвічі ширші в плечах. Мені дуже подобається фраза Путіна про те, як шахтарі із шахт повиходили, по-викопували БУКи, «гради», як закуповувалися зброєю та амуніцією у воєнторгах...

Я родину відвіз у Вінницю, але вони там лишатися не захотіли, і ми повернулися. До кінця серпня ще пожили на дачі, чекаючи, що ось-ось усе закінчиться. Тоді все видавалося тимчасовим, всі жили в режимі очікування. А коли в кінці серпня пішов відкат назад, стало очевидним, що більше чекати нема чого. Ми переїхали в Новоайдар, до друга, який на деякий час віддав нам свій порожній будинок.

Я далі продовжував працювати судовим експертом по ДТП, тому що лишився єдиним експертом на всю область, бо решта виїхали. А роботу потрібно було робити. Бо ДТП траплялися, і за участю військових у тому числі. І якщо б довелось відправляти все це на експертизу в той же Харків, то результату можна було чекати з пів року. А час був дорогий. Їздив по області з кінця в кінець, намагаючись все встигнути.

Про небезпеку я тоді не думав. З мене дехто потім сміявся, дзвонили з Луганська: «Ти що, з твоєю головою, з твоїми зв'язками, ти тут ледь не міністром можеш бути, гроші лопатою будеш гребти». Але мені кривавих грошей не треба. Я їм казав одну фразу: «Хай мої діти краще живуть в загниваючій Європі, ніж у квітнучому лайні».

Коли ситуація трохи стабілізувалася і на Луганщину повернулися інші експерти, я пішов у прикордонний загін. Спочатку був простим водієм, потім — кулеметником. Пізніше став офіцером групи логістики.

У 2014-му році у нас був шанс звільнити Луганськ. Треба було просто заходити і ставати по той бік Луганська, як це зробили в Маріуполі. Всю область, мабуть, не дали б звільнити, бо там з боку Росії почали б крити. А Луганськ можна було відвоювати. Щоб ті ж луганчани бачили на власні очі, звідки воно по них летить. Маріуполь відстояли ж тоді. Хоча менталітет, в принципі, що там, що там — однаковий. Але там побачили, звідки летить, а тут — не встигли розібратися. А росіяни стріляли в бік українських позицій, а тоді заїжджали в сусідній двір, крили з міномета, а потім розповідали, що це «укропи» за 20 кілометрів їх із міномета обстрілюють. А люди вірили.

Ті, хто лишився на окупованих територіях, не готові до спротиву окупантам. По-перше, телебачення там постійно нагнітає істерію з російських каналів і продовжує зомбувати. Недарма Геббельс казав, що сто разів повторена брехня починає здаватися правдою. Ні, там були й адекватні люди, які не змогли виїхати з різних при-

чин: дехто не міг кинути батьків, дехто — дім. Я думаю, після звільнення, так само, як з німцями, варто буде показати їм усе, як воно було насправді, хто звідки і як заходив.

Показати правду про той же малазійський «Боїнг». Бо вони, дякуючи Росії, досі переконані, що його збили літаки ЗСУ. Хоча, на мою думку, це була продумана операція і ключова точка в наступі москалів. Просто вони, як німісцеві, переплутали Первомайськ в Луганській області, над яким мав пролетіти об'єкт, та Первомайськ в Донецькій. Тоді ж цих однакових комуністичних назв наплодилося в кожній області.

Тому мені найбільш вірогідною є версія, яку я почув від одного військового експерта, про те, що початково вони планували збити російський пасажирський літак із Туреччини, який у той самий час пролітав над Первомайськом на Луганщині. А збили «Боїнг» неподалік Первомайського Донецької області. І в цьому виявилася їхня фатальна помилка. Бо, якби збили російський літак, то «товариш Володечка» ще тоді дав би команду на повномасштабний наступ, звинувативши на весь світ Україну в загибелі своїх громадян, а до уламків літака нікого й близько не допустив би. А так весь світ ополчився проти нього, почалося розслідування і відкрилася правда.

Тому нам потрібно не лише звільняти території, але й відбивати інформаційний простір. Не ми тут мали би ловити російські канали, а Луганськ мав ловити українські канали. А для цього потрібні були ретранслятори і глушилки. Бо навіть у 2020 році в тому ж Щасті, на українській території, лишався нестійким прийом українських каналів, а російських і луганських був прекрасний. Тобто, навіть на українській території вони продовжували зомбувати населення. А бабуся супутникову антену купувати не буде, щоб знайти український канал.

24 лютого 2022 року я застав у Новоайдарі. Якраз так сталося, що незадовго до того я захворів на ковід і був на лікарняному. Прокинувся, як і більшість українців, трішки раніше, ніж планувалося. За дві години встиг дозаправити машину, відправити сім'ю через Одесу (треба було забрати старшу доньку-студентку) до Львова. А сам за 15 хвилин виписався з лікарні після ковіду і подався до своїх побратимів.

Перші дні війни я назвав би одним словом — «бардак». Я розумію, що я був після хвороби і важко було іще зосередитися і сконцентруватися. Але і зараз, через півтора роки, мені важко зрозуміти, чому все тоді так сталося? Чому наших прикордонників, які мали міцні і укріплені позиції на лінії розмежування, які там все знали і все контролювали, 16 лютого зняли з позицій і перекинули в чисте поле під державний кордон? Де вони просто загрузли в чорноземі, бо грязюки там було по коліна, і коли хлопцям надійшла команда відходити, половина техніки з тої грязюки просто не виїхала. І потім, коли вони вже відходили, вони натрапили на наших танкістів, яких не попередили, що хтось іще там може бути. А у нас уже було двоє двохсотих. І наше

щастя, що танкісти наче щось відчували і засумнівалися, що йде російська колона. І почали стріляти по нас не прямою наводкою, а по боках. Інакше я не знаю, чим би це все закінчилося.

Так, я розумію, що багато хто тоді не вірив у можливість великої війни. Я сам був такий. Яка, в біса війна, коли на дворі XXI століття? У мене взагалі 27 лютого закінчувався контракт і я, враховуючи стан здоров'я, думав прощатися зі службою і повертатися в Мінюст. Не склалося. Та й ковід тоді трошки підкосив. З іншого боку, я вже потім дізнався, що декому із Щастя дзвонили рідні з непідконтрольних територій і казали: «Мамо, ти там водичку у підвал спусти. Пересидиш там, а ми скоро прийдемо». Тобто, там знали, що це буде, а нас заспокоювали, що будемо шашлики їсти в Харкові на травневі свята. Де ж були наші доблесні спецслужби?

У нашу хату в Новоайдарі окупанти прийшли на другий день. Таке враження, що у них були списки і вони знали, хто є хто. А вони в них і були — он із частини наші виїхали, а документація вся лишилася. Чому так? А в нас перед вторгненням разів п'ять склали списки родин на евакуацію, раптом щось станеться. В результаті, евакуації ми так і не дочекалися, а списки лишилися. Мені ще пощастило, що встиг вивезти родину, а в багатьох же сім'ї досі там. До них приходили з обшуками, допитували-

ся, де чоловіки, казали, щоб агітували повертатися, мовляв, вони їм роботу знайдуть. А хлопці тут не знали, що робити. Знаєте, це дуже важко, коли твоя сім'я в окупації, сам-на-сам із ворогом, а ти не можеш нічим допомогти. Дуже важко. А ти дивишся на все це і намагаєшся зрозуміти, як воно таке взагалі могло статися?

Взагалі, питань дуже багато і я сподіваюся, ми колись отримаємо на них відповідь. Шкода тільки, що стількох хлопців уже не повернути.

Нас, прикордонників, після того відходу на початку березня розкидали малими групами близько десяти бійців на різні напрямки в підпорядкування ЗСУ, де людей не вистачало. Від Попасної до Лиману та Кремінної, де були жорсткі бої. А десь на початок квітня я опинився в Тернах — це ближче до Сватова. І мені поставили завдання зайнятися аеророзвідкою. Подзвонили, формально спитали, чи потягну. Дали наказ — а накази не обговорюються. Я після цього поїхав до Лимана, де стояв Львівський зведений прикордонний загін, там нас зібрали, розповіли про ази аеророзвідки. І я з моїми хлопцями взявся за цю справу. Специфіка цієї роботи полягає в тому, що ти не сидиш на одному місці. Тобі дають завдання — і ти його виконуєш. Ми працювали фактично по всій лінії: від Попасної — до Тернів та Святогірська. Пізніше нас поставили контролювати ситуацію з боку північного кордону. А зараз до цього долучилися ще нові завдання — працюємо.

Зараз війна багато в чому залежить від наших союзників. А в них якась дуже дивна позиція. З одного боку вони наче нас і підтримують, і дають озброєння, з іншого боку — дають його якимось дуже обережно, порційно. Якщо вони на самому початку дали одразу те, що ми маємо зараз, ми б давно за свої кордони вийшли, бо в рашки не було б можливості мобілізувати таку кількість м'яса. Якби у нас зараз були б F-16, ситуація на фронті була б зовсім іншою. А так, нам обіцяють багато, а вигрібати доводиться тим, чим маємо. Таке відчуття, що вони нам ці літаки дадуть тоді, коли рашка буде до цього готова. А нам що? А нам вибору немає. Ми на своїй землі і її треба звільняти.

У мене є обережна надія, що там, за поребріком, щось поміняється, що решті-решт це непорозуміння, яке в них називається президентом, здохне, і рашка розвалиться сама по собі. А ще є надія на наших хлопців, у яких на тому боці досі лишаються їхні домівки, могили їхніх рідних, і які так само мають там багато боржників. Аби не було більше зрад.

А я в Луганськ обов'язково повернусь. Там у мене батьківська хата, могили рідних, на яких я уже стільки років не був, і це мені болить. В моєму домі порядкують вороги. Не знаю, коли це буде, але я туди повернусь. Це — моя земля, і я хочу, щоб мої діти жили тут вільно.

Альона Ткаченко
військовий медик

54 окрема механізована бригада
імені гетьмана Івана Мазепи
10-та окрема гірсько-штурмова бригада «Едельвейс»

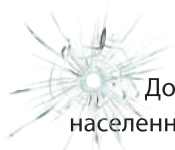
З війни можна піти, але вона залишається в тебе в крові і без цього вже дуже важко. Тому зазвичай ми вертаємося: в ту ж бригаду, де служили, чи в іншу, де беруть. Нам не вистачає уже цього розпорядку, дисципліни, зібраності. Тому я служитиму далі, скільки стане сил і здоров'я. Я знайшла себе в армії.

Родом я із Волновахи на Донеччині. До війни працювала в Маріуполі на вагобудівному заводі дефектоскопістом, перевіряла якість лиття. Жила з мамою і донькою. Був ще брат, але ми з ним зараз не спілкуємося. І тато мій від мене тоді відмовився за мою позицію, сказав, що у нього доньки немає, бо я не на тому боці воюю.

Донбас — він завжди був якимось дивним. Це край шахтарів, які чомусь вважають, що вони головні і всі їм щось винні. У них завжди були відносно великі зарплати, які виходили за рахунок дотацій. Тобто Донбас, який казав, що годує всю Україну, насправді завжди був дотаційним регіоном і це Україна його годувала. Ми мали все, що нам треба, але нам завжди здавалося, що нас недолюблюють, недооцінюють, недостатньо поважають. І виробилася така споживацька звичка: ми будемо сидіти, а нам мають за це платити, бо ж ми — шахтарі. Ми будемо жити одним днем, купимо собі гарну машину, меблі в дім, крутий телефон, але не будемо облагороджувати вулицю, вкладати гроші в дітей. І ця психологія — вона пішла з Росії. У мене купа родичів живуть у Ростові і я бачу і в них таку філософію життя.

Прикро, що це й досі лишається актуальним. У мене був випадок у 2018 році, коли їхала з ротації у відпустку до Києва. Попутник, хлопчина років 20-ти, розговорився із 45-річним дядьком із наших країв, який всю дорогу агітував за Росію. Хлопець той прямо запитує: «І що вам дала ця Росія?» — «Та ви що, це ж заробітки, нам Росія все дає, це наша мама, ми лише за рахунок Росії і виживаємо». Хлопець тоді питає: «А чого ви не поїдете на заробітки на захід України, в Європу? Заїдьте в ту саму Польщу, подивіться, як там люди живуть». І тут той чоловік каже: «А нащо мені їхати в Європу? Хай Європа сама дає нам кошти, щоб ми тут могли спокійно жити». Я не витримала, влізла у розмову. «Знаєте що, чоловіче, — кажу йому, — ніхто вам нічого не винен. У вашому віці хочете щось мати — піднімаєте задницю і працюєте». Але ж такий чоловік у нас не один.

Це ще лишилося з часів Радянського Союзу. У нас люди завжди були ментально ближчими до Росії, її вплив був дуже потужним. Вони навіть не думали над тим, щоб поїхати в ту ж Європу, подивитися, як там люди живуть. Нащо нам та Європа? То ж так далеко. Я краще поїду в Росію, в Пітері попрацюю, грошей зароблю і мені стане добре. Тут не хотіли працювати так, як на заході України, а чекали, що вони сидітимуть, а їм прийдуть і все принесуть, що їм усі все винні. Край у нас такий.

До війни у нас було все спокійно. Але анексія Криму запустила ажіотаж, і 90% населення раптово захотіли в Росію. Вони були впевнені, що нас так само з піснями і танцями Росія забере «в родную гавань», і що саме так і має бути. Бо ж «Россия-мать нам друг, мы пойдем за ней». Усі чекали, що зараз і до нас прийдуть «зелені чоловічки», що ми відокремимось і приєднаємося до Росії і будемо жити щасливо. От була така установка: «Криму можна, а почему нам нельзя?».

Уже в березні у нас почали з'являтися оці «зелені чоловічки» — в незрозумілій формі, без шевронів. Це був не піксель, не російський дубок, це була якась незрозуміла горка, мультикама. Тоді ж почалися в народі підбурювання, що треба геть хунту, будемо відділятися. У нас почали закриватися державні адміністрації, бо ніхто не знав, до чого це все зрештою приведе. Вулиці закидалися листівками із закликами до відокремлення, при чому це робилося найчастіше вночі: зранку ти лягаєш спати,

наче все добре, а на ранок двір засипаний цими листівками.

Кураторами всіх цих процесів були найчастіше приїжджі. Ми їх одразу вираховували по розмові — у них було специфічне акцентоване пітерське акання. Його ні з чим не сплутаєш. Хоча, будемо чесними: серед місцевого населення у них було достатньо добровільних помічників.

У березні-квітні почалися бої в Маріуполі, Вугледарі, але масованих обстрілів ще не було. Я тоді ще працювала на заводі, їздила на роботу — там година автобусом чи електричкою. Хоча їхати вже було страшно — на дорозі траплялася і військова техніка, і перестрілки. Волноваха опинилася в ізоляції: в місто не надходили ні ліки, ні продукти. Ми були нічийі: зранку могла проходити українська техніка, а вночі заходили ДНР і брали все, що хотіли.

А 22 травня відбувся отой страшний розстріл бійців 51 бригади, які стояли в полі між Волновахою і Володимирівкою. Це сталося кілометрів за 5 від моєї хати. З вікна ми бачили спалахи, чули звуки стрілянини. А потім почули, як з міста з сиренами туди полетіли швидкі.

Тоді було дуже багато постраждалих. Лікарі не були до цього готові, дехто вперше бачив вогнепальні поранення. До їхньої честі, вони всіма силами намагалися рятувати хлопців, хто з лікарів був удома — прийшов у лікарню. Приходили й небайдужі люди, приносили одяг, але таких були одиниці. Більшість відверталися і казали: «Укропы, так им и надо». Край дуже агресивно на той час був налаштований до українців, і до військових зокрема.

Для мене це був шок. Я знала, що їх здали місцеві, що вони приходили туди, як розвідники. І взагалі, я і потім бачила, що в багатьох випадках розвідниками були місцеві. Бо військові, які прийшли захищати мирне населення, ніколи не повірять у те, що ось цей місцевий, з яким ти щойно говорив, який приніс тобі буханку хліба чи бутель води, а ти йому дав банку тушонки — він потім піде і тебе здасть. Вони непримітні, бійці їм довіряли. Тим більше — на початку 2014-го року, коли ще ніхто не був готовий, що доведеться стріляти і вбивати. Тому розвідниками завжди були місцеві. А от, хто їх підбурював, хто їх наймав, хто їм гроші платив і куди далі йшла та інформація — це вже зовсім інша справа.

Я після тих подій забрала дітей і виїхала до Києва до родичів. У мене тоді на руках опинилося троє дівчат: моя рідна донька і дві братових. Двом старшим було по сім років, молодшій — чотири. Спочатку невістка «втомилася» від материнства, а потім і брат повіявся шукати щастя, то я їх забрала до себе. Потім я залишила дітей в Києві у тітки, а сама поїхала в Польщу на заробітки.

Я ще одразу хотіла піти воювати, намагалася підписати контракт. Але в мене була донецька прописка, плюс я жінка, а до жінок тоді в армії було упереджене ставлення, особливо з боку командування. Мені казали: «Куди ти лізеш, сиди вдома». Трохи важко було завойовувати своє право захищати Україну. Та й мама з донькою були проти, щоб я йшла в добробат. Мама мені прямо сказала: «Раптом щось станеться — ми хочемо знати, де ти служила і де твоя могила».

А коли я наприкінці 2015 року повернулася з Польщі і приїхала у Волноваху, то побачила, що у нас відкрили військкомат і почали брати місцевих. І тоді я, не вагаючись, взяла документи і пішла туди. Там спочатку покрутили пальцем біля скроні, а тоді сказали: «Хочеш служити — шукай собі бригаду, яка тебе візьме. Якби ти була чоловіком — без питань. А так — ми умиваємо руки».

І я знайшла 54 окрему механізовану бригаду імені гетьмана Івана Мазепи, де мені не відмовили. Я туди приїхала, ми поспілкувалися і мені сказали: ми тебе беремо, якщо ти ідеш на учебку. Я зібралася — і поїхала в «Десну» на курси бойових медиків. І з того часу я служу, рятую людські життя.

Медичної освіти у мене на той час не було. Але, ще коли працювала на заводі і нас відправляли на курси підвищення кваліфікації, я додатково брала курси тактичної медицини. Тоді це називалося медициною катастроф. Я тоді собі думала, що десь у житті мені це згодиться, бо раптом стану свідком якоїсь ДТП чи опинюся в зоні стихійного лиха? Та й на підприємстві у нас рівень травматизму був достатньо високий. А тут це згодилося.

На початках у бригаді мені було дуже важко. Передусім — морально. По-перше, я була жінкою в чоловічому колективі. А по-друге, я була з Донбасу. І всі дивилися упереджено, чекали, що десь в якийсь момент я підставлю, здам координати, викличу ворожий вогонь, а сама втечу. І перші чотири місяці мені доводилося щодня доводити, що я така, як усі, що я своя, що я не кину, не підставлю і буду вигрібати на рівні з усіма. І якось так поступово стосунки налагодилися, з'явилася довіра. Були такі ситуації, коли всі машини були в роз'їздах, і мені доводилося їхати на евакуацію самій, без лікаря в парі. І я їхала, забирала пораненого, надавала допомогу. Я ніколи не тікала від відповідальності, я не зрадила, і не зникла. І це оцінили.

Спочатку я була бойовим медиком в 3-му батальйоні 54 бригади, потім нас на початку 2017 року віддали в 10-ту гірсько-штурмову бригаду. Був навіть момент, коли медики, які служили до мене, пішли, і я лишилася одна, була і т.в.о. начмеда, і санінструктором і, як я жартувала, сама собі режисер. До 2019 року я була в батальйоні, а потім перейшла, служила в розвідроті. На даний час я служу при медроті як санінструктор евакуаційного відділення.

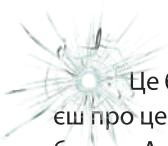

За цей час довелося побувати в багатьох гарячих точках. Із 54 бригадою ми стояли на Світлодарській дузі, коли там були великі бої за сепарський пункт «Муравейник» — це був найбільший їхній опорний пункт, добре укріплений. У лютому 2017-го була Авдіївка, Промзона, куди нас перевели разом із 10 гірсько-штурмовою бригадою. Ми як ротно-тактична група їздили в Авдіївку на підтримку 72 ОМБр, вони тоді мали великі втрати. Нас взагалі тоді закинули літаком з Івано-Франківська, бо потрібне було термінове підсилення. Того ж року було Золоте, далі, у 2018-2019-му — Кримське, там по нас працювали серйозно, ми мали великі втрати. Це вже були не мінометні обстріли, і не «Гради», а по нас почали працювати снайпери. Ну, і коли було загострення в Шумах, коли там загинуло четверо наших бійців — ми теж були там.

Мене часто запитують, чи буває страшно? Коли ти їдеш на евакуацію, або на ВОПах сидиш в окопі із хлопцями, то нема такого відчуття, що ти їдеш на ризик. Ти про це якось не думаєш, ти просто робиш свою роботу. Мені по-справжньому було страшно, коли я розуміла, що можу не повернутися, лише раз: це була Авдіївка, ми їхали на евакуацію важкохворого. Був сильний мінометний обстріл, нас із одного боку прикривав ліс, а з іншого машину постійно черкали осколки. Нам тоді довго відмовляли у виїзді, нам не дозволяли, казали, що це самогубство, ви їдете на смерть. Але на диво, ми прорвалися і забрали бійця. Це був не поранений — у хлопця була температура під 40, важка двостороння пневмонія, ще й за давності — нас довго не повідомляли, думали — відлежить і прийде в норму. Покликали нас уже тоді, коли сказали, що ситуація критична, до ранку хлопець може і не дотягнути. І ми, незважаючи на бій, на обстріли — ми поїхали.

Це був єдиний раз, коли мені було реально страшно. А так — ти навіть не думаєш про це. Ну, бачиш, як летять кулі — так вони пролетіли. Ну, вчора були кулі, завтра будуть. А людей рятувати треба. Ми про це ніколи навіть і не думаємо.

Гірше — коли втрачаєш близьких людей. В Шумах я втратила двох друзів, із якими ми колись разом квартиру винаймали, і в окопах разом сиділи, завжди були плече до плеча. Коли нас викликали туди, спочатку сказали, що є один поранений і один 200-й. Ми забрали першого пораненого сапера, веземо, а він в машині каже, що там ще є живі. Ми його швиденько передали лікарям, повертаємося, забираємо ще одного пораненого — йому під грудину вдарила снайперська куля на ізльоті. Слава Богу, був бронезилет, але був сильний забій грудини і серця, він навіть відключався. Коли ж прийшов до тями, то сказав, що там, на полі лишилося два двохсотих, але і ще живі є. Ми його так само передали лікарям і вертаємося. Нам тоді довелося чекати ще півтори години, бо йшов масований обстріл — наші стали накривати у відповідь, щоб була змога витягти поранених. Багато часу пішло на з'ясування і накази, бо ж було оголошене «всеосяжне перемир'я», ми ж не стріляємо. А за півтори години нам кажуть, що їхати марно, що живих уже немає. І привозять чотири тіла.

Знаєте, у медиків завжди є надія, що людину можна врятувати. Навіть, коли він виглядає на мертвого, ти кидаєшся, ставиш пульсоксиметр, хапаєшся за цю ниточку життя, починаєш реанімацію. Але там уже було повне трупне оціпеніння. І ми стояли розгублені і боялися підійти. Ніхто цього не очікував. Це було забагато для одного дня.

Війна мене дуже змінила, змінила мій світогляд. Я стала більш рішуча, в чомусь — більш принципова. Їздила в Київ до тьоті, у якої ми на початку війни переховувалися, і вона теж помітила зміни. Каже: якщо ти раніше була замкнута, тиха, така собі сіренька мишка, яка боїться щось комусь сказати, то зараз ти «коня на скаку остановишь и в горящую избу войдешь».

Попри те, що я бойовий медик, самій теж не раз доводилося брати до рук зброю. І автомат, і кулемет, і міномет. А що

робити? Під час обстрілів, коли рук не вистачає, хоч-не хоч, а кидаєшся на виручку, бо дефіцит кадрів був і залишається. Тому, коли обстріл, а в тебе нема поранених, то намагаєшся допомогти своїм відбити атаку, чим можеш. Стріляла з кулемета: попала — не попала, але намагаєшся цілитися в тому напрямку. З міномета крила, бо міномети були, а людей не ставало. Навчилася. Треба — допомагаю. Можу і снаряди підносити, і все, що треба.

Одна знайома спитала: «А як тобі моральний аспект: стріляти в людину, ти ж так чи інакше в когось попадеш?». Так, я розумію, що я в когось попаду. Але це — війна. Тут: або ти вбиваєш, або — тебе. Чому я не маю права захищатися? Не я прийшла на їхню землю, не я вигнала їх із дому. А за свою землю треба боротися. І ця боротьба — вона не тільки на словах, вона з кров'ю і потом, з автоматом і кулями, з втратами і перемогами. Це і є війна.

До речі, на передовій я багатьох зустрічала з наших країв. Колись у 2017 році мене як інструктора попросили провести майстер-клас для бійців, як користуватися перев'язочними матеріалами. Тоді волонтери з Італії привезли багато турнікетів, інших засобів, препаратів різних, яких ми тут ніколи не бачили. Мене туди відправили: мовляв, латинь є латинь, може щось прочитаєш, розберешся і поясниш людям, що з тим робити. Там тоді стояла 72-а бригада, вона основна була, ще були 52-а бригада, артилеристи, 80-а бригада людей дала.

І я серед тих людей зустріла дуже багато земляків, які більше року сиділи в тих лісах і полях. Це були саме люди з Донеччини, з донецькою пропискою. Їм було дуже важко, бо це був нуль, метрів 80 від лінії зіткнення, це постійні обстріли, постійне життя під прицілом снайпера — снайпери зайняли тоді всі висоти і всі багатоповерхівки навколо. Їм тоді пропонували: давайте, ми вас поміняємо. Але вони не збиралися звідти йти, лишалися на позиціях: хтось по вісім місяців, а один — рік і два місяці, без ротації. Я спитала: «Як ви витримуєте, бо все одно хочеться і розслабитися, і якогось відпочинку?». А вони мені кажуть: «Як ми можемо піти, якщо тут чужинці? Вони в мене відібрали мій дім. Якби я хотів до Росії, я склав би валізу і поїхав туди, а не тягнув би Росію в свою хату. Тому моє місце — тут».

Ця війна змінила і Донбас. Особливо це було помітно до повномасштабного вторгнення. Змінилися підприємці, які перелаштували свій бізнес, які зрозуміли, що годує не Росія, а своя праця та досвід інших цивілізованих країн.

Змінилися діти, особливо підлітки, які почали вчити мову. Так, вдома вони іще може розмовляли російською, але вони вже в свої родини привносили українську мову й українські традиції. І вони вже більше дивилися не на Росію, а на Захід. Вони вчилися не задивлятися на сусідів і не заздрити їм, а цінувати те, що ми маємо. Я була

вражена тим, що, коли кілька років тому наших дітей у Волновасі перевели на українську мову навчання з усіх предметів, батьки виступили проти, а діти — підтримали. І це був переламний момент. Я тепер розумію, задля чого це все, що з нами сталося — щоб наші діти мали правильні цінності. Тоді вони зможуть постояти за себе, за свій дім. І вони вже ніколи не допустять, щоб хтось сказав, що я тут зроблю собі Росію чи Америку, бо мені так захотілося.

І їх підтримали вчителі, які теж багато в чому змінилися. Це справді освічені люди, які почали мислити й аналізувати те, що відбувається. Вони теж уже не розуміли, як можна бути за Росію, як можна пробачити стільки смертей, стільки горя країні, яка є агресором. А після всього того, що сталося зараз, про це взагалі не може бути й мови.

До повномасштабних подій у багатьох родинах лишалося протистояння: дітей, які мали уже нове бачення майбутнього, і середнього й старшого покоління, яке трималося за своє минуле і за Росію. Дорослих, які наївно сподівалися, що все ще вернеться, прийде Росія і буде у них дешевий газ і електроенергія. А ще, оскільки ми постраждали від війни, то Росія так само нам буде виплачувати компенсацію. Ну, прийшла Росія — і ми втратили і те, що мали.

Але ці ілюзії — вони надзвичайно сильні. У мене були знайомі в Донецьку, де я вчилася, які все одно чекають Росію, чекають, що вони відокремляться, що про них Україна забуде, але при цьому вона продовжуватиме їм платити пенсії і дотації, і вони отримуватимуть гроші і від Росії, і від України. До них досі не доходять, що цього не буде ніколи, що треба самим себе витягати і треба працювати.

І от від того, яке покоління переможе, який світогляд візьме гору, і залежатиме доля Донбасу після Перемоги.

Наша армія за ці роки теж змінилася кардинально. Це як порівняти безхатченка і короля. Я ще пам'ятаю, як я прийшла, це був 2016 рік — у нас були проблеми з паливом, не вистачало зброї, не вистачало форми. Одного разу підбили водовоза і ми лишилися серед полів, чекали майже три тижні, що нам привезуть хоч якусь воду. Я вже не кажу, щоб помитися — просто попити чи зварити їсти води не було. А зараз, як щось ламається — ти знаєш, що завжди знайдеться заміна, до тебе приїдуть, принесуть, привезуть. Приїде як не «шишарік», то якийсь «Урал», вони ризикнуть, вони приїдуть, бо є техніка. Якщо не дай Бог обстріл і згорить форма, то тобі дадуть нову. Може трошки не той розмір, але руки є, можна підшити в крайньому випадку. Зброя

змінилася. Якщо раніше ми десь тільки чули, що таке є, то зараз воно є у нас. Взяти той же бій з безпілотниками — раніше це було на межі фантастики. А зараз ми саме так воюємо і не мислимо, що може бути інакше.

А я без армії вже не можу. Влітку 2020 року вийшла на дембель, так витримала вдома чотири місяці — І не змогла, повернулася. Хоча, на «гражданці» все наче набагато спокійніше, комфортніше: ліжко м'яке і тепле, ніхто не стріляє, ти спиш, скільки хочеш, їси, що хочеш, одягаєшся, як зручно, ідеш, куди хочеш. Життя прекрасне! Але ти розумієш, що це вже не твоє, що тобі в житті уже не вистачає того екстриму, який є на передовій. Я, коли була вдома, регулярно їздила в Маріуполь в екстрім-парк кататися на американських гірках, щоб знову відчувати цей адреналін. Зараз від того Маріуполя уже нічого не залишилося.

З війни можна піти, але вона залишається в тебе в крові і без цього вже дуже важко. Тому зазвичай ми вертаємося: в ту ж бригаду, де служили, чи в іншу, де беруть. Нам не вистачає уже цього розпорядку, дисципліни, зібраності. А ще не стає відчуття постійної готовності, коли ти не знаєш, що з тобою буде за п'ять хвилин. Бо ти тут можеш сидіти і пити чай, а за п'ять хвилин — обстріл або тебе викликають на евакуацію. І ти кидаєш усе — і летиш, бо ти там потрібна. От цієї непередбачуваності на «гражданці» теж не вистачає. І з цим дуже важко звикнути. А для декого це взагалі неможливо.

Тому я служитиму далі, скільки стане сил і здоров'я. Я знайшла себе в армії. Мені подобається цей ритм, ця енергетика. Якщо навіть війна закінчиться, я сподіваюся, нас не розформують. А хвороби і травми — вони у війську були, є і будуть. І хтось має і лікувати, і підтримувати, і надавати першу допомогу, і в шпиталі відвозити. Я тут залишуся все одно. Діти в цьому мене підтримують, вони мною пишаються і для мене це — головне.

Сергій Малиш
позивний «Малиш»

Батальйон спеціального призначення «Азов»
Батальйон патрульної служби міліції
особливого призначення «Київщина»
Полк патрульної служби поліції
особливого призначення «Київ»

Мене вже налякати важко. Чим вони мене налякають? Вбити можуть? – Так і я можу. Були різні інциденти. На початках дехто дивувався, щоя – корінний луганчанин. «Як так, усі ж ваші на тому боці воюють! Ти що – зрадник?». А я кажу: «А кого я зрадив? Україну я не зраджував, а все інше – від лукавого».

Народився я в селі Весела Тарасівка Лутугінського району Луганської області. Хоча коріння моє не звідси. Родичі по батьковій лінії — з Полтавської області: Гадяцький район, хутір Глибока Долина. Просто мій дід свого часу закінчив шахтарське училище і разом з бабусею поїхав за направленням на роботу на Луганщину. Так і опинилися тут.

До речі, хочу сказати, що Донецька і Луганська область, хоч вони і входять в так званий «регіон Донбас», але ментально люди тут зовсім різні. Донецька область більш індустріалізована, тут психологія так званого пролетаріату, тоді як Луганщина прив'язана до землі. Та й 1990-ті роки на Донеччині дали про себе знати — може ще й тому, що сюди раніше звозилося багато кримінальних елементів, яким після закінчення терміну дозволяли селитися лише тут, біля шахт.

До речі, і ця війна це дуже яскраво проявила: той клаптик Луганщини, який вдалося окупувати на початку, — він більше індустріалізований, а ті території, які вісім років лишалися підконтрольними Україні, — вони переважно сільськогосподарські. І населення це більш українізоване, воно тягнеться більш до Слобожанщини, ніж до Донбасу.

Свого часу деякі райони Луганщини, такі як Сватове, Старобільськ — вони взагалі належали до Харківської області. І в 2014 році, коли на деяких територіях Луганщини був той незаконний референдум про утворення «ЛНР» чи «Новоросії», то ті райони склали петицію до Харківської області із тим, щоб їх приєднали до Харківщини.

Велика помилка влади полягала в тому, що на сході України ніколи Україна не була на першому місці — от саме на державному рівні. Все, що робилося — це були зусилля окремих ентузіастів. А загалом Луганщина до війни перетворилася на таку собі вотчину місцевих князьків, які усім заправляли. От взяти південні терени Луганщини — Антрацит, Красний Луч. Там же були сотні незаконних шахт-копанок, які контролював відомий «регіонал» Олександр Єфремов. Ще одним «хазяїном» краю була Наталя Королевська, яка викупила потужний комбінат із виробництва морозива — у нас навіть випускалося морозиво «Королевское». А потім довела комбінат до банкрутства і його, якщо не помиляюся, попиляли на метал — ще до війни, до приходу «руських братів».

До війни я працював помічником адміністратора у піцерії «Браво». А ще був продавцем в книжковому магазині «Східна брама». Це був єдиний в Луганську магазин, де продавалися виключно українські книжки. Асортимент у нас був великий, було багато резонансних книжок і бестселерів, цікаві історичні видання. Хоча, якщо чесно, попит на таку літературу був таким собі. Але власник книгарні, Дмитро Снегірьов, вирішив, що вона має бути: може не так для прибутку, але як своєрідний бренд.

А реальна війна для мене почалася на мій день народження, 14 червня 2014 року, коли в Луганському аеропорту впав збитий літак із нашими десантниками. Моя квартира в Луганську якраз виходила вікнами на той бік. Самого летовища я не бачив, але прокинувся тоді від вибуху і побачив у небі заграву від пожежі. І я зрозумів, що це війна, і точка неповернення пройдена.

До цього все ще були сподівання, що це непорозуміння, але воно рано чи пізно закінчиться. Так, був перед тим штурм прикордонної застави, були перестрілки, був цей незрозумілий незаконний референдум. Але все ще була надія, що все стане на свої місця. А тут я зрозумів, що це — все! Час братися за зброю.

У мене такі відчуття, що рано чи пізно доведеться воювати, з'явилися ще на початку травня. Влади в Луганську тоді вже практично не було — вона була поділена між такими супермаргінальними особами, про яких до війни я і подумати не міг, що вони можуть мати хоч якусь владу. Той же Мозговий, який колись гарно співав українські пісні і ходив у вишиванці, чи той же Дрьомов, який у Стаханові чи Алчевську ледь не бомжував. Чи Беднов («Бетмен»), який з доброго дива раптом став одразу полковником. Всі оті донські козацьки, які там бігали, чи так зване «українське козацтво» — у нас при обласній адміністрації ще раніше діяла така собі Рада Козацтва,

куди записувалися високі чини, які ніде не служили, але ж дуже їм хотілося відчувати себе козаками.

Те, що тут щось готується, стало зрозуміло, коли я повернувся з Майдану. Я був на двох Майданах: у 2004-му і в 2014-му. На другому Майдані я був від початку, хоча й наїздами, бо специфіка моєї роботи не дозволяла надовго відлучатися. З початку січня я їздив до Києва тиждень через тиждень, а коли почалася активна фаза — був уже до кінця. Був сам по собі, в сотні не записувався, бо ще з 2004-го року лишилося відчуття, що всі ці сотні — це якийсь карнавал, це несерйозно. Хотілося мати вільні руки. Я розумів, що ця ейфорія скоро закінчиться і треба бути готовими до всього.

А ще дуже хотілося побачити луганський «Беркут». Вони на Майдані були не дуже активними, але вони там були. На жаль, у Києві ми з ними так і не перетнулися, хоча багатьох із них я потім побачив у Луганську — уже із колорадськими стрічками.

В Луганськ я повернувся десь на початку березня. І одразу відчув, що тут щось не те. Коли почала нагнітатися ситуація з Кримом, у нас одразу підняли голову проросійські організації. Наприклад, у нас була така собі «Молода гвардія», яка одразу переформатувалася в «Луганську гвардію».

Ми розуміємо, що тієї «Молодої гвардії», про яку писав Фадєєв — її ж взагалі не було. Це ще в школі в мене викликало здивування. Як людина, яка виросла на Донбасі, я знав, що все це — міф, що все було зовсім не так. У 2004-2005-му в нас почали розсекречуватися архіви СБУ, і відкрилася правда і про цю сторінку нашої історії. Так,

там були хлопці і дівчата, але ніякої антифашистської діяльності вони не вели. Вони банально попалися на тому, що вкрали цигарки в німців і поділилися з молодшими, а ті попалися. В одного з «молодогвардійців» батько працював поліцаєм і коли той хлопець побачив, як вели Кошового чи когось там, побіг до батька, а він каже: «Сідай і пиши заяву». Є ж і німецькі архіви, які точно кажуть, що німці не катували. Катували свої, переважно донські козаки з 1-го корпусу СС. Вони ще з 42-го року стояли на Луганщині. Німці самі були в шоці. І ніхто підлітків у шурф живими не скидав. Просто радянській владі потрібен був яскравий героїчний міф — і вони його придумали.

Так от, у 2014 році наша «Луганська гвардія» почала виходити до центрального скверу. Він мав офіційну назву «Сквер імені Тараса Шевченка», але ми в Луганську називали його «Дураковка» — там колись давно стояла психлікарня, яку потім знесли, а на тому місці розбили парк — прямо навпроти обласної ради. І вони почали туди виходити уже з еленерівськими прапорами. Ми теж почали виходити — хлопці з Майдану, ультраси. До відкритих сутічок не доходило, але протистояння було — в прямому розумінні цього слова. І ми їх усіх уже в обличчя знали: їх було там людей п'ятдесят, ну до ста — це максимум.

У нас була ініціативна група — ми ходили до начальника міліції, бо їхні мітинги регулярно охороняла міліція. Ми казали: «Ми не хочемо конфронтації, приберіть міліцію, ми їх тихенько приберемо». Там їх на ніч лишалося з десятків, ми могли просто

зайти і розігнати їх по хатах. А нам відповідали: «Ні, так не можна. Ви на Майдані відстоювали свою позицію, вони так само мають право тут відстоювати свою позицію». Ми кажемо: «Ми на Майдані стояли під українськими прапорами за єдність України, а не за розкол» — «Ні, вони теж мають право».

У Донецьку Ахметов намагався щось зробити за допомогою «гудків», але це було смішно. Кажуть, він хотів торгуватися з Києвом. Як на мене, він хотів лишатися «господарем Донецька», очолити всю цю кампанію, але росіяни його просто бортонули. Він сам був розгублений, бо не чекав, що його посунуть. У нас була тоді координація із донецькими патріотами і ми все це бачили.

А в Луганську і такого не було. Все було пущено на відкуп місцевих, бо з Києва не надходило жодних команд. А Єфремов повів себе зовсім неадекватно. І не тільки він. У нас тут була зрада на зраді. Усі органи влади і силові структури, які мали протидіяти і забезпечити мир і спокій: міліція, СБУ, прокуратура — вони самоусунулися. Не допомогло й те, що напередодні призначили нового начальника обласної міліції. Попередній десь втік і на його місце прийшов інший, який притримувався проукраїнських позицій. Але в березні в Луганську міліції вже не було. Ходили патрулі «донських козачків» — із шевронами українського реєстрового козацтва чи ще якихось таких козацьких формувань, яких в народі називали «ряженими козаками».

І все керувалося з боку Росії. Це стало зрозуміло ще 9 березня, коли ми прийшли вшанувати пам'ять Тараса Григоровича до його пам'ятника. А з протилежного боку, в Парку воїнської слави, зібралися до тисячі «представників громадськості». Як з'ясувалося — завезеної «громадськості». Ви розумієте, сам я від народження був російськомовним, але я легко розрізняю наших російськомовних і жителів Росії: там свій акцент, побудова фраз зовсім інша. Їх там було кілька сотень. Пізніше ми дізналися, що так і було: їх міліція з мигалками супроводжувала від самого кордону і назад. А автобуси були з усього прикордоння: Ростов, Волгоград, Белгород.

Нас теж охороняла міліція, але до певного моменту: коли цей весь натовп кинувся через центральну вулицю, міліція якось так різко пропала. Це було перше захоплення будівлі Луганської облдержадміністрації. Ми намагалися протидіяти, але сили були не рівні: ми ж не чекали нападу, з нами були жінки і діти, старші люди, які прийшли до пам'ятника Шевченку. Вони нас просто змели.

Потім вони звільнили адміністрацію і наче все почало затихати. Але, виявилось, це була просто генеральна репетиція. Їм потрібна була зброя. І я пам'ятаю ту неділю, коли захопили приміщення СБУ. Цього разу все робилося переважно силами своїх. Але яких своїх? Там все вже було домовлено. Напередодні був наказ звезти всю

зброю в одне приміщення, а наступного дня приміщення захопили. Це що — звичайний збіг? Та в житті не повірю. Там, щоб його захопити, треба знати всі ходи й виходи. А в СБУ за пів години уже зброю роздавали.

Захопленням СБУ керував Валерій Болотов. До війни він був водієм Єфремова, може ще якісь там силові питання вирішував, а тут раптом виріс до «державного діяча». Звичайно, про покійного або добре, або ніяк, але інтелектуальний рівень його був — ну, десь на рівні неандертальця. Він навіть з папірця не міг нормально прочитати те, що йому писали.

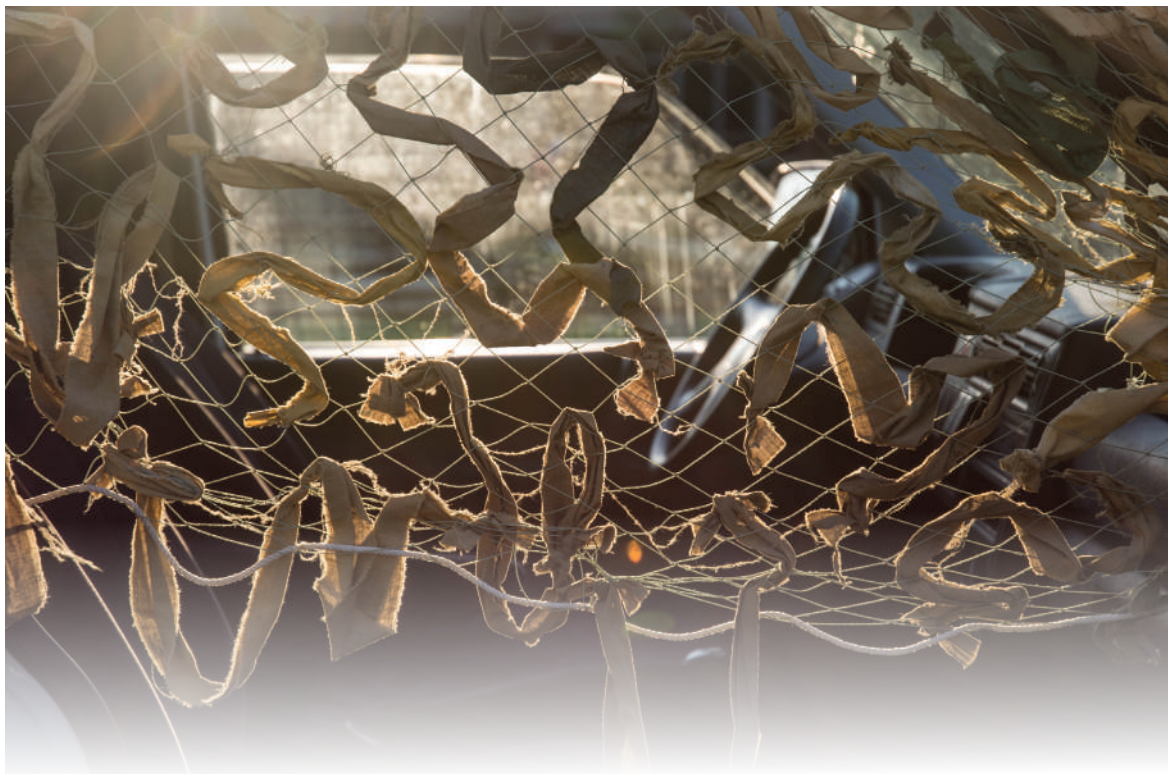
Тобто, його люди зайшли в СБУ і сиділи там. А в облдержадміністрації у нас сиділи Пристюк, Голенко, Єфремов, Заза Зугбая, Маноліс Пілавов — вся регіоналівська братва. Вони чекали, що Болотов буде з ними, а в нього вже зовсім інші домовленості були. Росія його вже підгодувала і дала зовсім інші «настанови». Одразу з'явилася «Ізбушка», якою керував новостворений блок МГБ. Очолив його «товариш Пасечник», який зараз керує так званою «ЛНР», колишній СБУшник.

Ми до втрати СБУ ще намагалися якось їм протистояти, але, коли в них з'явилася зброя, ми зрозуміли, що це вже пахне смаленим. В Луганську не залишилося жодної частини внутрішніх військ, здатної не те, що навести порядок, а навіть чинити опір: усі частини були роззброєні практично без жодного пострілу. Були захоплені головки міліції: і міський, і обласний — вони розташовувалися практично в одному приміщенні. Нічого не працювало: ні казначейство, ні прокуратура. Я ліг спати в одній державі, а прокинувся — в іншій.

До червня я ще працював на піцерії. Нам дозволяли працювати до 19-ї години, але я лишався там ночувати, щоб охороняти майно. А з 21-ї починалася комендантська година. У мене ще були якісь сподівання, що все це минеться, я стежив за новинами з фронту (нова «влада» в перші ж дні вимкнула і заблокувала всі українські канали, але ж був інтернет). Уже було звільнене Щастя, «Айдар» стояв у передмісті Луганська, на Металісті, 80-та аеромобільна бригада тримала аеропорт. Я все чекав, що ось-ось.

До мене доходила інформація, що в моєму селі було кілька сутичок. Там сільська влада теж самоусунулася, а в нас з'явився один «активіст», який на сільраді повісив прапор «ЛНР». Мені дзвонять хлопці, кажуть: у нас прапор висить. Ми з хлопцями приїхали, зняли його і спалили. Той «активіст» підскочив, почав погрожувати: «Я вас сдам, будете в Избушке».

На той час більшість людей з проукраїнськими поглядами уже або виїхали на підконтрольні території, або пішли в підпілля: розмальовували ночами стіни проукраїнськими гаслами. Я, якщо чесно, не дуже це підтримував. Я не проти ризикувати життям, але для того, щоб знищити ворога чи заволодіти зброєю. А просто так — це не серйозно.

А після захоплення СБУ така діяльність справді стала небезпечною. Зброя опинилася в руках кримінальних елементів, Луганськ був поділений на райони, де кожна група займалася мародерством: могли забрати машину, майно, вивезти тебе кудись, розстріляти. А ще вони були злі після кількох невдалих спроб захопити Луганський аеропорт: коли вони зранку туди бадьоро так їхали, а під вечір поверталися з напівпорожніми машинами. У нас після одного такого бою кілька днів узагалі не було людей на блокпостах. Жодної людини. Тобто, вони на ці атаки збирали всі свої сили, які могли, весь той маргіналітет, який могли підібрати.

Але після збиття літака я зрозумів, що тут воюють не лише місцеві маргінали, а тут воює Росія. І зрозумів, що добра не буде. Тому день народження я ще провів у Луганську, а наступного дня збирався їхати в село, у Веселу Тарасівку. Подзвонив до друга, а він каже: «Не здумай. У село зайшли козачки Дрьомова, і вони тебе шукають».

Я повернув до знайомого, дав йому гроші й документи і відправив на вокзал, попросивши купити квиток у будь-якому напрямку, куди вдасться. Харків, Полтава, Київ — без різниці, головне — вибратися звідси. Я так нічого з собою і не взяв, лише документи, військовий квиток (я закінчив військову кафедру і рахувався офіцером запасу), деякі речі в сумку, телефон, ноутбук — і все. І в той же день я поїхав на Харків.

По дорозі теж перенервував добряче. Потяг мав від'їхати о 12.30 ночі, а вже перша година — а ми все стоїмо. Я дивлюся у вікно — а на пероні замість міліції якісь люди в камуфляжі і з автоматами. Я перелякався. Бо, якби вони пішли по вагонах — тікати було б нікуди. Але таки минулося. Десь біля другої потяг нарешті рушив — і на ранок я вже був у Харкові.

З Харкова поїхав до Києва. Їхав з конкретною метою — записатися в батальйон «Донбас». Я ще з Луганська зідзвонювався з їхнім штабом і вони обіцяли мене взяти. Але, коли приїхав у Київ, виявилось, що батальйон сформований і мені запропонували дочекатися, коли буде формуватися батальйон «Крим», де будуть вихідці із Криму і Луганщини, і вони мене візьмуть. Чекати не було як, і я звернувся в батальйон «Азов». Там обійшлося без зайвих формальностей: зі мною провели співбесіду і сказали, що я їм підходжу.

В «Азові» я воював із червня 2014-го по січень 2015-го. 4 серпня ми звільнили Мар'їнку, брали участь в боях за Іловайськ, обороні Маріуполя. В Іловайський казан не потрапили — 22-го нас перекинули в район Маріуполя, бо в Новоазовську вже стояли росіяни, а це прямий кидок до Маріуполя. До речі, деякі «герої» досі це нам

закидають, мовляв, ми зняли раніше і оголили ділянку фронту, хоча там на той момент ніякого фронту вже не було.

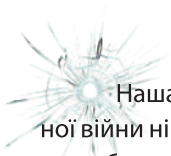
Найбільше мене обурила одна з передач, присвячених Іловайську, де Муженко колись заявив, що нам Іловайськ, виявляється, і не треба було брати, не було такої команди. Що це все добровольці, які самі проявили ініціативу. А нам треба було брати Зугрес, який трохи збоку. І це, виявляється, ми під стволи ставили Хомчака, щоб він домовлявся за коридор, бо нам не треба було виходити з Іловайська, ми могли там пересидіти. Чого ж нам про це не сказали?

Головна проблема Іловайська, на мою думку, — незлагодженість між підрозділами. Я був там з 10 по 22 серпня. Ніхто не знав, що роблять інші підрозділи, і що робити їм. Перед тим, як ми туди їхали, нам казали, що там десь із сімдесят ополченців, яких треба вибити. Ми за добу повернемося назад. Приїхали, я поспілкувався із військовими, а мені кажуть: «Ви що, там такий укріпрайон!». А тим часом Хомчак ходив скрізь і розповідав, що все чудово, все під контролем, що кацапи не зайдуть і оточення не буде.

Після «Азова» я перевівся в іще один батальйон, «Київщина», на базі МВС. Хоча рішення це далось непросто. На це були як особисті причини, так і банальне несприйняття служби за контрактом (бо «Азов» на той момент переходив до лав Національної гвардії України). Я вільна людина, мені подобається, коли є якась певна свобода. А у Збройні сили України не пішов, бо на той момент вище керівництво там було, м'яко кажучи, не дуже адекватне.

Ну, бо коли людині очевидці казали, що колони танків стоять під Амбросіївкою, що кацапи будуть заходити, а командир відповідав: «Я дзвонив Муженку, нічого там немає», - ну як на це реагувати? А потім ця людина очолила Генеральний штаб. Коли я в нього в 2021 році читав: «Загрози Україні немає. Так, російська техніка стоїть на кордоні, але вони не будуть атакувати» - в мене виникало дежавю. Моє суб'єктивне враження: ця людина має сидіти, і не в Генштабі, а зовсім в інших місцях. Принаймні за Іловайськ.

Якби в будь-якій цивілізованій країні сталася така трагедія, як з нами під Іловайськом, весь штаб уже сидів би. А в нас нікого так і не покарали, і навряд чи покарають. Чому всі документи, які стосуються Іловайська, досі засекречені? Оголошили, що офіційно там загинуло 368 людей. Я не вірю. Там в рази більше загинуло.

Наша проблема в тому, що ні за більш як 30 років незалежності, ні за 8 років сучасної війни ні армія, ні силові структури кардинально так і не оновилися. Досі там лишається багато командирів і генералів, які колись із росіянами вчилися в одних училищах та інститутах. У них же однакові шаблони в голові, однакові схеми! В Северодонецьку

я кілька років тому зайшов тоді ще в міліцію і побачив там багато тих, хто присягав «ЛНР». І вони досі на своїх місцях. Поки тут порядку не буде наведено — толку не буде.

А в Києві в лютому минулого року? Я пам'ятаю 24, 25 лютого — тоді поліцейських не було, райвідділи не працювали. Мені розповідали, що дехто із начальників навіть казав: «Не хвилюйтеся, москалі зайдуть, вони нас чіпати не будуть. Ми й далі будемо виконувати свою роботу. Одягайте старі шеврони, де написано «міліція» — і все буде добре». А керівник однієї державної установи, яка підконтрольна НГУ, дав наказ спустити державний прапор. І він і далі працює на своєму місці. Оця совкова обережність, оце бажання «і вашим, і нашим» — вони дуже шкодять. Треба мати свою позицію і стояти до кінця. За Україну.

Мене повномасштабна війна застала в Києві. Ми з хлопцями були на нашій базі, нас одразу поставили на блокпости в місті, потім чергував на блокпостах на Бориспільській трасі, на Оболоні. Коли загроза минула, ми поїхали на ротацію в Авдіївку. Це вже були звичні для нас місця, хоча цього разу все було набагато жорсткіше: і артилерія, і літаки. Я ж ніколи не знав, що це таке, коли по тобі працює авіація. А так — морально був готовий до великої війни і в цьому плані в мене ставленні ні до ситуації, ні до ворога не змінилося. Ворог є ворогом і його треба знищувати. Як казав генерал Забродський: ми їх сюди не кликали, будемо виганяць — і все.

Мене вражає інше: ставлення наших людей до цієї війни. Особливо деяких медійних персон, які по телевізору розповідають, що все під контролем, що ось іще 2-3 тижні — і буде перемога, що влітку ми уже будемо купатися в Криму в Чорному морі. Хлопці, який Крим, яке Чорне море? Дай Боже нам до кінця року деокупувати Херсонщину і Запоріжжя. А як буде з Донбасом — я не знаю. Вони там дев'ять років закріплювалися, вибудовували логістику. Це не Чернігівщина чи Сумщина, з якої вони пішли, бо там у них нічого із забезпечення не було. От мені стало відомо, що вони з пункту пропуску Ізварине зараз тягнуть нову дорогу на Луганськ. І роблять її капітально. Для чого вони її тягнуть? Це зрозуміло. Тому за Донбас ми ще довго будемо боротися.

Тим більше, що там переважно міська агломерація. Це кацапи воюють так, що каменя на камені від міста не лишають. А ми ж так не можемо, це ж наші міста. Та й людей скільки для цього треба? А в нас люди закінчуються. Особливо ті, які воювали з 2014-го, які мали досвід, мали мотивацію, які пройшли і Донецький аеропорт, і Іловайськ, і Дебальцеве. Я заходжу в соцмережі: той загинув, той загинув, той загинув... І гинуть найкращі. Тому я не знаю, коли ми переможемо і як ми деокупуємо Донбас. Це може бути дуже довгий шлях. Але ми маємо це зробити.

Але найголовніше — ми маємо змінитися. Країна має змінитися. А то у нас другий рік велика війна, десятий рік ми воюємо — а корупція нікуди не ділася. То там, то тут бачиш повідомлення, як чиновники від армії наживаються на солдатах. У кого ти крадеш? У бійця, який в окопі прикриває твою задницю? Чи сподіваєшся, що волонтери все для тебе зроблять? Тільки й бачиш оголошення, що волонтери збирають гроші: на машину, на дрони, на тепловізори. Останнє віддають. А держава де? От коли ми нарешті подолаємо і цього ворога — тоді війна закінчиться.

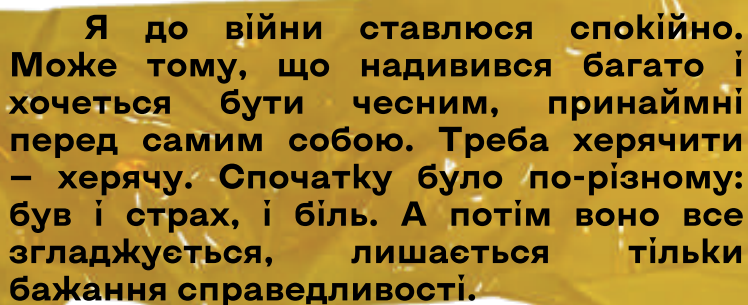
А я буду воювати до кінця. Я не можу інакше. Те бидло, яке там лишилося, в Луганську, воно забрало у мене дім, друзів, перспективу. Я досі там у них в розстрільних списках. Я не один такий, нас багато. Можливо, коли ми звільнимо ту територію, я там жити не буду. Я просто не зможу ходити тими вулицями, дивитися в очі людям і знати, що вони, можливо, вітали окупантів, доносили на своїх. Але я хочу туди повернутися. У мене є дуже багато питань до тих людей.

Андрій Земляний
позивний «Спартак»

Батальйон «Донбас»
92-га окрема механізована бригада імені
кошового отамана Івана Сірка

Я до війни ставлюся спокійно. Може тому, що надивився багато і хочеться бути чесним, принаймні перед самим собою. Треба херячити – херячу. Спочатку було по-різному: був і страх, і біль. А потім воно все згладжується, лишається тільки бажання справедливості.

Народився я на Луганщині, в селищі Новотошківському. Працював на шахті, але шахту закрили, тому поїхав шукати роботу. Тринадцять років, з 2000-го по 2013-й жив у Києві, діти там вирости, закінчили школу. А потім повернувся в Лисичанськ — тесть нам знайшов хату, облаштувалися. Ми якраз навесні 2013-го переїхали, я влаштувався на роботу на одній фірмі, потихеньку все почало облаштовуватися — і тут революція, Майдан. На початках ще не було зрозуміло, що це і до чого. Тим більше, що по телевізору була одна інформація, а в інтернеті — інша.

Я раніше не сказати, що був патріотом. Ну не подобалася мені Україна — і все. Я і дітям своїм казав, що вчіться і шукайте шляхи, щоб виїхати звідси назавжди. Але коли почалися ці заворушення, коли нас в Сєвєродонецьку побили на акції пацани немісцеві, яких спеціально звезли сюди на автобусах (я своїм тоді казав, що треба взяти хоча б держак від лопат, а вони мені: та ні, у нас мирна акція), коли в мене на очах зірвали український прапор і почали топтати ногами — щось у мені перевернулося. Я зрозумів, що відбувається щось нехороше і неправильне.

На роботі мене слухати не хотіли. Скільки я на роботі не зачіпав цю тему, виходило так, що я один підтримував Майдан, а всі були проти. Однокласники, сусіди, навіть мої вчителі у школі — всі називали мене зрадником. А я кажу: а кого я зрадив? Я — громадянин України, кого я зрадив?

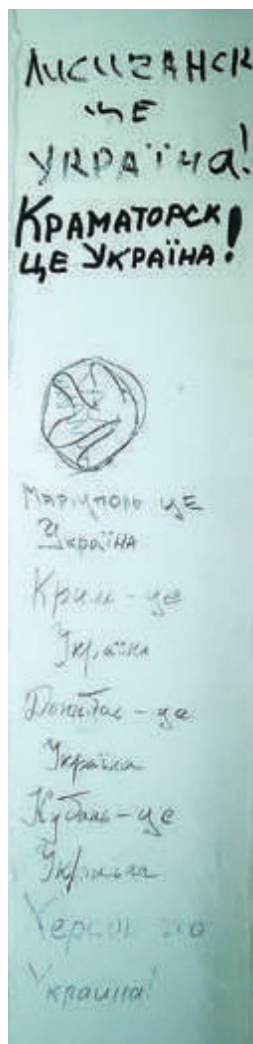
Взагалі, Лисичанськ і його люди — це окрема тема. Скільки я там жив, я ніяк не міг ні зрозуміти логіку цих людей, ні звикнути до цього. І це ж мої однолітки, ми в одну школу ходили, на одній вулиці жили! Ти їм факти показуєш, розкладаєш усе по полицках, пояснюєш переваги того чи іншого — а воно все одно на чорне каже біле, а на біле — чорне. От українська влада їм погана, а свої Єфремов і Дунаєв (колишній мер Лисичанська – ред.) — хороші. Кажу: «Єфремов і Дунаєв вас обікрали, зруйнували тут усе, що можна, а ви продовжуєте на них молитися, дупу їм цілувати, яка на вас сере». Не доходить.

Переважно це шахтарі. У них же досі всі їхні гроші забирає Київ. Питаю: а чого Київ не забирає гроші в директора шахти чи в головного бухгалтера? Чому директор шахти кожного року машину міняє, дачі купує, дітей за кордон відправляє? Звідки в нього гроші? Чому в бухгалтерії зарплати вищі, як у хлопців із проходки? Не доходить. Живуть у якомусь своєму ілюзорному світі, де всі навколо вороги.

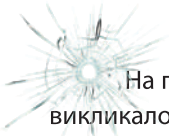
Тут у більшості було таке розуміння, що от тут має бути Росія — і все! Тоді, в 2014-му всі тільки й казали, що у нас буде, як в Криму, що там вищі пенсії і якщо ми будемо в Росії, то і в нас будуть такі ж пенсії. Людям як пороблено було. І досі воно так. Скільки років іде війна, а в головах людей — нічого не змінилося. Вони будуть вам усміхатися, а повернетесь — плюнуть в спину.

Коли тут, на мосту, на Приволі, стояв їхній блокпост із чеченцями і донськими козачками, то наші люди ходили по дворах, збирали гроші, їх годували. Я ж усіх цих людей знаю: і тих, хто допомагав загарбникам, і мусорів, які на блокпостах стояли з ними, фоткалися в обнімку. А дехто, може, навіть, брав участь у розстрілі наших хлопців. У нас тут у травні розстріляли кілька пацанів із ЗСУ, яких взяли в полон. Я тоді ще сидів в «Однокласниках», «В контактi» — вони відео викладали. Хлопців наших із 20 там було, яких захопили кадировці з козачками. Вони просто на камеру їх били, катували, кричали: «Чого ви сюди прийшли, яка це ваша земля?». Одного застрелили у всіх на очах — все це було на відео, я це бачив, от тільки зараз уже не можу його знайти. І там серед нападників були й наші, місцеві.

Знаєте, коли ми звільняли Лисичанськ у 2014 році, у мене були подвійні відчуття. Коли перед тим ми звільнили Попасну, то видно було, що люди щось зрозуміли і усвідомили. Вони виходили із своїх підвалів і бомбосховищ і вітали нас, дякували, на їхніх обличчях було написане полегшення. А коли звільняли Лисичанськ, тут люди теж виходили з бомбосховищ холодокомбінату та з шахти «Мельнікова». Але в багатьох був такий погляд, що, от, їй Богу, хотілося їх назад загнати.

Я не знаю, як назвати цих людей: чи зомбованими, чи закодованими. Для мене це — найбільша загадка.

На початку весни 2014-го у нас ситуація загострилася до краю. Все українське викликало приступи агресії. Моя донька тоді вчилася в гірничому технікумі й розповідала, як вона йшла вулицею з подругою і подруга розмовляла українською. Так якийсь чоловік ішов на зустріч, почув, підійшов до подруги і вдарив її в обличчя.

А потім у Лисичанську з'явилися козачки і кадировці. Мене вразило, що, коли вони заїжджали в місто, їх зустрічали, як визволителів. А потім вони захопили райвідділ міліції. Уявіть собі картинку: приїхало два уазики чеченців, оточили райвідділ і роззброїли усіх міліціонерів. А їх тут на той час 500 з лишком силовиків було: міліція, СБУ, прокуратура. І два уазики бойовиків їх роззброїли і захопили владу. Як це називається?

Коли я побачив, що діло пахне смаленим, а я тут один такий за Україну, то зрозумів, що мені лишатися небезпечно. Своїм сказав, що їду на заробітки, а сам зібрав речі і поїхав у Київ записуватися в добробат. Хотів потрапити в «Айдар», але не знайшов на них виходів. А в газеті на очі потрапило повідомлення, що Семенченко набирає хлопців для боротьби з цією нечистю. І я одним із перших записався в «Донбас».

Мене взяли не відразу. Перша співбесіда з представником «Донбасу» була в Покровську на заправці. Ми зустрілися, поговорили, але якось не зійшлися. Потім я дізнався, що чоловік, який приїжджав до мене на співбесіду, сам виявився нечистим на руку, але то таке. Я ж не збирався опускати руки, поїхав у Нові Петрівці, де була у них база, і там уже мене взяли. Хоча, на перших порах трохи криво дивилися, що, мовляв, з Луганської області. Але колектив є колектив — притерлися, здружилися.

Військові навички деякі були — свого часу я служив три роки на флоті. Спочатку в Севастополі, потім у Чорноморську. Так що ті місця теж були знайомі. Але багато чому довелося вчитися з нуля. У нас тоді на руках були лише автомати з пістолетами. Ну ще підствольники дали — і все. Бронетехніки не було — їздили на двох автобусах, а як не було кому везти, то я сідав за кермо. Нас прикривали хлопці з 95-ки, інших підрозділів. Але ми йшли вперед і так.

Мені пощастило брати участь у звільненні наших територій від цієї нечисті. Наш підрозділ звільняв Бахмут, Попасну, Лисичанськ. У бою за Лисичанськ особливо запам'ятався полковник Радієвський, який командував операцією. Він був із тих бойових командирів, який кричить не «Вперед!», а «За мною!». Він же був попереду

всіх на танку — і це так піднімало дух. Шкода, що його снайпер зняв, але для мене він лишився зразком саме бойового командира.

Ми тоді першими захопили прокуратуру в Лисичанську. Був цікавий момент. Мої ж домашні були впевнені, що ядесь на заробітках. Дзвоню додому, а навколо іще стрілянина, вибухи. А жінка мені кричить в трубку: «Де ти пропав? Тут таке робиться! Ти нас кинув, сидиш у своєму Києві, а ми тут у погребі ховаємося, нас тут зараз вбити можуть! Ми тут корову купили, батьки тут, дід лежачий, нам тут зараз кінець. Послухай, що тут робиться!». А я хлопцям це на гучне увімкнув, ми слухаємо, сміємося. Але я тоді додому потрапив лише через тиждень. Ще зачистка була окремих територій, тут багато ще хто тоді шастав.

Ми багато чого цікавого побачили після звільнення Лисичанська. Зачистили їхнє приміщення (там потім розмістилися прикордонники), яке росіяни використовували як свою базу. Уявіть собі: приміщення в чотири поверхи і ще й підвал — все було заставлене ліжками. Їх там навчали — ми знаходили зошити, де було розписано, як підривати, як знищувати. Серед інструкторів були росіяни і кадировці. Вони назбирали всю цю місцеву босоту — там не лише з Лисичанська, але й з Луганська, з усієї області були. І росіяни теж були — я сам бачив ксерокопії їхніх паспортів: Воронежська область, Краснодарський край, Ростов. Оце з травня і поки ми не звільнили — у них там все це навчання відбувалося. А підвал був забитий харчами, медикаментами — ми потім це все на дитячу лікарню передали.

Вони і пізніше тут воювали. Я на 100% знаю, що з 2015 року вони на Донбас відправляли курсантів військових училищ для відпрацювання елементів ведення бою. Під Петербургом є артилерійське училище, і я знаю, що звідти приїжджали люди і на нас здавали екзамени. Якщо чесно, працювали вони тоді по нас на 5 +. Слава Богу, у нас обійшлося без втрат, але кляли вони рівненько.

І це ж їм уже з училища вбивають в голову, що Україна — це ворог і що нас можна вбивати. Це їхня така ідеологія. Та й в Іловайську ми бачили їхніх танкістів. Снайпери приїжджають — іноді з таким обладнанням, що диву дивуєшся. Вони в інтернет виклали відео, як вони в селищі Донецькому, біля Новотошківського, ходили. Це зараз непідконтрольна нам територія, тому вони й не крилися, а я дивлюся — місця ж усі знайомі, я ж їх в дитинстві всі облазив. І керують там усім росіяни — це однозначно. Розмова їх видає. Хоча тут наче всі російськомовні, але воно ж одразу видно, якщо не звідси. Москва, Петербург, навіть Рязань — мова зовсім інша.

Нас тут накручували, що прийдуть «бандерівці» і всіх російськомовних виріжуть. Я воював із хлопцями із заходу України — це були найгуманніші люди, яких я знав. Я серед них був, думаю, найбільш непримиреним і кровожерливим. А тепер списуюся з ними — вони теж кажуть, що треба було з самого початку бути більш рішучими — менше втрат було б потім.

Якби на той час та ці мізки, я був би хитрішим, не слухав би нікого, робив би те, що мені тоді забороняли робити. Не звертав би уваги на слова про те, що ми не маємо права уподібнюватися їм, що маємо бути більш гуманними. А чому ми маємо бути гуманними з тією мразотою, яка прийшла нас убивати? Ми маємо знищити їх, а не проявляти гуманізм. Їх же тоді арештовували — і відпускали. А вони йшли і знову гадили.

От захопили тоді Сергія Дунаєва, який від регіонів стільки років був «смотрящим по Лисичанську», все тут побанкрутив і пустив під ніж — для чого було його відпускати? В інтернеті ж було відео, як він, коли «Призрак» зайшов, зустрів бойовиків хлібом-сіллю і ледь не цілувався вза-сос.

Взагалі, за всю цю війну багато є запитань. От ми звільняли Лисичанськ: одні заходили з боку Северодонецька, інші — з боку Привілля, ми — з боку Попасної.

А чому дорогу на Горськ, на Первомайку лишили вільною? Ми ж могли їх узяти з усіх сторін, і тоді невідомо, чия була б Первомайка і Стаханов? Але ж ми дали їм можливість піти. Чому? Те саме питання: чому дозволили Гіркіну залишити Слов'янськ? Чому їх стільки змилося? Там же було їх не менше півтисячі. Місцеві казали, що вони, як тікали, забирали машини і навіть велосипеди.

А так досі не розберешся, чому воно так. І людям не доведеш. От є ж відео, є докази, як росіяни їздили тут по місту і з 80-ки обстрілювали житлові квартали. А місцеві досі в цьому звинувачують ЗСУ. Мені одна жінка з піною біля рота доводила, що сама бачила, як українські бійці стріляли в повітря, а потім ці кулі попробували їй дах у хаті. І не переконаєш же.

І досі немає державної позиції, щоб людям чітко сказали, де правда, де брехня, щоб була відповідальність за злочини. Наче боїмося чогось. Закон про колаборантів досі не прийнято, зате нас весь час роблять винними перед «мирним населенням». Війна іде стільки років, скільки активістів сиділи, а відверті сепари або по волі гуляли, або йшли на обмін, як той дід, що підірвав наших хлопців на блокпосту, принісши заміновану банку меду. А люди бачили це і розуміли, що нічого не змінилося. І самі сиділи і чекали. Дочекалися.

З нашими людьми розмовляти треба лише з позиції сили, з позиції господаря становища. Я, коли ми звільнили Лисичанськ, на своїй хаті повісив український прапор. Потім, як ми уже відійшли на Широкіне, тесть дзвонить, каже: «Я, мабуть, прапор зніму, бо тут сусіди вже почали погрожувати, рідний брат на мене кидається». Я кажу: «Не здумай. Зняти прапор — це капітуляція, це означає, що ти їх боїшся і ти не на своїй землі. Їм навпаки, силу треба показувати». У нас тут магазин на вулиці є. Це таке собі місцеве бюро новин. Я після того якось заїхав додому, зайшов туди і кажу: «Не дай Боже з прапором чи з моїми родичами щось станеться — розбиратися не буду. Пів вулиці згорить точно». І знаєте — притихли.

А ще був випадок, коли нам волонтери підігнали автобус, розмальований гаслами «Донбас», «Слава Україні!». Я на ньому дітей возив на Різдво 2015 року в Тернопіль, а потім уночі повернувся, поставив його біля хати, а сам поїхав в батальйон. Так жінка казала, що днів три на вулицю люди боялися носа показати. Бо я теж раз так сказав, що, якщо комусь щось не подобається — не питання: зараз приженемо автобус, хто захоче, ми їх відвеземо на той бік, у Первомайку. А звідти заберемо нормальних людей, хто хоче жити при Україні.

Багато хто тоді перефарбувався, причаївся. Вони наївно мріяли, що вони тут нічого не будуть робити, а прийде Росія, дасть їм свої пенсії, і вони заживуть. І ненавиділи тих, хто починав їм пояснювати, що цього ніколи не буде, що вони Росії не потрібні. І що? Прийшла Росія. Багато що зробила? А вони досі на неї моляться. Нічому їх ця війна не навчила.

Мені хлопці із ЗСУ, які бували тут, розповідали, які у нас тут люди добрі, як з ними вітаються, усміхаються. А я кажу: вони вам усміхаються, а за спиною плюють. Я сам не раз чув, як місцеві скаржилися, що українські військові «панаєхали» на їхню землю. А я кажу: «Слухай, ти, це не твоя земля, це — українська земля і вони тут на своєму місці. Я — місцевий, ти мені розкажи, чия це земля». Я з ними гризуся сміливо, бо я на своїй землі.

Я воював проти тих, з ким раніше працював. Ця війна порозколювала родини — нас половина родичів проклинає, я для них каратель. Я з ними давно не спілкуюся.

Вони ж весь час сиділи на російських телеканалах і слухали, що там кажуть. Мама зі мною теж, як дізналася, де я, не розмовляла десь до вересня 2014-го, доки не стався Іловайськ. А потім потихеньку почала думати, ми почали спілкуватися. Оце, мабуть, єдина людина, яка змінилася. А так — глухо.

Я теж пройшов через Іловайськ. У сам Іловайськ не потрапив, бо ми підійшли уже, як кільце закрилося, і нас не пустили. Але потім ми по полях, по лікарнях збирали хлопців. Та сторона дала нам дозвіл, і ми ходили без зброї, по пояс роздягнені, з білими пов'язками. Техніки не вистачало. Нам в Курахові дали кілька автобусів, але водії залишили транспорт нам і сказали, що не поїдуть. І ми поїхали самі: я за водія, хлопці зі мною. Ми намагалися вивозити живих і поранених, 200-х забирали інші. Багато хлопців вивезли. Декого наші люди переховували. Трьох хлопців забрали в лікарні в Червонопартизанську — там лікарі нормальні трапилися, не видали. Але коли ми сіли в автобус, вони сказали, давайте швидше, щоб не накрили.

Далі було Широкіне, де ми добряче навчилися їм давати по зубах. Ми там стояли на «Маяку», це колись був дитячий оздоровчий табір. Ми заїхали в середині лютого, а потім наші генерали двічі нас звідти намагалися вивести. Але ми відмовилися категорично: що «Донбас», що полк «Азов». Стояли там до початку осені, доки нас поміняли морпіхи.

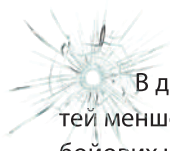
У нас був трофейний міномет. Нас зібралася команда: я, «Грек», «Фома», «Вольфович» і «Іванич». З нами там були «Хохол» і «Кактус» — це командири з Нацгвардії із Запоріжжя, які взяли нас вчити. Гарні були вчителі. Ну, вчилися ми, зрозуміло, на

той бік. І нас гарно так навчили давати здачу. Тому, коли «Донбас» із «Азовом» вивели, наш мінометний розклад там лишився. Нас наче там і не було, але ночами ми їздили по їхніх позиціях і добряче їм насипали. Такий собі привид-міномет. Ми були на своєму місці, бо ВОПи не завжди справлялися із поставленим завданням, а міномет у багатьох ситуаціях був гарною підмогою. Так до кінця 2015 року ми і партизанили.

Ото за цю війну мені найбільше згадується, як ми сепарам насипали, і пацани наші з «Донбасу». Я знаю, що я на них можу покластися на всі сто. І вони можуть на мене покластися. Багатьох справжніх прізвища дізнався уже після звільнення. А так же ж усі по позивних були. Мій позивний — з дитинства: дуже вже любив фільм про Спартак, який крутили в кінотеатрі. Тоді після кожного фільму ми з хлопцями вирізали мечі, шоломи, щити робили і билися, як справжні гладіатори. Коли прийшов у «Донбас», там же прізвища не питали, записували по позивних. А думати особливо часу не було. От я і взяв собі «Спартак». Добре, що «Будулаєм» ще не назвався, бо цей фільм теж був у дитинстві одним із улюблених.

А в 2016-му, коли «Донбас» вивели з першої лінії, я перевівся в 92-гу бригаду. Ну, а що мені робити на другій лінії? Я ж туди не гратися прийшов, а знищувати ворога. А це я навчився робити добре, і це я можу робити лише на передку. Воював за Мар'їнку, Красногорівку. А потім у складі 14-ї бригади ще пів року стояли в Кримському.

В добробатах воювати було простіше. Стосунки були ближчими, формальностей менше. Не було дурних наказів стройових. А в ЗСУ я, на жаль, так і не зустрів тоді бойових командирів. Усі, з ким стикався, проходили цю совкову школу, коли найбільше досягнення — рівно вишикуватися на плацу і перерахувати особовий склад вісім разів на день.

А на передку — простіше. Хоча і там дебілізму вистачало. Приїхав раз до нас в Авдіївку бойовий генерал і дав наказ, щоб на кожному ВОПі була зброяна кімната, де зберігалася б уся зброя, а ключі від неї щоб були у старшини. А тепер картинка: ворог атакує, а ми бігаємо, шукаємо старшину, так? Добре, що там знайшовся адекватний командир, який сказав: «Не питання, ми все зробимо, дайте нам письмове розпорядження». На цьому все й закінчилося: ніхто письмово нічого давати не захотів. Але ж є такі дебіли, які кидаються виконувати будь-яке розпорядження начальства.

Іншого разу полковник з артилерії приїхав перевіряти наші гармати і почав розповідати, що ми їх тримаємо в неналежному стані, бо там має бути товстий шар солідолової змазки, а в нас нема. А як стріляти, якщо нас почнуть крити — там же з годину доведеться цю змазку вичищати! І це — полковник! І таке ж в ЗСУ було — на кожному кроці. Ми вже й не сперечалися. Головою покиваємо, а самі робимо те, що має бути.

А ще прикро, що багато хто гине по дурості. Приходять молоді, амбіційні, але при цьому нехтують елементарною технікою безпеки. Якщо знаєш, що працює снайпер — навіщо висовуватися? Якщо працює ПТУР, для чого ставити машину на відкритому місці? Так, буває, що командир дає такий наказ. Але і в тебе ж голова має бути на плечах.

Я в 2021 році вирішив зробити невеличку паузу, відпочити, але довго не витримав. У січні 2022-го повернувся у свою 92-гу бригаду. З одного боку — важко було жити в Лисичанську, де кожен другий ностальгував за СРСР і бачив у тобі ворога, бо ти вкрав у них ілюзію. Ну, зараз вони отримали те, що хотіли, побачили «русский мір» в усій красі. На нашій вулиці, кажуть, зараз з'явився свій «гауляйтер» - місцевий, який у 2000-х у Пітері сидів, а зараз повернувся порядки наводити. Я так відчуваю, багато хто із моїх земляків нарешті зрозумів, хто є хто, хто їм друг, а хто — вовк у овечій шкурі. Шкода, що для цього знадобилася війна і всі ці жертви і втрати.

З іншого — уже тоді в мене було якесь тривожне передчуття. Я читав пресу, дивився інтернет і розумів, що рано чи пізно, воно має вибухнути. Питання було: коли і в якому місці? І скажу чесно: попри те, що ми наче готувалися і передчували, початок повномасштабного вторгнення застав нас зненацька. Наш мінометний підрозділ тоді о 4-й ранку висунули на самий кордон між Харківською і Белгородською областями. Нічого не сказали — просто дали наказ висуватися. І коли на нас поперли їхні танки і БТРИ з червоними прапорами — ми до цього виявилися трошки не готовими. Добре,

що наші прикрили і дали змогу нам відійти, але їхній командир загинув. Чому? Чому нас не попередили, якщо командування знало про приготування? Дуже багато запитань, на які ми ще будемо шукати відповідь після перемоги.

Але поки що наше головне завдання — вистояти і перемогти. Нам пощастило брати участь у звільненні Куп'янська та інших населених пунктів Харківщини, коли вони посипалися восени 2022 року. Скажу чесно: якби не зірвані мости, ми могли б їх гнати і далі, можливості були. А так — зупинилися і загальмували. Хоча, зараз знову потрошки відвойовуємо своє. Хлопці налаштовані оптимістично. Аби було менше «совка» в армії і в головах.

А ще для перемоги нам потрібна достатня кількість БК і щоб наші союзники дозволили нам не бути мішенями, а давати гідну відповідь, у тому числі і по території Росії. Якби така можливість, ми були б більш винахідливими і в стратегії, і в тактиці. Давайте називати речі своїми іменами. Це — війна, Росія — агресор, тому ми маємо право захищатися всіма можливими способами. А нам такого права не дають, бояться, що Путін перейде червоні лінії. Та він уже багато разів їх перейшов. І буде далі це робити, якщо його не зупинити.

Син у мене теж на передовій, у Першій штурмовій роті ДУК, «Вовки Давінчі». А до того з 2017-го був у 10 гірсько-штурмовій бригаді. Працюємо разом на перемогу. Хотілося б, звичайно, ще раз зайти в Лисичанськ і звільнити його від усіх цих покидьків. Цього разу — остаточно. Скажу чесно: я тепер таким гуманним не буду, як у 2014 році, коли ми всіх полонених передавали ментам, а ті їх випускали. Практика показала, що найбільше зрадників — серед ментів та маршрутників. Не знаю чому, але це — так. А війна навчила мене тому, що гуманність до ворога обертається втратами серед друзів.

Перемога буде. І хочеться дожити до цього моменту. Я ще в «Донбасі» побився об заклад, що до кінця війни пити не буду. І досі я слово своє тримаю — ні краплі, вип'ю за нашу перемогу. Що таке перемога? Хотілося б, звичайно, пройтися маршем по Красній Площі. Але я не проти просто підняти чарку, коли український кордон повністю повернеться під наш контроль. Така моя програма мінімум. Сподіваюся, це буде скоро.

Сергій Александрін

позивний «Лисий»

3-й прикордонний загін
імені Героя України полковника Євгенія Пікуса

Для мене ця війна – справа честі. Це моя земля. Моя мама лишилася на тому боці. Половина родичів уже в могилі – я навіть не знаю, де. З іншого боку – я військовий, і коли якийсь алкаш чи наркоман кричить мені: «Кидай зброю! Здавайся!». Кому здаватися? Йому? Я хочу подивитися в очі цим чортам, хто там ще лишився живим. Я хочу повернутися додому, врешті-решт.

Я сам родом із Суходольська, Краснодонський район Луганської області. З дитинства, надивившись фільмів про війну, хотів бути прикордонником, захищати Батьківщину. Мене приваблювала офіцерська честь, честь мундира. Правда, на строкову службу я потрапив в артилерію, але після дембеля підписав контракт із прикордонниками і з 2006 року служив на кордоні: ППС «Краснодон», пункт пропуску «Ізварине».

Зараз, озираючись назад, розумію, що вся ця війна, вся ця ненависть проти України — вона була спровокована штучно. Я пам'ятаю, скільки свят було до війни в Краснодоні, той же День Незалежності. І всі були у вишиванках, під українськими прапорами, танцювали, співали, всі були щасливі. І навіть натяку не було на якусь агресію. А потім раз — і все: люди розділилися на табори, чути один одного не хочуть.

Все це — наслідки агресивної російської пропаганди. Там же у нас канали переважно російські були, їх і дивилися. Каталізатором стали події Революції Гідності, яку російські пропагандисти трактували по-своєму і почали накручувати людей: мовляв, там фашисти і бандерівці прийшли до влади, все палять, руйнують, нападають на «Беркут», а скоро прийдуть до нас і почнуть вбивати. А люди тут робочі, шахтарня, що вони в цьому розбираються? А були й люди, які повелися на цю мультку виключно для того, щоб помародерити і награвувати те, що вони так ніколи не мали б. Основна маса місцевої сепарні — це просто мародери, які все робили заради грошей.

Правда, не всі були такі. Достатньо було й тих, які розуміли, що все, що показують по телевізору — це брехня, дурниці і нав'язування народу чужої думки. Тут багато людей виходили на вулиці, і мітинги були проукраїнські. А толку від цього, коли міліція вже тоді зрадила і стояла збоку, коли були бійки і людей вбивали? Що можуть прості люди проти озброєних бойовиків? А сіра маса — вона повелася на російську пропаганду. Їх і використали для «створення картинки».

Спочатку, навіть в часи Майдану, у нас все було тихо і спокійно. А потім, у квітні-травні несподівано різко почали з'являтися якісь загони самооборони. Поштовх до цього дали події в Криму. Я це сприйняв різко негативно. Як на мене, треба було їх одразу топити всіх в Керченській протоці, якщо вони без шевронів. Чому військам не дали команду відкривати вогонь? Чому в Харкові й Одесі все це змогли задушити в зародку, а в Криму і на Донбасі дозволили? Можна ж було розігнати всі ці мітинги — тільки тримайся! Питань досі дуже багато і невідомо, коли ми на них знайдемо відповідь.

Я розумію, що у нас тут все було поділено між олігархами. Але олігархи є олігархами, а є ще вища влада, яка відповідає за національну безпеку. Це — на їхній відповідальності.

Коли це починалося, багато автобусів їхало з Росії. Через Ізварине, правда, їх не було, а от через Харків, через Гоптівку, казали люди, що йшли. Їх там розвертали, як могли, але не всі. А на нашому пункті пропуску було все як завжди. Тобто я в ті дні не бачив, щоб там були напливи, наприклад, чоловіків спортивного складу, «тітушків». У нас усе було тихо і спокійно.

А потім черга дійшла і до нас. 8 травня був перший напад на «Ізварине». Була якраз моя зміна. Приїхали люди з боку Краснодону: конкретно з автоматами, кулеметами. Усі в формі, грамотно розставилися по позиціях. Я не буду стверджувати категорично, були це місцеві чи росіяни, але з військової точки зору вони справу свою знали. Були, звичайно, серед них і такі, в яких тряслися руки. Але основна маса була підготовлена і вишколена.

Ми тоді не могли відкривати вогонь, бо весь пункт пропуску був забитий людьми. Був звичайний день, уже було тепло, перед святом, люди їхали до родичів. Якби ми відкрили вогонь, то там почалася б бійня. Тому ми перше, що зробили — постаралися максимально швидко вивести людей із небезпечної зони.

Вони тоді теж не стріляли. Побрязкали на камеру зброєю, пограли м'язами і поїхали. Але тоді ми вперше на власні очі побачили, що таке війна. І зрозуміли, що це лише початок.

Загострення почалися на початку червня. Спочатку терористи атакували Луганський прикордонний загін. На той час він лишився в Луганську єдиною державною установою, над якою був український прапор. З 2 по 4 червня хлопці тримали оборону, але були обмежені у своїх діях, бо бойовики використовували тактику «живого щита», ведучи вогонь із вікон квартир у житлових кварталах, обстрілювали територію з гранатомета на даху будинку. 4 червня усі прикордонники, які лишилися вірні присязі, зібравши всю техніку та озброєння, вирушили до пункту пропуску «Ізварине», вийшли на «нуль» і зайняли оборону справа і зліва від пункту пропуску. Війська ЗСУ тоді ще не підтяглися і ми на 400-кілометровій ділянці кордону були самі.

8 червня почався масований обстріл пункту пропуску. Напередодні ввечері сепаратисти висунули ультиматум: до вечора залишити КПП, інакше усіх знищать. Виконувати вимоги терористів ніхто не збирався. Відбилися.

Нас було тоді біля сотні бійців. Дехто не витримував, кидав зброю і йшов. У ніч із 20 на 21 червня, коли стався другий масований напад, із бою нас вийшло людей 80. Ми тоді накришили їм добре. Але у нас не було важкого озброєння, а про бронезилети тоді взагалі ніхто не знав, що це таке. А в них були міномети. У нас були підбиті машини, техніка, зброя, закінчилися боєприпаси. Командир прийняв рішення відходити. І ми вийшли. З початку серпня «Ізварине» перейшло повністю під контроль бойовиків і саме через нього пізніше пішли оті російські «гумконвої».

Виходили ми через Мілове, з'єдналися зі своїми, перегрупувалися, переозброїлися. Наш підрозділ увійшов до Зведеного бойового загону «Північ». Далі виконували завдання за призначенням у його складі.

З того часу я практично весь час був на «нулі». Брав участь в операціях із захисту українського кордону від Станиці Луганської до Герасимівки — там був такий апендицит на кордоні, який плавно переходив у нинішню лінію розмежування. Оцю ділянку ми і тримали. Там і російські ДРГ з того боку регулярно заходили через річку, і сепарські з боку Станиці Луганської чи Краснодону теж постійно шастали. Було у нас із ними кілька бойових зіткнень, хлопці наші загинули, дехто підірвався на фугасі. Але й ми в боргу не залишилися, підсипали їм добряче: розбили одну ДРГ їхню біля станції Іллінка.

Але в той час бої велися переважно важкою артилерією та з мінометів, при чому часто — з території Росії. Я на власні очі зі спостережного пункту бачив, звідки йшов вогонь. Вони не соромилися цього і не крилися. Це були обстріли населених пунктів Юганівка, Колісниківка, Герасимівка, Іллінка — в бік Станиці Луганської. Там наші хлопці загинули — одним снарядом чотирьох накрыло.

У бойовиків там по всій ділянці були панівні висоти. У Станиці Луганській — «Князь Ігор», як вони називали, з боку Луганська. Там колись пам'ятник був князю Ігорю, не знаю, може вже нема. Їм там звідти вся Станиця — як на долоні. Так само, як і з Високої гори — все Щастя.

У нас був шанс звільнити Луганськ у 2014 році, ми вже були в Луганську, лишилося дотиснути. Луганськ повністю був оточений: з одного боку Хрящевате і Новосвітлівка, з іншого — Лутугіне і тут Станиця Луганська. І в самому місті були війська, до центра хіба що не дійшли. Але ж дали чомусь команду відступати? А все могло закінчитися в серпні 2014-го. Максимум у вересні. Якби не заважали: не здавали б

маршрути колон, не відводили б війська від позицій, які вже були захоплені. Дали б команду: вперед — і дотисли б. А зараз уже пізно про це говорити. Зараз уже нічого не зміниш. Принаймні, на цьому етапі.

Коли в червні-серпні 2014 року пішла хвиля звільнення захоплених сепаратистами територій, ми не були задіяні безпосередньо у цих операціях, бо й далі займалися охороною кордону. Брали участь у зачистках: коли армія і добробати звільняли населений пункт, ми проходили і захищали його від складів боєприпасів, затримували осіб, причетних до незаконних сепарських угруповань, до розбою і мародерства. На нас було перекриття контрабандних каналів постачання зброї і боєприпасів з того боку. А також — особового складу із числа завербованих «борців із фашизмом», який рухався із того боку. Але, оскільки тут кордон був під охороною, то вони сюди не дуже й сунулися. Було кілька моментів, але вони гасилися в зародку. Ми контролювали кордон.

До серпня 2014-го ми були підпорядковані командуванню Зведеного бойового загону «Північ», а тоді нас перевели в Щастя. Ми стояли на блокпостах, тут же гупало все постійно. Важко було і в моральному плані. Місцеве населення до нас ставилося насторожено. Їм було без різниці, місцевий ти чи ні: якщо у формі — значить «укроп». А те, що в тебе луганська прописка, це нікого не хвилює. Українська форма — значить, ти зрадник — і все. Таке тоді було ставлення.

Але 2014 рік виявився легкою прогулянкою по набережній порівняно з тим, з чим ми зіткнулися в лютому 2022-го. Я велику війну зустрів у Міловому. Чорти готувалися, вони ще 23 виставили свої танки в бойовому порядку. В 3 години ночі ми підняли пацанів, бо кордон загув. А в 4.15 вони вдарили по нас. Це було пекло. Ми почали відходити, а у нас техніка зав'язла в багнюці. Ми там багатьох хлопців втратили, змушені були відступити в Старобільськ. А на ранок чорти нам виставили ультиматум: або ми здаємо Старобільськ, або вони рівняють його із землею. І що було робити?

Ми відступили разом з іншими підрозділами ЗСУ. Відійшли до Попасної. Там ми два місяці тримали жорстку оборону. Там лягло десь біля трьох батальйонів наших хлопців. Ми в Попасну заходили 11 моїх хлопців — я лишився один. Нас, прикордонників заходило 49 — лишилося 17. Комуś пощастило, комуś — ні. Мене поранили, я на розбитій нозі відходив — слава Богу, мені хлопці допомогли, вийшов. Потім два місяці був у госпіталі, потім іще два місяці — на реабілітації. Повернувся.

Родина лишилася в Щасті. У перший день війни в квартиру, де був мій тесть, зайшов снаряд і його важко поранили. Він довго лежав в реанімації, дружина не могла його кинути самого — і вони там так і лишилися. ФСБ-шникам, які приходили, вона сказала, що не знає, де я, що я загинув — і вони відчепилися. Але так, я тепер лишився сам: мама — в Суходольську, дружина — в Щасті. І доки ми не звільнимо ці міста, я їх не побачу.

Хочеться додому, але ловлю себе на тому, що за цей час це поняття стало якось таким ефемерним. Де мій дім, що таке — дім? Я двічі втрачав свій дім. І зараз мій дім — там, де я. А загалом мій дім — це Україна.

Мені здається, що ті, хто опинився на окупованих територіях, вже давно отямлися і зробили висновки. Ті «ждуни», які мріяли про Росію — вони вже перевзулися і одягли б вишиванки, якби могли. Вони зрозуміли, що їх обманули, бо Росія перевершила всі їхні очікування.

А ми цю війну виграємо, на 100%, я вам обіцяю. Ми тут поломані трішки, але іще живі. Можемо іще повоювати. Аби було чим. У нас же на початках нічого не було. Ми їх просто м'ясом закидували, як то кажуть, зупиняли жопою танки. Я піхоті нашій в ноги кланяюся. Приходили артилеристи, ми просили: «Хлопці, допоможуть, влупіть цей сраний танк, бо він уже задовбав». А нам кажуть: «Та нема чим». А зараз, слава Богу, все навпаки.

Аби тільки був міцний тил. Аби ми всі були разом. Бо ця війна має торкнутися кожного. Не має бути так, що хтось воює, а хтось за спиною відсиджується. Я зараз дивлюся, скільки чоловіків ходять вулицями, ховаються від повісток, прикриваючись словами: «мене мама не для війни народила». А мене, значить, для війни? Прямо в пологовому мені штамп поставили, що для війни, так? Так не має бути. Ми маємо бути всі разом, один за одного. Тільки так переможемо.

Я хочу повернутися додому. І я повернусь. Я хочу подивитися в очі цим чортам, хто там ще лишився живим. Багатьох там, звичайно, уже перебили, але тим не менш, вони ще є. І до них у мене є питання. Рука не здригнеться, повірте.

Денис Малихін

позивний «Байрактар»

Батальйон «Шахтарськ»

Батальйон оперативного призначення
НГУ ім. Сергія Кульчицького

Медичний батальйон «Госпітальєри»

35-та окрема бригада морської піхоти імені
контр-адмірала Михайла Остроградського

Я ні про що не шкодую.

Ця війна дала мені можливість знайти себе, знайти своє місце. І в реальній війні, і в інформаційній. І знаєте, якби зараз повернути час, я б нічого не змінив. Просто не зміг би нічого змінити. І не хочу. Моє місце тут. Це моя війна. І вона буде до повної перемоги.

Я народився в Маріуполі. Тут пройшло дитинство, тут вчився в школі, тут закінчив Маріупольський гуманітарний університет, кафедра соціальних комунікацій і журналістика. Вчився я на бюджеті, але сім'я в мене не багата, батьки інженери (в 90-ті був сумний жарт, що інженери — це горе в сім'ї, бо ніде не знайде роботи), хотілося заробляти, тому я паралельно пішов працювати. Мені пощастило влаштуватися по спеціальності — на заводі «Азовмаш» був свій медіа-центр, там була газета і радіостанція, і я пішов на радіостанцію звукорежисером і репортером. Звичайно, робота була специфічна — заводський піар, але для початку було нормально.

Через три роки мене скоротили, але тоді з'явилася газета «Маріупольський час», і я пішов туди. Паралельно вчився, займався самоосвітою. З часом зрозумів, що мій заробіток не покриває мої потреби, тому паралельно відкрив із друзями фірму: ми в інтернеті робили простенькі сайти, створювали контент на замовлення малого бізнесу. Нам за це добре платили, але більшість клієнтів було з території РФ, бо у нас це тоді тільки зароджувалося.

Так тяглося до 2014 року, коли почався Майдан, який круто змінив і мене, і все моє життя. Я ще, коли вчився, відчував, що навколо щось не так. І режим Януковича, який почав закручувати гайки, і підприємства, які банкрутілися чи виставляли мінімальні зарплати, які не покривали потреби робітників — все це рано чи пізно мало гахнути.

І я зрозумів, що моє місце не в бізнесі. І навіть зараз, коли дивлюся свої старі фото, де я в сорочечці, галстуку, весь такий правильний, і нинішні фото, військові, я розумію, що тут я справжній.

Чому все це сталося? Я свого часу багато їздив по Донеччині і Луганщині. За великим рахунком, єдиним розвиненим і перспективним містом тоді був Донецьк. Там був завод ДМЗ, і Ахметов там вкладав кошти у його розвиток. А всі інші міста... Якщо ви бачили фільми жажів чи постапокаліптичні — ото те саме: розвалені заводи, закинуті хати. Міста-примари. І ото люди й клюнули на кинуту їм російську пропаганду, що приєднуйтесь до нас, ми вам все відновимо, ледь не дотації будемо давати.

Це наслідок того, що почалося в 1990-ті, коли масово почали закриватися підприємства, а роботи ніде не було. Хто міг — виїхав, а лишилися пенсіонери і люди із совковим мисленням — інфантили, які досі вірять в те, що держава має тебе всім забезпечити, ти тільки не виступай проти лінії партії. Молодь виїжджала, там лишилися або пенсіонери, або «совки», яким пообіцяли, що буде новий Радянський Союз — вони і повелися.

У нас тут з 1990-х державних підприємств практично не лишилося, усе було приватизоване. Але власники теж були людьми різними. І тут теж були свої війни. До окупації в Маріуполі головним був маріупольський «Завод Ілліча», який належав «Метінвесту» Ріната Ахметова. А до цього його очолював Володимир Бойко — і він реально дбав про розвиток підприємства. Він скупив під містом агроцехи — їжа для робітників стала дешева і якісна. Але потім Ахметов поклав на завод око і все це знищив у зародку. Він викупив усі шахти навколо і змусив Бойка продати акції, пригрозивши в разі відмови виставити таку ціну на вугілля, що завод стане. І все. Зараз уже думаєш так, що якби тоді Бойко не агроцехи купував, а шахти, то йому вдалося б утриматися. Тоді і Маріуполь може б не бунтував і тут не піднімали б російські прапори. А так — хотілося ж, щоб людям було добре.

Крим — це окрема тема. Я у 2008 році, коли ще займався страйкболом, їздив у Крим на три дні на великі маневри. І вже тоді мені місцеві хлопці казали, що Крим — це порохова бочка, і це питання часу, коли вона вибухне. Там уже тоді були сильні проросійські настрої, і всі кримські команди, які брали участь, вони моделювали збройні сили РФ. Вони тоді вже ментально почували себе частиною Росії, просто ще були під нашим прапором.

Антиукраїнські настрої в Маріуполі запустилися разом із усім південним сходом України. Майже одночасно відбулося захоплення державних структур. До цього такого протистояння не було. Були там під час Майдану якісь мітинги, але то все було так, не серйозно. А тут усе було чітко організовано, з одного центра. А виконавців вистачало: у нас тут було достатньо проросійськи налаштованих козачків. І «афганці» стали тоді на бік Росії. І з Росії було завезено чимало «бойових одиниць». Мама моя тоді ще якраз там поруч проходила, прямо сказала, що видно, що не місцеві.

Я думаю, що тоді на заводи багатьох позавозили під виглядом працівників. Там же багато побутових приміщень всередині. І зброя тоді була на території заводів. Ви ж подивіться, яку територію займають ці заводи! Там батальйон танків можна сховати, ангар літаків поставити. І воно все за закритою стіною, доступу туди ніхто не мав, бо це територія приватної компанії.

В Маріуполі все почалося з того, що на вулиці почали виходити люди з триколорами, потім захопили міську адміністрацію. Я ще тоді мав свій план, говорив нашим патріотам, що знаю, як їх можна вночі звідти тихенько викурити. А мені відповідали: «не треба провокувати, а то Путін нападе». І ніхто нічого не зробив — місто спокійно, тихою сапою, захопили.

Правда, коли дійшло до звільнення, то і звільняти не було від кого — в адміністрації лишалося, як то кажуть, «три каліки, дві чуми», людей 20 із рушницями. Їх усіх швиденько пов'язали. Інші ж на той час уже звалили в Донецьк. Опору практично не було. Підпалили там якусь БРДМ-ку при в'їзді в місто — ото і все. Та й репресій у місті особливих за часи окупації в 2014 році не було. Банки громили — так, бізнес віджимали — так, але такого, щоб людей катували, як в Донецьку чи Луганську — в Маріуполі такого не було.

Мене тоді друзі покликали до Києва на Майдан, а вже звідти я пішов добровольцем захищати Україну. Батьки лишилися в Маріуполі, але їх не чіпали. Спробували були на мене тиснути — я ж ні обличчя свого не приховував, ні поглядів. Подзвонили мені: «Вас турбують з ДНР. А ви знаєте, що у вас батьки в Маріуполі?». А я

їм відповідаю: «Спробуйте лише підійти до мого будинку. Я обв'яжуся тротилом і піду до вас на блокпост. Сам здохну, але і ваших із десятків із собою заберу». Не знаю, чи подіяло, але батьків не чіпали.

Для мене та моїх друзів Майдан став шансом взяти ситуацію в руки і почати зміни, бо це пострадянське кодло, яке осіло на місцях, все гальмувало. Спочатку я пішов у батальйон «Шахтарськ» (потім він називався «Торнадо»), ми штурмували Іловайськ, звільняли Піски. З Іловайського казана ми разом із «Азовом» вискочили за кілька годин до того, як вихід було перекрито, а «Донбас» опинився в пастці. Це, правда, у військовому квитку так і не було ніде зазначено, але хто про це тоді думав?

Коли ж восени 2014 року нас вивели із зони бойових дій і почалися там різні обвинувачення і справи, я зрозумів, що найближчим часом «Торнадо» навряд чи повернеться на передову. Мені здається, там комбат просто не поділив кеш із вищим керівництвом МВС, які так само курували і контрабанду в сірій зоні, і все інше. На жаль, на фронті тоді були не лише «воїни світла». А тут друг, який воював в батальйоні Кульчицького, загітував мене перейти туди. Мовляв, ми зараз повертаємося в зону бойових дій. Та в нас тоді з «Торнадо» практично усі пішли із тих, хто хотів воювати.

А далі була відома аварія 5 січня 2015 року на Бахмутській трасі. Ми їхали на Дебальцеве і наш автобус перевернувся. Мені одному з небагатьох пощастило вижити, хоча травми були страшні. Руку складали по шматочках. Мене лякали тим, що я відвоювався, треба зникати до мирного життя. Я їм показав дулю, взявся за реабілітацію — і повернувся в стрій, бо розумів, скільки роботи ще попереду. За деякий час я на цій руді спокійно підтягувався 20 разів на турніку.

Влітку 2016 я відновився у війську. Офіційно мобілізувався з Києва в цей же батальйон Кульчицького. Але на той час Нацгвардію вже вивели з передньої лінії. Були там певні завдання, контрдиверсійна робота, але такого, як було раніше, після Дебальцева уже не було. Стало нецікаво. Я демобілізувався, ще з пів року пролікувався. За цей час закінчив медичний вишкіл Госпітальєрів — і повернувся на фронт уже бойовим медиком. Перший місяць ми працювали під Водяним. Мене тоді ще здивувало, що медикам не давали до рук зброю. Кажу: «А якщо в окоп мені на шию заскочить москаль, як мені від нього відбиватися? Ну, я ще йому шию зламаю. А буде якийсь там студент-медик — йому як бути?». Але так і не дали.

А потім я зосередив свою увагу на інформаційному фронті. Намагався донести до людей, що розгромом ворога ця війна зовсім не закінчиться. Треба змінювати країну зсередини, змінювати систему мислення, ідеали. Нам треба вчитися критично мислити, не вибирати чергового лідера, а об'єднуватися навколо проблем і шукати шляхи їх вирішення. Мені дуже прикро, що політики замість того, щоб об'єднувати

людей, сіють між українцями ворожнечу. Подивіться, які баталії часом спалахують в інтернеті. А мені все одно, яке ім'я буде в Президента України, аби він працював на її благо. Хай хоч Квазімодо буде, хай хоч ті химери із собору Паризької Богоматері — аби вони дотримувалися Конституції і гарантував рівність усіх перед Законом. Про це людям треба говорити. А головне — людям треба говорити правду.

На жаль, наші люди звикли скаржитися на владу, але при цьому забувають про свою відповідальність за це. Живуть за принципом: ми вас вибрали, а ви побудуйте нам рай. Так не буде. Люди забувають, що владу треба контролювати, що має бути: не ми для влади, а влада — для нас. І про такі зміни я мріяв у нашій армії, щоб там була повага до людини. Колись спілкувався з одним американським військовим, і він розповів, що у них там у кожному підрозділі є кімната сержанта, і там висить табличка: I am for you. Тобто — я для тебе, а не ти виконуєш мої забаганки. Такою має бути наша армія.

А зараз соцмережі мають величезний вплив. І це той інструмент, який треба використовувати. Треба говорити людям правду. Коли ми навчимося говорити правду, не боїтимемося правди — зміниться наше життя, і ми самі змінимося.

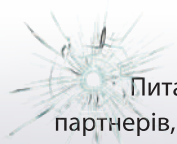

Повномасштабна війна застала мене в Маріуполі. Я тоді займався не лише інформаційною роботою. Передчуваючи вторгнення, ми з колегами проводили певні тренування, заточені під певні задачі. Ми готувалися. Але, коли це все сталося, виявилось, що для нас нічого не було готове. І якби не наші зв'язки з певними підрозділами, ми навіть зброї не змогли б дістати.

А так ми з перших днів включилися до оборони Маріуполя. Також, доки йшла осада міста, ми з моїм другом Дмитром Миськом, позивний «Шкіпер», коли була можливість, брали воду і продукти з розбитих складів та супермаркетів і розносили по бомбосховищах, де ховалися від обстрілів люди. Люди, правда, були різні. Був момент, коли ми привезли продукти в наш двір, де я жив, розвантажуюмо в перевах між прильотами, а йде якась баба і починає всім розповідати, що це українська Нацгвардія їх обстрілює. Мене хлопці ледь стримали, щоб я її не поклав на місці. І у нас 80% будинку були такі проросійськи налаштовані люди, які чекали повернення Радянського Союзу. На жаль.

Трималися ми до останнього, а тоді постало питання: або іти на «Азовсталь», або виходити з міста пішки. Ми вибрали друге. Нас було шестеро, ми кілька днів виходили ворожими тилами, доки дійшли до наших ліній в районі Токмака. Ми ще їм передали купу цікавої інформації. І після цього наші друзі порекомендували нас в 35-ту окрему бригаду морської піхоти імені контр-адмірала Михайла Остроградського, де ми служимо і досі.

Ми працювали на херсонському напрямку — пробивали дорогу, якою пізніше наші основні сили дійшли до Херсона. Там я отримав поранення обох рук. Ліва відновилася швидше, а от з правою довелося попрацювати лікарям — там були перебиті нерви. Але зараз лікування завершено і я знову повернувся в стрій. Правда, нас перекинули на донецький напрямок, але тут теж роботи вистачає.

Питання деокупації Донбасу (та й всієї України) напряму залежить від наших партнерів, від постачання озброєння із Заходу. І не якогось там абстрактного озброєння, а конкретно: сучасних САУ-мінометів з цифровим керуванням, щоб зносити їхні бліндажі, і мін зі шрапнеллю для враження живої сили. Бо російська тактика «м'ясних атак», коли вони беруть живу силу, таки дошкуляє. А мобілізаційний потенціал у них є. Ще нам дуже стали б у нагоді сенсорні датчики, які по звуку визначають розташування ворожої артилерії (в Ізраїлю та США є такі прилади). І, звичайно ж, літаки.

З москалями зараз треба воювати технологіями, бо, якщо ми будемо, як і вони, воювати технікою часів Другої світової, то у нас просто не вистачить людей. Ну і плюс треба проводити проти них підривну інформаційну роботу — від соцмереж до розкидання листівок на окупованих територіях. Бо, як мені розповідають місцеві, які

лишилися в Маріуполі, частина російських солдатів навіть не розуміють, де вони і що вони тут роблять. Вони так і кажуть: «Ну, хорошо, мы пришли, а где фашисты?». І це треба використовувати проти ворога.

Треба використовувати місцевих відеоблогерів. В Маріуполі, наприклад, є канал «Х-Маріуполь», де дядечко ходить і знімає, що бачить. І там видно, що ті кілька будинків, які москалі відбудували, — вони використовуються, як потьомкінська деревня для пропаганди. А більшість поруйнованих будинків вони позносили. Особливо на набережній — щоб не було видно, звідки прилітало, щоб замести сліди. Все це можна і треба використовувати для того, щоб розповісти людям правду.

А ще треба підтримувати рух опору, який шкодитиме в тилу окупантам, а в потрібний момент зможе завдати удару в спину. Ми таке частково бачили не Херсонщині, бачимо в Криму, а от на Донбасі я такого, на жаль, не побачив.

Я вірю, що після деокупації Маріуполь відновиться. Он Франція пообіцяла дати кошти на відбудову міста. Аби тільки наші чиновники не розікрали все, як це було раніше. А це залежить не від влади, а від громади. А ще — відновлення Маріуполя має стати справою честі кожного маріупольця. Особливо тих, хто виїхав за кордон і тепер чекає, коли можна буде повернутися на все готове. Так не вийде. Після деокупації всі мають стати волонтерами і патріотами свого міста: з лопатами, з мішками, усі разом, як одна сім'я. Робота для всіх знайдеться. Але після цього місто стане зовсім іншим: і зовні, і ментально. Це маємо зробити всі ми.

Анатолій Адамовський

позивний «Антон»

Батальйон «Донбас»

Батальйон «Київська Русь»

54-та окрема механізована бригада
імені гетьмана Івана Мазепи

24-та окрема механізована бригада
імені короля Данила

Для мене все почалося з Майдану. Чому я його підтримав? Не знаю, може бабусині козацькі гени далися взнаки? Чи книжки правильні в дитинстві читав? Але де правильно, а де неправильно я для себе давно зрозумів.

Я народився на Донеччині, Олександрівський район, недалеко від Краматорська. Потім одружився і оселився з дружиною в Донецьку. До війни багато чого перепробував. Був і водієм «швидкої допомоги», був менеджером по виробництву металу, трішки нянею. Перед самим Майданом працював на таксі.

А якщо брати глибше коріння... Тут взагалі корінних місцевих жителів дуже мало. По суті по своїй, Донеччина — це Дикий степ, там з корінних або половці, або козацькі застави. А решта все — багато чого намішано. Мій дід по татові родом із Польщі, вони сюди приїхали в кінці XIX століття, бо тут давали землю. Під Слов'янськом досі є село Адамівка, я там був. Бабця моя, його дружина, вона старого козацького роду, із села Рудяків, яке було затоплене Київським морем. Мамин тато — із Владивостока, мама — з Благовіщенська. Позналилися вони на війні в медсанбаті: дід був розвідником, його тяжко поранили, а бабуса була санітаркою. На Донбас приїхали в 1947-му, там і лишилися. І так — майже в кожній сім'ї Донбасу.

Проблема донбаського сепаратизму багато в чому надумана і штучно розкручена. Повірте, ватники були і є в кожній області — такою була політика радянської влади, яка штучно змішувала народи і змушувала зрікатися своєї ідентичності. Бути як усі, бути як влада, як сильний скаже — це був шанс вижити. І ця рабська психологія, це прислужництво лишилося скрізь. Я більш ніж упевнений, що, якби тоді Гіркін висадився у Києві чи Львові, то сепаратистів там було б не менше. І маргіналів теж в усіх регіонах практично однаковий відсоток.

Звичайно, були й інші фактори, які допомагали розкручувати цю істерію. По-перше, це близькість кордону, це тісні контакти як на економічному, так і на родинному рівні. І всіх же завжди переконували, що ми «адін народ». І настільки переконали, що всі в це повірили. І Слов'янськ Гіркін обрав для своєї експансії не випадково, а як символ їхньої «слов'янської єдності».

Мені смішно, коли Путін розповідає про історичну велич Росії, коли тій Росії — не більше як 300 років, від 2 листопада 1721-го року, коли Петро I своїм указом перейменував Московію на Росію. Це все від заздрості. У них своєї історії не було, а Петро поїздив по Європах, подивився там їхню культуру — і собі захотілося. А де взяти — в Україні. А, якщо подивитися правді в очі, то коли в Софії Київській писалися літописи, то на мокшанських болотах іще покійників їли — було таке. Тому в них пунктик на тому, щоб зватися слов'янами і щоб примазатися до чиєїсь культури, назвавши це своїм. І ця війна — вона і за цю історичну ідентичність.

Другий момент — це наша влада, яка на той час максимально залежала від російських грошей. У 2010 році Януковича купили у всіх на очах за три мільярди. На місцях отримували трошки менше, але теж отримували. Багато хто був завербований, у багатьох були родинні зв'язки, дружні стосунки. І все це у певний момент спрацювало. Звичайно, що серед місцевих, які повелися на обіцянки «російського раю», були і маргінали, і «романтики», і «ідейні прихильники Новоросії», і корисні ідіоти. Всього було. Були люмпени, діти люмпенів, алкаші, кримінальний елемент. Вони на це клюнули в першу чергу. Бо це — зовсім інший статус. Тут ти під парканом валяєшся — а тут тобі дали до рук зброю і сказали, що ти влада. А влада розбещує, особливо — всевладдя. Їх, правда, на цей момент практично не лишилося, вони всі вже на тому світі, але що було — те було.

Але, попри все, Донеччина завжди була проукраїнська. Згадайте наш парад вишиванок у 2012 році, згадайте Євро-2012. Навіть іноземці казали, що в Донецьку все це — і вишиванки, і прапори, і підтримка своїх — було потужнішим, як у Києві. Чому ж склалося таке враження про Донбас, що він весь ворожий? Бо так нам сказали по телевізору і в ЗМІ, нас у цьому переконали. Бо москальська пропаганда завжди показувала українців недолугими, розповідала, що у нас головне гасло «моя хата скраю», «лишь бы не было войны». А ми ж тоді, у 2014-му, були з ними в одному інформаційному просторі і дивилися на себе їхніми очима. І, не замислюючись, транслювали їхні штампи. І самі цьому вірили. Бо це ж по телевізору показували! А що по телевізору кажуть, апріорі сприймається як правда, хіба ж не так?

Але казав тоді і кажу зараз, що Донбас завжди був і лишався українським. Шкода, що ми лише зараз починаємо це усвідомлювати.

Ми в Донецьку теж мали свій Майдан, біля пам'ятника Тарасу Шевченку. Ми ще 21 листопада туди вийшли — з прапорами ЄС, транспарантами, вимогами. І скажу: може у нас не так було, як у Києві, де кожна машина сигналіла, підтримуючи протестувальників, але кожна десята машина в Донецьку нас точно підтримувала. Тут розумних людей було багато, тут був серйозний бізнес і великі гроші крутилися. І в людей були

голови на плечах, вони розуміли, звідки вітер віє і чим це може закінчитися. Але все ж їх була меншість. А більшість дивилася телевизор, де олігархічні канали їм вкладали в голови різну пургу про Таможенний союз чи «Віктор Федорович — наш президент».

А потім сталося побиття студентів. У мене тоді донька вчилася в Києві на шостому курсі Богомольця. І я кожного ранку дзвонив їй, будив, щоб не проспала. А тоді я не зміг до неї додзвонитися. Зайшов в інтернет, на «Цензор.нет», а там — уся інформація. З донькою здзвонився лише після 10-ї години, вона розказала, що в Києві робиться.

З початку грудня у нас біля пам'ятника Шевченку люди почали збиратися щодня. З'явився намет, координаційний центр, де збирали гроші для постраждалих, допомогу, відправляли тих, хто хотів їхати в Київ. 16 грудня я поїхав до Києва теж. Там уже стояв наш намет, який називався «Сумська і Донецька сотня партії УДАР». І так сталося, що більше я додому не повернувся.

18 лютого я був у Маріїнському парку з усіма, коли була оголошена ця мирна хода до Верховної Ради. Тоді ще таке ідіотське передчуття було. Ми розкрили барикади, пішли, як на парад, з прапорами, з барабанами. Нам пощастило, що частина хлопців прихопили з собою «коктейлі Молотова» — коли в Маріїнському парку почалася бійня, ми деякий час відбивалися від нападників. А коли «коктейлі» закінчилися — нас і погнали. Біля Будинку офіцерів нас спробували притиснути до стіни, але ми проскочили, перескочили через паркан і, оминаючи «беркутів», повернулися в свій намет. Я зібрав документи, мене відвезли в гуртожиток до доньки, я там лишив свої речі і документи, а сам повернувся.

Ну, а що було далі, всі знають. Уночі почався штурм, загорівся Будинок профспілок, наш намет згорів теж. Я ще встиг вискочити з нього і захопити із собою прапор. До речі, у мене десь є відео, зняте на телефон, як горів той БТР, який протаранив нашу барикаду. У мене рука тоді боліла, так я взяв, у мене був довгий шарф, спробував використати його як пращу для кидання бруківки.

А 20-го під час атаки я отримав розривну кулю в плече. Не знаю, снайперська мабуть. Німецькі лікарі, які мені потім в плече вставляли металевий протез (там кістка була геть розтрощена), казали, що це бойова куля, калібру 7,62. Там було більше 30 осколків — 11 осколків мені витягли, а решта лишилося, бо там всю руку треба було розкурочити, щоб їх всі дістати.

Хлопці мене перенесли до готелю «Україна», звідти волонтери, батько з сином перенесли мене дворами в бік Михайлівської площі — і звідти відправили в четверту лікарню, бо 17-та і Лікарня швидкої допомоги вже були забиті. Там нас іще з одним пораненим прооперували. До нас двічі приїжджав «Беркут», щоб забрати, але спочатку професор вийшов і сказав, що ми важкі і не віддасть, а потім медсестри вантажним ліфтом спустили нас у підвал, де сантехніка, і ми там пересиджували. Потім нас чорним ходом вивели і нас забрало до себе молоде подружжя, яке жило поряд. Але в того другого відкрилася кровотеча, і ми змушені були повернутися. Під'їжджаємо до лікарні — а там уже кілька десятків місцевих, які прийшли охороняти і в разі чого, відбивати поранених. Цілу ніч чергували, собак вигулювали. А лікар Микола Андрійович Макаренко ночував у нас в палаті з молотком в руках, щоб у разі чого теж захищати.

А потім приїхали швидкі зі Львова і забрали хлопців із Львівщини і Рівненщини. Я лишався сам, то вони і мене забрали. До того жодного разу у Львові не був. Спочатку думав повернутися до Києва, але там, як дізналися, що привезли майданівців, люди пішли, як у Мавзолей. Їсти нанесли стільки, що не знали, куди дівати. І всі вважали своїм обов'язком тебе нагодувати. Я за місяць набрав 8 кілограм. От такі «бандерівці». А потім мене відправили до Німеччини на лікування і реабілітацію.

У кінці травня я повернувся до Києва. Рука ще повністю не працювала, але треба було щось робити. На Майдані зайшов у наш намет і дізнався, що формується батальйон «Донбас». І я спочатку пішов у «Донбас». Щоб пройти медкомісію, віддав документи другу і послав його замість себе. А там що? Подивилися: руки-ноги є, патріот — і взяли. Ми там на полігоні в Нових Петрівцях пройшли гарну підготовку. Спочатку там була ідея сформувати бригаду. Але коли в «Донбасі» пішли втрати, до нас приїхали і спитали, хто хоче на фронт? І ми пішли.

Наприкінці липня ми опинилися в Бахмуті. Якраз тоді наші звільнили Попасну. Але потім щось пішло не так. Замість воювати нас іще з кількома вохривцями хотіли відправити охороняти Курахівську ТЕЦ «на випадок можливого терак-

ту». А ми ж там на 90% донецькі, ми прекрасно знаємо, що Курахівська ТЕЦ — це власність Ахметова. А тоді якраз пішли тертя між Ахметовим і Коломойським, і Філатов, радник Коломойського і мер Дніпра, кинув таку фразу, що, мовляв, Ахметов — зрадник і треба його майно націоналізувати. А тут — таке. Що-що, а в ахметовські охоронці я не наймався. Я підняв бунт, відмовився це робити і мені сказали, що я можу писати рапорт.

Разом зі мною вийшло іще 18 бійців. Частина з них потім перейшла в батальйон «Шахтарськ». А я дізнався, що на базі майданівців у «Десні» формується 25-й батальйон «Київська Русь» — і поїхав туди. Так з ними і лишився. Там був дуже сильний оцей майданівський, добровольчий дух.

Я став командиром відділення. Кулеметником у мене був підполковник Євген Лавров — пізніше він став комбатом «Київської Русі». А взагалі у нас в роті на той час із 62 бійців 41 мав офіцерське звання, але всі вони пішли служити простими солдатами. Бо у всіх була головна мотивація — навести порядок і вигнати ворога геть.

Були там і побратими з Майдану. Наприклад, у моєму взводі був Василь Стефурак, друг Устима Голоднюка. Він мене потім познайомив із батьком Устима Володимиром Голоднюком, який нам дуже допомагав (і досі допомагає) із волонтеркою. Коли був Майдан, Василь служив у Головному управлінні розвідки, але все одно не міг лишатися осторонь. Йому тоді було 19 років. А його молодший брат Степан — йому було лише 17 — після Майдану сказав батькам, що їде поступати в університет, а сам пристав до «Правого Сектора». Загинув у Пісках — підірвався на міні. Після цього їхній батько теж пішов на війну. От такі у нас люди.

Перша моя ротація у складі «Київської Русі» була в Дебальцеві. Ми туди зайшли 20 серпня 2014 року, там же і потрапили під перший обстріл, коли колона помилково проскочила поворот і вийшла на крайні позиції. А через три дні, коли ми пішли захищати Нагуївку і потрапили в засаду — довелося прориватися з боєм. Це було таке бойове хрещення. Пізніше була Попасна, Золоте, Троїцьке, Світлодарська дуга...

Під Дебальцевим ми стояли до 24 грудня, доки нас не змінив батальйон «Кривбас». Але вже через 18 днів нас відкликали з відпусток і в екстремному порядку повернули на позиції. Виходили звіти ми 18 лютого. Я досі не розумію, чому там все так сталося, чому не дали підкріплення, хоча там 30 бригада стояла у нас за спиною, чому не працювала, так як треба, артилерія? Хто дав наказ вийти з Логвиново, хто допустив створення цього казана? Думаю, прийде час і ми поставимо ці запитання і будемо вимагати на них відповіді.

Взагалі, в перший рік ми втратили шанс звільнити окуповані землі і створити потужну армію. Я вважаю, що у нас цей шанс був. Коли все почалося, до військкома-

тів стояли черги добровольців. До нас їхали інструктори з усього світу. Волонтери готові були працювати вдень і вночі. При бажанні можна було все. Але чомусь цього не сталося.

Пізніше, коли добровольців почали виводити з передової і підпорядковувати бригадам ЗСУ та Нацгвардії, «Київська Русь» стала третім батальйоном 54-ї ОМБр. Ми довго цьому противилися, у нас була перспектива на створення окремої бригади з добровольчих батальйонів за НАТОвським зразком. А далі почалися ці безкінечні перемир'я, які закінчилися закликком «просто перестать стрелять». Тоді багато хто з мотивованих і навчених бійців пішов з армії. Ми не бачили сенсу сидіти в окопах, коли за нашими спинами здавали Україну.

А потім, коли в кінці 2021-го пішла тривожна інформація, більшість почала повертатися. Це, може, електорат президента вірив, що все буде добре і в травні ми в Харкові смажитимемо шашлики, але дотичні до війни люди розуміли, що іде ескалація і рано чи пізно воно вибухне. І ми уже перед 16 лютого були на передовій. Ми тоді були відряджені до 26-ї бригади, там розвернулися дивізіоном і чекали нападу.

Але сталося так, що повномасштабну війну я зустрів у Львові. 20 лютого я повернувся до Києва, де зустрічався з побратимами з Майдану та рідними Героїв Небесної Сотні, а тоді поїхав до Львова, де збирався купити квартиру — якраз напередодні отримав виплати. А 24-го мені телефонує донька в істеричі, вона жила на Софіївській Борщагівці, що тут обстріли, ракети. Кажу, кидай усе і їдь до Львова — вони тоді добу майже їхали, так усе було забито.

Я паралельно зв'язався із «Зеленим» — це мій командир іще з часів «Київської Русі». Він був на Кіпрі, але, почувши про війну, кинув усе, вилетів до Перемишля, пішки перейшов кордон, взяв таксі, і ми вже разом мобілізувалися в 24-ту бригаду імені Короля Данила. І 26 лютого уже були в Попасній. Зараз «Зелений» — начальник розвідки першого самохідного артилерійського дивізіону 24-ї бригади. А я у нього — командир зводу безпілотників. 26 квітня мене поранили біля села Діброва, що неподалік Ямполья і Кременної, але зараз відновився — і знову в стрій.

На жаль, навіть ця війна практично нічого не змінила. Пасіонарна частина і до війни знала, що робити: воювала, готувалася, працювала в поті чола, волонтерила. Прийшла велика біда — всі почали працювати в форсованому режимі. Але переважно ті, хто і працював. Трохи ще до них приєдналися ті, кого ця війна торкнулася особисто. А більшості як було все одно, так і лишилося. Так, був момент, коли всі перелякалися. Але зараз армія виконує свою роботу — і всі знову розслабилися, роблять

вигляд, що війни немає. Пройдяться Києвом, Львовом, іншими містами — нічого практично не змінилося.

Але від війни не втечеш. Вона тут і вона прийде до кожного, і треба бути до цього готовим. Ще ніхто нікого не переміг. На жаль, ті, хто вмів воювати і хто готовий був захищати — вони пішли одними з перших і багато хто вже загинув. Хто прийшов у лютому минулого року — вони навчилися, але їх теж багато загинуло або отримали поранення. Хто хотів — той давно воює. А людей все одно не вистачає. І я тут на боці воєнкомів: хочеш — не хочеш, а захищати батьківщину — твій конституційний обов'язок. І до цього треба готуватися вже, а не шукати способів, як відпетляти.

Але так чи так, а перемога буде за нами. Питання коли і якою ціною? Бо ми ж і досі толком не воюємо. Влада тільки й уміє, що вимагати у партнерів та ставити ультиматуми. А самі ми що робимо? От москалі готувалися до нашого наступу. Зараз піднімаєш дрони, дивишся — у них не те, що 2-3 лінія збудована, у них за 10 кілометрів опорники стоять. А ми 9 місяців тримали Бахмут, але у нас навіть другої лінії не було. Щось там по коліно нагребли — і все. Фронт зараз тримається переважно на особистому героїзмі бійців. А це не забезпечує від втрат.

А Росія уже програла — і вона це розуміє. Тому вони намагаються завдати нам максимальної шкоди, доки можуть. От вони підірвали греблю на Каховській ГЕС. Вони ж цим Крим гарантовано років на 10 залишили без води. Для чого? У мене таке відчуття, що вони передчувають, що Криму доведеться йти, і діють за принципом: «Так не дістанься ж ти нікому». А нам втрачати нічого, будемо йти до кінця. Аби було чим воювати. Буде чим бити — ми їх швидко розіб'ємо.

Але питання не лише в Росії. Кацап — ворог, він прийшов на твою землю убити тебе, а тому його треба вбивати першим. Тут усе зрозуміло. Важче буде після перемоги, коли доведеться мати справу із внутрішніми ворогами, які наче й мають бути нашими, а вони — не наші. Я уже бачу наших чиновників, які рахують, які гроші підуть на відновлення України, і у них уже нолики блимають в очах. Коли доведеться мати справу з деокупованими територіями, де діти, народжені не при Україні, уже пішли в школу, і треба буде їм пояснювати, що все те, що вони чули від народження — це брехня. Із старшим поколінням справа однозначна: або вони за ці роки щось усвідомили, або, як то кажуть, горбатого могила виправить. А от із дітьми треба буде працювати.

Ну і треба бути готовими до великої чистки і великих змін. Я за те, щоб вводити інститут негромадянства. Щоб людей, які десять років були на окупованих територіях, років на десять позбавити права голосувати. Центром Донецької області має стати Краматорськ — він усі ці роки прекрасно справлявся з цією функцією. А головне, коли закінчиться війна, на ключові посади поставити вихідців із Донецької та Луганської областей, які воювали. Бо вони місцеві, всіх і все знають, при них схеми не пройдуть. А головне — вони знають, за що вони воювали, і зроблять усе, щоб і на Донбасі була Україна, і в Україні була Україна. От тоді буде порядок. Тоді ми переможемо.

Євген

позивний «Жук»

Батальйон «Донбас»

Батальйон «Дніпро 1»

Батальйон «К-2»

131-й окремий розвідувальний батальйон

503-й окремий батальйон морської піхоти

56-та окрема мотопіхотна Маріупольська бригада,
командир бригадних снайперів

21-й окремий мотопіхотний батальйон

«Хто був на війні, той з неї ніколи не вийде». Не знаю, хто це сказав, здається, якийсь американець, але це правда. Війна лишає надто глибокий слід у своєму характері. Хочеться сподіватися, що у нас із часом нормально запрацюють військові психологи, з'являться нормальні реабілітаційні центри. Америка свого часу пройшла цей шлях, є в кого переймати досвід.

Родом я з Маріуполя. За освітою верстатник, до війни так і працював верстатником на заводі Ілліча. Хоча я не можу назвати себе корінним маріупольцем, тим, що з діда-прадіда. Та й мало тут таких. Батько мій має коріння на Сумщині, а мама приїхала до Маріуполя з Брянщини, Дубровський район — там усі її родичі. Приїхали в пошуках роботи — так і лишилися.

Разом з тим хочу підкреслити, що Маріуполь — це не Донбас. Це — Приазов'я, і з Донецьком у нас завжди було своє тертя, своя конкуренція. Хоча, дехто з маріупольців теж намагався «відповідати» образу «донецьких»: такий собі різкий приклатнонний тип, який прагне жити самостійно, при цьому йому всі щось винні. Але насправді це не ментальність, а просто бидлуватість, яка демонструє твій рівень культури.

Маріуполь завжди був частиною України. У нас до війни були різні проукраїнські акції, як День вишиванки, концерти великі на День Європи чи на День незалежності. І не те, щоб на ці концерти збиралося три каліки — приходила купа людей, всі раділи, святкували. Я не скажу, що Маріуполь був на 100% проукраїнським містом, але такої агресії до українського, яка була розкручена пізніше, тут не було.

А те, що саме Донбас виявився найбільш вразливим та піддатливим для цього жахливого соціального експерименту росіян — цьому є історичне обґрунтування. Тут десятиліттями тривали процеси виселення місцевого населення та заселення нестабільними елементами. Фактично тут, в індустріальних містах, знищили український код, розбавивши населення неблагонадійним елементом, який почав домінувати і диктувати свої правила гри. Що з часом дало свої плоди.

Для мене поворотною точкою в житті став Майдан 2013 року. У мене тоді був кризовий період, депресія, я на все забив, навіть на завод перестав ходити, що зі мною за 13 років роботи сталося вперше. І я почав стежити за прямими ефірами з Майдану. Я не до кінця розумів, що відбувається, але відчув, що назріває щось таке, що я не маю права пропустити.

Відразу після Нового року я переїхав у Донецьк, і там відчув, що уже все, процес пішов. Я зібрався і поїхав у Київ на Майдан. Це була середина січня. Я там пробув тижнів два. Не можу сказати, що для мене це стало якимось одкровенням, культурним шоком, але те, що я там побачив — це було жорстко круто.

А після повернення в Донецьк оце «щось відбувається» почало відчуватися особливо гостро. Там уже почали з'являтися в чорних формах якісь незрозумілі козаки-«кізяки» — на ринку як охорона чи ще десь. На вулицях, у транспорті з'явилися маргінали з російським акцентом, які випитували де приміщення ОДА, де приміщення Служби безпеки. Військових не бачив, бачив лише козаків з російськими шевронами і символікою. Запам'ятався один чувак, який стояв із російським паспортом і просив гроші повернутися в Ростов. Я ходив навколо нього, хотів пресонутися, забрати паспорт, але там було багато людей навколо, тож не вийшло.

В кінці січня я зрозумів, що буде серйозний двій, аж до можливої війни. Ця напружена атмосфера відчувалася і в Донецьку, і в Маріуполі, куди я їздив кожні два тижні. Я продовжував стежити за стрімами, бачив, що на Майдані зібралися не оголтілі бандерівці і нацисти, як нас намагалися переконати, а вся Україна: тут і бабульки, і баришні в дорогих шубах, які тягають покришки, пенсіонери і діти, хлопці й дівчата — вони всі були заодно. Але я відчував, що добром це не закінчиться, що буде війна. Я не знаю, звідки у мене було таке переконання? Можливо, з книг, які свідчили, що наслідком революцій майже завжди є війна. Хоча все було так завуальовано, що на Росію я тоді навіть не думав. Припускав, що це буде громадянська війна, як воно на початках усе і подавалося.

А після анексії Криму стало зрозуміло, що назад вороття немає. І це вже не було схоже на громадянську війну. І в березні в Донецьку я почав шукати людей, з якими гуртуватися. Ми в середині березня з'їздили в Харків, там була потужна проукраїнська хода. А коли повертатися — в районі Пісок уже побачили сепарські блокпости. Вони ще стояли з палками, зброю намагалися ховати — але зброя в них уже була.

А потім був великий проукраїнський мітинг в Донецьку 13 березня, на якому загинув пресекретар донецької «Свободи» Дмитро Чернявський. Це була перша офіційна смерть в Донецьку у цій війні. І я зрозумів, що треба щось робити. І почав шукати виходи на різних людей — через «Юридичну сотню», через майданівців. І я

вийшов на тих, хто із майданівців формував Перший добровольчий батальйон Нацгвардії. Але в той батальйон, який згодом став називатися батальйоном Кульчицького, набір уже був закінчений, мене попросили почекаати, мовляв, формується іще один батальйон.

Мені дали контакти в Донецьку в/ч на Боссе, я пройшов тестування і співбесіду (там зі мною було іще двоє добровольців), але потім мені заявили, що я не пройшов тестування. Причину мені не пояснили, але сказали, що, якщо дуже хочу, можу піти чи в ракетну частину, чи в ППО. Кажу: «Якби я хотів в ППО, я одразу туди пішов би». Вони зам'ялися і нічого не відповіли.

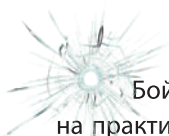
І тоді я вийшов на одну журналістку з Маріуполя, вона мені дала вихід на батальйон «Донбас», до Семена Семенченка. Я зв'язався з ними і за кілька днів отримав запрошення приїхати в Дніпро. Я зібрав речі і швиденько стартонув в Маріуполь, бо на той час по Донецьку навіть проїзд уже ставав проблематичним.

Чому я пішов? Ще в юності, років у 17-19 я був зарядженим на різні патріотичні теми. А тут я розумів, що починається крутий двій і я просто не можу його пропустити. А що став на бік України — а як же інакше? Видно, закладено було так. Я про це не задумувався. Свого часу звертав увагу на організації «Патріот України», УНСО. Після Майдану мені дехто з моєї тусовки кидав: «Та ти що, який «Патріот України?». Але я розумів, що мені з ними вже немає про що говорити.

До війни я до Росії ставився паралельно. Ну є вона — і є, нема — то нема. У мене там родичів багато в Росії, особливо по батьковій лінії, але ми з ними так спілкувалися, раз в півтора роки. Але вже після Майдану я з росіянами обірвав будь-яке спілкування. Ще до війни до нас приїхав один з дядьків із Володимира, побачив у мене червоно-чорний футбольний шарф, на якому жовтими літерами було написано «Героям Слава!» і сказав: «У нас би тебе за таке побили».

Мене? За що? І де це — «у нас»? Ми де зараз? В Маріуполі, де ти народився і прожив більше 30 років. А потім знайшов собі жінку-кацапку, поїхав туди, і тепер мені вказуєш? Якого милого? Він мені так і не відповів. А потім, коли почалося вторгнення, він мені писав по інтернету: «Як ти не можеш зрозуміти, що Донбас — це російська земля?». І я зрозумів, що мені з ним нема про що говорити.

Бойового досвіду як такого в мене не було. Все довелося уже вивчати по ходу на практиці. У нас, в «Донбасі» на початках, в середині квітня було 17 осіб разом із Семенченком. Далі в середньому було до 50 осіб, із них зі зброєю було людей сім. Була переважно гладкоствольна, травматична, мисливська, в інших — палки, ножі, кастети, пляшки з «коктейлями Молотова». Зброю давали тим, у кого за плечима була хоч служба в армії. Потім уже розжилися на трофейні автомати. А на початках у мене зброї не було, тільки ніж і палка.

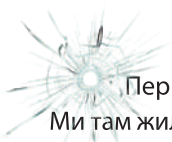
На початку травня ми опинилися в Маріуполі. Там якраз усе йшло повним ходом. Ми провели одну бойову операцію, пов'язану з евакуацією військової частини на Нахімова. В аеропорту познайомились з хлопцями з «Патріота», які лише ставали «Азовом». Вони були запаковані зброєю, амуніцією і запрошували нас до себе. А ми вже зголосились в «Дніпро-1» і вирішили перейти туди. За що нас Семенченко назвав зрадниками, але після деяких подій нам із ним було точно не по дорозі. Уже в Дніпрі нам подзвонили і розповіли про бій у Карлівці, де хлопці з «Донбасу» потрапили в засаду.

В «Дніпро-1» я уже пройшов посилену вогневу підготовку. Ми там навіть здавали заліки на базі університету внутрішніх справ і склали Присягу. Це був кінець травня 2014-го.

З «Дніпро-1» я перейшов у «К-2». На той час він формувався як снайперський підрозділ — снайпери і вогнева підтримка. У нас там було багато мисливців, тих, хто займався спортивною стрільбою, дехто мав власну зброю. У нас на Сухолуччі на той момент уже була батальйонна база, можна було тренуватися. виявилось, що я непогано стріляю і мені це сподобалось. Я працював другим номером.

Більш серйозно снайпінгом я займався уже, коли пішов у розвідку, 131 розвідбат. Там підібралася гарна компанія хлопців з Майдану, унсовці. Моїм ротним був Ігор Мазур (Тополя). У 131-му батальйоні я пройшов двотижневе навчання в школі підготовки снайперів.

Згодом, перебуваючи вже в морській піхоті, в 2019 році, я пройшов експериментальний 4 місячний курс школи підготовки снайперів, де отримав сертифікат снайпера і високоточну снайперську зброю. Цей курс був іноді надважким, але він того вартував. Далі було ще декілька міжнародних тренінгів на території України та за кордоном.

Перший мінометний обстріл я пережив наприкінці літа 2014-го в Чернухіному. Ми там жили на території виправної колонії, ходили в «секрети». Над нами там літало все, що тільки могло: і міни, і реактивні системи залпового вогню. Були в Дебальцево-му — там тоді були перестрілки, обстріли. Спекотно бувало, але місцями. Усі ротації в мене були в різних місцях: Водяне, Кримське, Трьохізбенка, Лопаскіне, Лобачеве, Пришиб, Кряківка, Горлівський напрямок, Волноваха, Докучаївськ, Піски, Широкине, Гнутове, Павлопіль та ін

І ворог був різний. На початках нам протистояв збірний образ «донбасян», таких собі люмпенів-дегенератів, які отримали владу. Для мене Донецьк до війни був столицею джазу як мінімум Лівобережної України. Хоча я його й недолюблював, бо вважав його радянським шматком лайна в європейській обгортці. Маріуполь, до

речі, теж був зіпсований цією радянською індустріалізацією — якби не ці заводи, він би докорінним чином відрізнявся б від усього Донбасу. Це ж курортне місто. А шахти й заводи впливають не лише на екологію — вони змінюють психологію людини і суспільства, формують стадні інстинкти і рабську філософію. От я спілкуюся, умовно кажучи, з галицьким контрабандистом і з шахтарем із шахти Засядька — це два зовсім різні психотипи людей.

А коли на позиції заходили росіяни — це одразу відчувалося. Переважно це були артилеристи або розвідники, снайпери — ми по перехопленнях чули. Сюди часто привозили випускників їхніх військових училищ — здавати іспити. А коли заходили ФСБ-шники, у нас одразу і більше втрат було від роботи снайперів, і арта відпрацьовувала точніше.

З кінці 2021 року почало з'являтися якесь тривожне передчуття. Спочатку думав, що це зима так впливає. А потім зрозумів, що це було передчуття війни, яке уже просто було в повітрі. В Маріуполі іще встиг побувати 12 лютого 2022 року. І вже тоді відчував, що буде якась фігня. Якби знав точно, то попередив би маму, вивіз її. А так вийшло, що вони півтора місяці просиділи в підвалі, при чому жорстко. Це якраз західний мікрорайон, і коли росіяни почали заходити з боку Мелітополя, то там були серйозні бойові дії включно з вуличними боями, із застосуванням авіації та корабельної артилерії.

24 лютого, коли почалась повномасштабна війна, зона нашої відповідальності була Піски. Ми одразу передзвонили рідним, хоча тоді не було й думки, що москалі так швидко зможуть взяти Маріуполь. Тоді обстріляли Сартану, Східний мікрорайон. Але на той момент іще не було інформації про прорив із Криму. І ми були впевнені, що там достатньо наших сил, щоб не пустити їх до Маріуполя. Я був весь час на зв'язку і з морпіхами, і з азовцями, які стояли в Маріуполі. Уже потім, як росіяни обійшли Бердянськ, з'ясувалося, що там і укріплень відповідних ніхто не мав, і ніхто не знав, які там сили протистоять ворогу.

А в нас у Пісках тоді, по-суті, все було, як і раніше, хіба інтенсивність вогню трошки збільшилася. Штурмові дії були, достатньо часто, але ми їх відбивали. Деякі комбати закликали йти вперед, але сил 1-2 бригад явно було мало, щоб протистояти ворогу. Після 13 місячної ротації в Пісках, районі Первомайське, Великої Новосілки було Гуляйполе, а далі — північні околиці Бахмута. Відпрацьовували по-повній.

Знаєте, спочатку, коли в приціл бачиш ворога, був адреналін. А потім вже стає все одно. Звикаєш, що це просто робота.

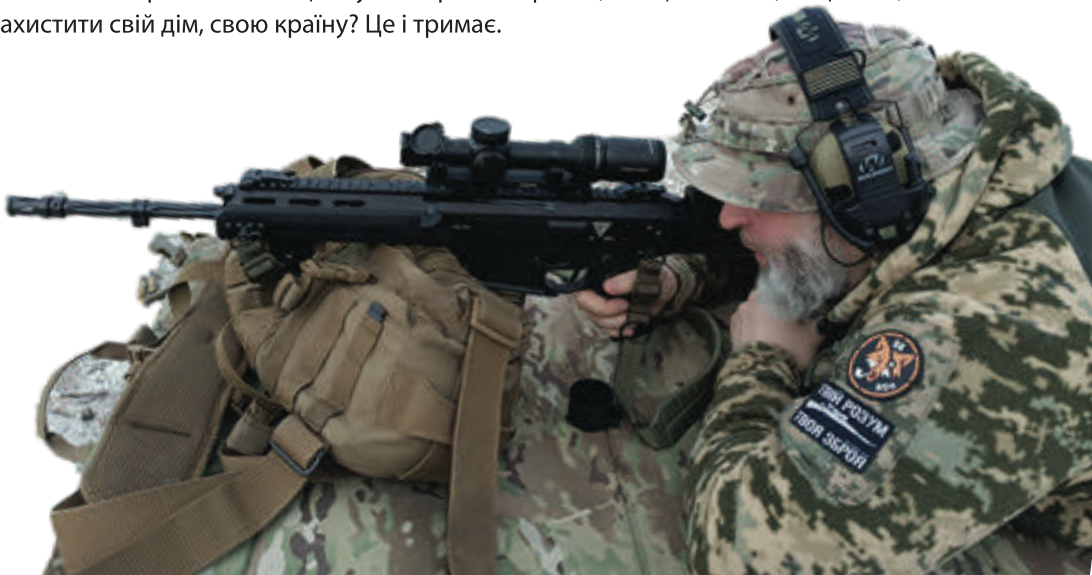
За дев'ять років на війні я уже важко уявляю, що я робитиму після. Вертатися на танки? Я в тому контингенті буду явно вираженим чужим. Спитися? Теж не варіант, хоча після пережитого на війні багато хто не витримує і обирає цей шлях. Але зараз про це не хочеться думати. Все буде залежати від того, яку ціну ми заплатимо за перемогу. Не хочу загадувати, щоб не наврочити. Може, буду людей вчити, може — квіти вирощувати.

Війна змінила мене відсотків на 99. В усьому. Єдиний плюс тих, хто був у 2014-2015 і продовжує воювати: у них уже є певний імунітет — до війни, до сліз, до руїни, до втрат. А тим, хто лише зараз прийшов і побачив на власні очі, що таке війна — їм буде нелегко. Зараз це все відбувається набагато жорсткіше і страшніше, ніж тоді. І коли ти з мирного життя потрапляєш у цей хаос, де смерть справа і зліва — треба бути не знаю ким, щоб вийти психічно здоровим із цього. Та й не треба смертей — ти побудеш два тижні під постійними обстрілами, і вже в тобі багато що міняється. Я і сам іноді запитую себе: наскільки я психічно адекватний? І не завжди впевнений, що це так. Ми цю війну ще довго будемо відхаркувати. Але не ми її починали.

Війна глобально вплинула і на суспільство. Усе таємне стало явним, відділилися мухи від котлет. Хтось хвалився, що він був у якомусь центрі спецоперацій, але не дослужив і половини контракту, а тепер він десь в Британії відпочиває і не поспішає сюди, бо ж війна. Інші навпаки, з тієї ж тероборони, які до 24 лютого зброя в очі не бачили — вони стали за цей рік непоганими воїнами. А загалом ця війна згуртувала усіх нас іще більше, як на Майдані.

Змінилася й армія. Але остаточно вона зміниться, коли у нас буде своя військова доктрина. Не якийсь статут, переписаний із радянського статуту для строковиків, якому в нас досі навчають офіцерів в академіях, а справжня військова доктрина. А то виходить, що ми воюємо з Росією за їхнім статутом. Ми маємо будувати сучасну армію за найкращими зразками.

Іноді задаю собі питання: чому я тут? А у відповідь згадується жартівний вираз морпихів — «Ніхто крім Я». Може це звучить трохи пафосно, але це так. Хто, якщо не я, може захистити свій дім, свою країну? Це і тримає.

Руслан Сілін

позивний «Скіф»

Батальйон «Луганськ-1»

92-а окрема механізована бригада
імені кошового отамана Івана Сірка

93-я окрема механізована бригада «Холодний Яр»

111-та окрема бригада територіальної
оборони Луганської області

На війні все страшно. Якщо я скажу, що не страшно, коли по тобі херячать артою, я збрешу. Страшно. Втрата друзів, рідних – це так само страшно. Війна сама по собі – це страшне явище. Але ми навчилися виживати. І при цьому не розучилися усміхатися. А як інакше? Я всім кажу, що нашу націю не перемогти.

Народився я в Росії, хоча батьки мої обоє з Луганщини. Батько — із Борівського. Це — передмістя Северодонецька, але воно завжди трималося так окремо, така собі була «народна республіка». У нас іще в радянські часи на зупинках писали три літери — БНР (Борівська Народна Республіка). Там ще тоді були такі собі осередки місцевого сепаратизму. По мамі родина теж із Луганщини.

Мама повернулася в Северодонецьк, коли я був ще малим. Тут я виріс, закінчив школу. А потім, у 1990-х поїхав до Москви — спочатку на заробітки, я потім там і оселився. Я зрозумів, що в Москві досить легко заробляються гроші, і мій план заробити на машину виконався якось надто швидко. І я подумав: «А навіщо кудись іще їхати?». І пішло: робота, заробітки... Невдовзі я став виконавчим директором компанії, далі відкрив свою фірму з торгівлі будівельними матеріалами.

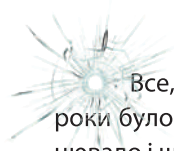
Москва для мене стала гарним життєвим досвідом. Водночас, робота в Росії давала мені можливість їздити по Росії і бачити життя не лише в мегаполісах, але й в інших регіонах Росії, в глибинці. І я зрозумів, що Росія — це не лише Москва і Пітер. Москва і Пітер — це було круто, це було «вау». А от регіони... Навіть в 1990-х роках українські так звані депресивні регіони виглядали більш привабливо, ніж сучасна російська глибинка.

І тоді в мене з'явилася мрія: заробити гроші і переїхати жити до Криму. Дуже хотів жити в Криму. До того ж, напружало зверхнє і упереджене ставлення росіян до українців. Ми для них завжди були «хохлами». Хоча я на той час надто довго жив у Росії і мене важко було відрізнити за мовою чи якимись іншими ознаками. Я асимілювався. Це, до речі, те, на чому вони грають: вони, з одного боку, кажуть, що ми схожі, ми брати, а з іншого — намагаються всіх асимілювати під себе. Але при цьому, ти ніколи для них не станеш «своїм». До 2011 року я не помічав відвертої агресії в бік України, але певна зверхність і поблажливість у ставленні до тебе проскакувала завжди: «ну, хохли, що з вас узяти».

А потім почалися наїзди на мій бізнес у Москві, і я зрозумів, що — пора. Продав усе, купив дім у Ялті на березі моря і в 2011 році переїхав туди. І от перше, що мене неприємно вразило в Криму — це засилля росіян. Я ніколи не думав, що в українському Криму може бути так багато росіян. І найцікавіше, що багато було пенсіонерів, військових пенсіонерів, колишніх працівників органів. Мене дивувало, як так могло бути, щоб громадяни іншої країни приїжджали до нас в Крим, селилися тут і отримували тут російську пенсію? Я не розумів.

Потім, коли я обжився там і почав працювати, відзначив іще один момент. Працював я з кількома компаніями, одна з них — це «Ялта-Інтурист». Хто знає: це один із найбільших готелів Східної Європи, 9 поверхів, більше тисячі номерів. Я звернув увагу, що все керівництво готелю — це були чоловіки, підтягнуті, спортивні. А найголовніше — у кожного на лацкані був значок із зображенням щита і меча. Це був березень 2013 року. Пізніше я знайшов інформацію, що такі значки носили ветерани «Альфи» і це були їхні розпізнавальні знаки.

Були й інші дивні речі. Наприклад, проходили різні свята. Той же День військово-морського флоту України. І мене вразило те, як багато було російських прапорів, були навіть англійські — і як мало, власне, українських. Мене це зачепило. Я не скажу, що я був якимось ярим націоналістом чи українофілом, але почуття справедливості і гідності, і за державу також, у мене було. Я тоді гуляв із подругою — і спеціально підійшов до розкладки, купив український прапор, пов'язав на плечі. Так на мене всі дивилися, як на чокнутого.

Все, що сталося пізніше — це було недопрацювання України. В Криму всі ці роки було дуже мало України. Катастрофічно мало. А Росії було надто багато. Спрацювало і ще багато різних факторів. Один з них — ментальність. Крим — це курортна зона, тут люди пів року заробляли, а пів року на це жили. І вони дивилися: приїжджають росіяни — п'ють-гуляють, розкидаються грошима, приїжджають наші — і кожному копійчку економлять. І в них виникало враження, що в Росії все більше: і зарплати, і пенсії. І з'являлася заздрість.

Коли почалися гойдалки в бік Росії, я спробував серед свого оточення провести невеличку політінформацію про те, як воно насправді — жити в Росії. Що добре жити в Москві, в Пітері — і то, якщо ти добре заробляєш. А якщо в тебе немає грошей — ти ніхто. І що більшість регіонів Росії сидить на голодному пайку, і то такому, що мало не здається. А тут кожен практично має свій курортний бізнес — і не платить податків. Бо ж у нас той, хто хотів жити чесно, вважався лохом, а якщо ти знайшов спосіб ухилитися від податків — ти крутий. А в Росії ти, якщо не платиш податки — ти або сидиш, або втрачаєш свій бізнес. Там держава з тобою не церемониться. З мене сміялися, казали: та ми тут розберемося, ми порішаємо. А в результаті вийшло так, як я казав.

Коли почався Майдан, 80% тих, хто жив в Криму, його абсолютно не підтримали. Їхніми героями став кримський «Беркут», який у Києві розганяв майданівців, а в Сімферополі його зустрічали з квітами. І так само багато хто зустрічав і «зелених чоловічків», які з'явилися в Криму в лютому. Вони зайшли іще 18 лютого, я їх бачив. Я тоді працював у Севастополі і їздив туди з Ялти на роботу. Вони вже тоді стояли на дорогах, типу вони поламалися. І потроху підгрибали до наших військових частин. А 20-го вони просто уже відкрито показали, що вони прийшли.

І, якщо чесно, великого спротиву наших військових частин і не було. Я побачив спротив тільки на одній базі, такий собі пункт зв'язку. Охороняв її «вохривець»-дід. І ще бабуся така — маленька, міцненька. Огороджене воно було сіткою-рабицею. Зелені чоловічки спробували перелізти, так вона вхопила черенок від лопати і почала гамселити по голові з криком: «Ти, зараза, куди лізеш!». І вони відступили. А ходити з піснями і прапорами — це не спротив. Мені здається, що, якби ми показали тоді силу, все могло б бути інакше. Був же прецедент із островом Тузлою, коли ми чітко дали зрозуміти, що будемо воювати — і вони зупинилися. От хто зна?

А після того їхнього референдуму до мене прийшла їхня самооборона. Ми якраз працювали на об'єкті. Вони закрили об'єкт і сказали, що ми можемо бути вільними, що це все уже нам не належить. Так я втратив свій бізнес, втратив техніку, втратив гроші. Щоб розрахуватися з хлопцями (це були переважно земляки з Луганщини), продав свій «Мерседес», зібрав їх і сказав, що такі от справи, я, на жаль, більше не керую ситуацією. Хлопці все зрозуміли, роз'їхалися. Я зрозумів, що мені теж тут більше нічого не світить і невдовзі теж поїхав додому.

Я іще застав тут шабаш на 1 травня: червоні прапори, транспаранти-розтяжки на Пушкінській алеї з написами ледь не «Слава Сталіну!». Як декорації до якогось фільму, як паралельна реальність: ще вчора тут усі відпочивали, ходили іноземці, а тут раз — і повернувся «совок». А в мене не було жодного бажання повертатися туди.

Коли їхав у Севєродонецьк, то пам'ятав, що в мене там ще машина лишилася, «Москвич». Думав: хоч щось, та буде. А приїхав, і зрозумів, що машини в мене немає: всі гаражі зламані, все, що можна було вкрати — вкрадене. Єдине, що в мене лишилося — це велосипед «Салют». І я, посидівши з тиждень вдома, зрозумів, що сидіти, склавши руки, не зможу.

Почав шукати вихід на батальйон «Айдар». Мені підказали, що вони базуються чи у Сватові, чи в Старобільську. Я сів на велосипед і поїхав у Сватове. 102 км на маленькому «Салюті». Це була пекельна поїздка. Я добирався дві доби, довелося ночувати в лісі. Але доїхав. І там мені ще прийшло запрошення в батальйон «Луганськ-1». На один і той самий час. І ми ще з одним другом опинилися як лицарі на роздоріж-

жі: в «Айдар» чи в «Луганськ-1»? І ми вирішили йти туди, куди запрошують вже — в «Луганськ-1». І я жодного разу про це не пошкодував. Там я зійшовся з прекрасними людьми, з якими й досі підтримую зв'язки. Знав я і покійного комбата Сергія Губанова, «Седого». Толковий був мужик, правильний.

На початках ми не мали практично нічого. Ото, як показують фото добробатівців 2014 року в майці, спортивних штанах і в гумових сланцях — ото про нас. Я дивився, що єдине, чим я відрізнявся від того ж «ополченця» — це жовто-блакитною стрічкою на автоматі. А так це була натуральна махновщина. І техніки не було. Нам Олег Ляшко привіз БРДМ, пофотографувався там і поїхав. Ми туди — а там мотора немає. Кажу: давайте, чіпляємо його до нашого МАЗа і веземо по місту, хай бачать, що у нас хоч щось є. А потім підключилися волонтери, знайшли нам форму, взуття, бронжилети з касками, інші потрібні речі. Коли в грудні до нас із перевіркою приїхав генерал Науменко, його уже зустрічали ледь не космодесантники.

Із батальйоном ми працювали переважно в Луганській області. В першу чергу це була Станиця Луганська, напрямок на Щастя, Кримське. 30-й блокпост, 31-й, 29-й. Ми ж були «батальйон особливого призначення», наша справа була — контроль ДРГ, зачистки території. Коротше кажучи — «карателі», «фашисти».

Місцеве населення в більшості нас так і сприймало. Простіше було перелічити тих, хто був за нас, ніж хто плював у спину. Причина проста. Партія регіонів, яка тут домінувала, постійно підігрівала цей поділ на своїх — чужих, схід — захід, вболівальники «Шахтаря» — вболівальники «Динамо». І коли тобі постійно ллють у вуха таку фігню, ти сам починаєш в усіх українцях бачити ворогів. Плюс — пропаганда із-за поребрика. А у нас же всі телевізори були налаштовані на російські канали. А якщо кабельне телебачення — то в тебе сто відсотків були російські канали. Та й до самої Росії часто їздили на заробітки, варилися там у їхньому соусі — і додому приїжджали уже з перевернутою башкою.

Затримували ми різних, в тому числі і росіян. Один випадок взагалі може увійти в посібник для розвідгруп. Затримали ми в районі Гірського чи Золотого їхню ДРГ — шістьох «козачків». П'ятеро виявилися росіянами: один — із Тольятті, інші — ще звідкись. А шостий — наш, із Горлівки. Теж — «козачок». А як ми їх вираховували? Ці дебیلی примудрилися, одягнувши на себе камуфляж, броніки, розгрузки і все таке, на голову замість каски одягти свої папахи з червоним верхом і білим хрестом. Мало того, у двох із них на поясі були шашки. Ми прифігіли. Питаємо: «Для чого вам шашки?» — «Ми — Великое войско Донское». «Якого милого ви сюди приперлися?» — «Мы защищаем русскую землю, славянское единство, мы — против бандеровцев, которые притесняют русскоязычное население». Я йому тоді кажу: «Дивися, вас у полон взяла група, де всі, по-суті, російськомовні. Всі — уродженці цих місць. А ти приперся із Тольятті за 1200 кілометрів рятувати мене від таких, як я? Як це називається?». Коротше, приїхала наша «беха» — ми відправили їх до наших «козакувати» в обмінний фонд. Але і такі екземпляри траплялися.

Тоді, в червні-серпні, ми брали участь у звільненні багатьох міст Луганщини. Щастя, Станиця Луганська, Лисичанськ. В Лисичанськ ми заходили уже після ЗСУ та інших добробатів, наша задача була — зачистка території. Ми там затримували диверсантів, особливо багато було кадірівців, які повтікали, знаходили величезні схрони зі зброєю та боєприпасами. В районі Лисичанського склозаводу знайшли цілий хаб із медикаментами — і всі із Росії. Видно, там була база і всі туди приїжджали затарюватися.

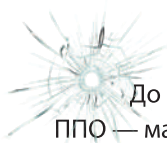
Якщо чесно, ми там не дуже церемонилися. Бо ми ж були не спецназ, який вчиться, щоб брати живими. Ми вчилися переважно самі і наше завдання було — вижити. Бачиш ворога — стріляєш. Потім були розмови: «Стріляв?» — «Стріляв». «Багато стріляв?» - «Багато». «Попав?» - «Не знаю». Десь так ми і воювали в перші місяці.

Вчилися ми на ходу, на помилках. 2014 рік — це був рік, коли практично жодного зв'язку чи злагодження між підрозділами не було. І це призводило до сумних результатів. Я одного разу буквально на долю секунди був від того, щоб підірвати автобус із «айдарівцями». Нам повідомили, що орки готують прорив, їхатимуть автобусом у супроводі броні. Броню я пропустив і взяв уже автобус на мушку. Я розумів, що я зараз рознесу автобус і наступний удар буде по мені, нікуди я не сховаюся. Але хто тоді, в 2014-му, хто взяв до рук зброю, думав, що він доживе хоч до Нового року?

І я вже приготувався, як бачу, що біжить хтось, махає руками і кричить: «Стій! Не стріляй!». Виявилось, що це не орки, а айдарівці. Бог відвів.

Іншим разом ми воювали з їжачком. Там був справжній бій, до нас навіть суміжники підскочили, підтримали вогнем. А в кінці, коли почали розбиратися, з'ясувалося, що наш черговий на спостережнику злякався їжачка і відкрив по ньому вогонь. А всі інші, не розібравшись, теж почали шмаляти. Весело було. Приїхало командування розбиратися, ми їм наговорили, що бачили ворожу ДРГ і ми їх відігнали. Нас ледь не нагородили.

І все ж, 2014 рік — він згуртував нас. Це був перший крок до становлення українців як нації.

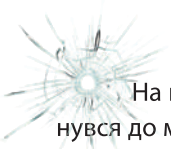

До добробату я мав певну бойову підготовку. Свого часу відслужив в армії, в ППО — мав військово-облікову спеціальність «командир радіолокаційного комплексу «Нева». А тут у мене перша облікова спеціальність була — гранатометник, РПГ-7. А далі я захотів стати кулеметником, я полюбив ДШК, нашу «дашку», крупнокаліберний кулемет Дегтярьова-Шпагіна. І коли мені запропонували перейти в 92-гу бригаду командиром кулеметного взводу, я погодився. Наші кулемети тоді стояли на багатьох опорниках навколо Щастя, Трьохізбенки, Станиці. Ми тоді так закошмарили ворога, що він боявся в наш бік дивитися. І до 2016 року Щастя стало досить таки мирним і безпечним містом. Потім звідти ми перейшли в Мар'їнку, потім — в Авдіївку.

А далі в мене контракт закінчився і я перейшов у 93-тю бригаду — там умови були кращі. А так — посада, робота — все те саме. Стояли ми в Кримському. У мене взагалі так виходило, що усі ротації — біля свого дому. І так: кручуся, верчуся, а додому потрапити не можу. Дивишся іноді в бінокль — місця знайомі, орієнтири знайомі — а все нема як, роботи багато. Все відкладав на потім.

Війна втомлює, але й затьагує. В мене після кожного контракту було гаряче бажання поставити крапку. Оце останній — і все. Більше — ні-ні. Але посидиш трохи, подумаєш — і назад тягне. По-перше, на війні з'являється загострене почуття справедливості, ти продовжуєш жити в чорно-білому світі, де ти або друг — або ворог. І без гранати і автомата почуваєшся якось невпевнено. Я це відчув ще тоді, коли після першого контракту пішов оформляти пільги. От наче ти одна й та ж людина. А приходиш у формі, обвішаний там усім — і все швиденько вирішується. Приходиш у цивільному — тебе наче не помічають, можуть нахамити. От як так?

А по-друге, війна — це особливий світ, якого починає бракувати. Починаєш сумувати за хлопцями, бо як не крути, а це вже — друга родина. Ну і адреналіну не вистачає. Надто воно все таке прісне і розмірене в мирному житті. І це не лише в мене так — практично у кожного з бійців, кого я знаю.

На початок 2022 року я звільнився остаточно (я так думав на той час) і повернувся до мирної роботи будівельника. Якраз у лютому ми мали здавати об'єкт на вулиці Гагаріна в Северодонецьку, коли це все почалося. Я не скажу, що здивувався. Я чекав на такий варіант. Але я не думав, що вони так швидко і так далеко просунуться. Я думав, що де-де, а Луганська і Донецька області за цей час підготуються і будуть готові дати відсіч. Але коли я дізнався, що і Станицю Луганську вже здали, і вони вже в Айдарі — для мене це стало неприємним сюрпризом. Ми могли чинити спротив. Армія була підготовлена, мобілізаційний резерв теж був непоганий, та й воювати з орками і ненавидіти їх ми навчилися за цей час ого-го як.

Я розумію, чому так сталося в 2014-му, в Криму. Тоді ніхто не вірив, що росіяни можуть стріляти. Нам же роками вбивали в голову, що росіяни — наші брати. У 2022 році цих ілюзій не було абсолютно ні в кого з нас. Ми знали, що Росія — ворог, і готові були психологічно до цієї війни. А росіяни — ні. І це був великий прорахунок з російського боку, бо вони були впевнені, що їх будуть зустрічати з квітами. У них же був шок, коли в Херсоні їхні танки намагалися зупиняти голими руками.

Я зараз дивлюся на все це і в мене виникає багато питань. Хто дав наказ розмінувати Чонгарський перешийок? Чому не був замінований стратегічний міст у Щасті? Я розумію, чому так швидко вони дійшли до Києва — там реально було військ дуже багато. Але чому їх не зупинили на півдні? Чому допустили окупацію і стільки наших пацанів поклали через це? Оце мені не дає спокою. Думаю, після війни ми ще будемо задавати ці питання і не раз.

Дізнавшись про початок вторгнення, як людина відповідальна, я перш за все здав об'єкт. Якраз у той день неподалік були перші прильоти. Я сиджу, чекаю замовника і подумки матюкаюся: «Суки, тільки не сюди. Дайте мені здати об'єкт і отримати

гроші, щоб з людьми розрахуватися». Я ще сподівався, що ми швидко відіб'ємося, тому, отримавши гроші, перш за все купив іще інструмент, щоб було для наступних об'єктів.

Але за кілька днів я зрозумів, що діла не буде. 25 лютого перестали ходити автобуси, люди почали масово покидати місто. Я пішов у наш військкомат, який на той час уже не працював — ну, такі цікаві люди там були, що в перший день забрали картотеку, закрилися і виїхали. І тут мені подзвонив мій друг «Літун», каже, приходь до Сєверодонецького обласного військкомату. Я добрався, зі мною провели співбесіду, видали зброю — і увечері я уже був на посту.

Я очолив тоді роту контрдиверсійної боротьби. Ми тоді славно погуляли. Всі чули про Білогорівку, яку орки намагалися форсувати 9 разів? Це було не згірше Чорнобаївки. Ми їхню першу колону запустили, а тоді розфігачили повністю переправу, і вже іншим просто не давали зайти. Багато техніки попалили, кілька танків утопилося, які намагалися прорватися назад. Хто встиг — розбігся. Тоді їх сотні півтори зайшло. І вони розсосередилися, об'єдналися в ДРГ людей по десять і діяли в тилу. Наробили тоді біди - два автобуса з нашими хлопцями від них постраждали. От наша задача була — вилловлювати і знешкоджувати цих «потеряшек». А потім людей стало не вистачати — і нас перевели, фактично, в піхоту.

А ті будинки, що ми здавали — я не знаю, чи вони збереглися. Сумніваюся. Квартира моя в Сєверодонецьку згоріла точно. І дім в Борівському пропав — ми приїжджали десь у кінці квітня 2022 року, бачили, що там був приліт, флігель склався повністю. Так що я тепер безхатченко, мені повертатися нікуди. Мене москалі вкотре звільнили від нерухомості. Власне, за ці 9 років їхня тактика не змінилася. Просто вони перестали приховувати, що воюють з нами, перестали казати, що «ихтамнет». Ну і стали більш активно нас звільняти від усього нашого. А що тоді ми для них були фашистами, що зараз — нічого не змінилося.

У багатьох людей ставлення до Росії різко змінилося. Особливо в тих, кого це торкнулося особисто. Візьмемо мою колишню дружину. Вона мені мізки виносила навіть тоді, коли я уже воював, що Росія хороша, а це все політики не можуть домовитися. Ну це зрозуміло — у неї половина родичів у Білгородській та Курській області. А тут — прилетіло в її будинок. І вже бачу, пише: «Суки, москалі, козли, щоб їм місця мало було!». А що сталося? А як же «політики не можуть домовитися»? Переїхала в інший житловий комплекс — туди теж приліт. Кажу: треба звідси виїжджати. Думаю — може поїде в Білгород, в Курськ? Ні — поїхала в Рівне. Тепер ходить у волонтерський центр, сітки плете, все питає, коли ми цю нечисть виженемо? От так: два прильота — і людина повністю поміняла точку зору. Шкода, що для цього знадобилося два прильота.

Але ще швидше їхнє ставлення зміниться після нашої перемоги. Така вже особливість рабської природи сірої маси, щоб примазуватися до переможців. Коли Україна

переможе, коли вона буде в НАТО і світ нарешті визнає, що ми таки нація-воїн, нація-переможець, і скаже про це по телевізору — тоді всі кинуться одягати вишиванки, всі будуть бити себе в груди і казати, що вони завжди знали, що Україна — це круто, всі проклинатимуть москалів. Але це буде після перемоги.

А поки що до цього треба дожити. Поки що для перемоги нам не вистачає двох речей: людей і сучасної зброї. У нас в цьому плані ресурси набагато обмеженіші, як у москалів. І це об'єктивна реальність. Бо і до війни вони готувалися ще з 1970-х і цього радянського залізничя у них ще на кілька років. І мобілізаційний потенціал їхній не порівняти з нашим. Ми зараз багато в чому залежні від техніки, яку дає Захід. Це такий собі фантом, про який всі говорять, але в нас на передовій я її поки що не бачив. Але війну вирішує не стільки техніка, скільки люди. Я вірю в талант Залужного — дядько знає, що робить. Але у нас все менше стає мотивованих людей. Із об'єктивних причин. А я не знаю, чим мені мотивувати тих, хто приходить.

І росіяни не такі дурні, як нам намагається розповісти про них Арестович і компанія. Вони повністю перейняли наш досвід: робота малими групами, розвідка, робота з дронами, артилерія. Не треба їх недооцінювати. А ще — у них достатньо гарматного м'яса, яким вони всіх завалюють. І що з цим зробиш, якщо у тебе навіть патронів може на них не вистачити? Тому перемога буде не такою легкою і бравурною, як би це комусь хотілося. Але вона буде.

А я після перемоги повернуся до своєї улюбленої справи — до будівництва. Зараз їжджу цими містами і селами, серце кров'ю обливається, скільки всього знищено і зруйновано! А це ж не просто будинки — це чийсь життя, чийсь долі. Скільки всього треба буде відбудувати! Тут же роботи — непочатий край. Я сміюся, що після війни дві найбільш популярні професії будуть будівельник і психолог. Так що у мене на цій війні меркантильний інтерес. Я хочу прогнати цих ублюдків і відбудувати свою територію. Як то кажуть — нічого особистого. Тільки бізнес.

Олександр Кісілін
позивний «Сармат»

Окремий загін спеціального призначення «Азов» НГУ

Моя мотивація? Я давно не був на могилах батька, діда, бабусі. Хочу повернутися додому. Оце моя головна мотивація.

Я народився в місті Горлівка. Вчився там, жив, працював. Закінчив у Маріуполі Приазовський державний технічний університет, спеціальність інженер-механік, металург. До квітня 2014-го працював завскладом на оптово-продуктовій базі.

До війни, крім шахт, Горлівка жила з перепродажу. У нас були дуже великі оптові бази. От наша база була офіційним дистриб'ютором морозива «Ласунка» — ми закупували великі партії в Дніпрі і торгували по всьому регіону. У нас були великі рибні оптові бази. На Майорську був великий авторинок. По дорозі на Єнакієво — великий ринок сільгосппродуктів. Наш хімічний гігант «Стірол» працював, були доходи до бюджету.

Але основними були шахти. Горлівка — специфічне місто. До війни там проживало всього 200-250 тисяч населення, а по площі воно було четвертим в Україні, бо через шахти було дуже розкидане. Там була шахта «Кочегарка» — це одна з найстаріших шахт в Україні, шахта 1-біс. Там було 2-3 райони, де були високі будинки, а решта — це 2-3 поверхові або приватна забудова.

Сам я народився в Горлівці, а батьки мої — приїжджі. Тато з Хмельниччини — він і вся його рідня з Пилявців, де відбулася знаменита Пилявецька битва війська Богдана Хмельницького. Там досі десь із чверть населення села має прізвище Кісілішин. А мама моя — з Курської області. Але вона — з тих, українських теренів. Раніше ж Курськ, Вороніж, Білгород, Кубань — усі були українськими. Хоча я в дитинстві їздив до мами в село — там уже ніхто по-українськи не говорив.

Я, хоч і виріс у Горлівці, але завжди відчував себе українцем. У 17 років вступив до Народного руху України Чорновола, був там активним. У нас тоді в Горлівці було багато прихильників Руху, особливо серед молоді. Ми ходили з фарбою по Горлівці і малювали на стовпах жовто-блакитні прапори — те, що зараз стало мейнстрімом. І ніхто по руках не бив, ніхто не кидався. Ця ненависть була роздмухана штучно і з певною метою. Якби не оці «заслані козачки», все у нас було б по-іншому. Все було б спокійніше, ніякої війни тут не було б. Місцеві, можливо, на мітинги трохи походили, а більше нічого не було б.

Коли почався Майдан, я не поїхав туди. Не знаю, чому. Я досить інертна людина, більше спостерігав збоку, вболівав, але не поїхав. Зараз, може, і шкодую про це, але вже як є, так є.

До кінця 2013 року, коли почала роздуватися вся ця істерія з Майданом, жодного протистояння між україномовними чи російськомовними, оцієї ненависті до всього українського, яка почалася потім, не було. Я сам до 2014 року розмовляв російською. І скільки їздив по Україні — ніхто мені нічого не казав. Та що там казати! Згадайте 2012 рік, «Євро-2012», коли весь Донецьк був в українських прапорах, усі ходили у вишиванках і ніде й близько нічого такого не передчувалося.

Все почалося в кінці 2013-го. Тут тонко зіграли на наших амбіціях. І жителі Донбасу, як маленькі діти, образилися на те, що в Києві повстали проти їхнього президента, Віктора Януковича. Мовляв, яким би він не був, а це наша людина, ми його обрали. А в усіх проблемах винен Майдан. Доходило до парадоксів. От в Маріуполі

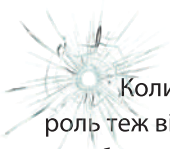
Ахметов викупив Завод Ілліча, там одразу почали вимагати більше, а платити менше. І все одно люди казали, що це не Ахметов винен, це все Порошенко. І нікому нічого не доведеш.

Ну і регіон у нас специфічний. Коли був Голодомор, коли була індустріалізація, головна частина цього всього відбувалася, все-таки, на Донбасі. І сюди, особливо після Голодомору, з'їхалося багато росіян. Плюс — кримінальний бекграунд Донбасу. От лише у нас в Горлівці є три зони. І частина тих, хто виходив після ув'язнення, потім лишалися там жити. І якраз зараз, перед Майданом, почали виходити ті, кого садили в 1990-ті за бандитизм, за вбивства. А тут — Безлер з їхніми пропозиціями. А куди їм іти, якщо вони звикли лише вбивати?

Візьмемо і те, що в Горлівці, та й в Маріуполі, більшість людей тісно пов'язані з Росією. Навіть на рівні родин: тато українець, мама росіянка — і навпаки. І родичів багато там. До цього додайте пропаганду, яка по телевізору розповідала, як в Росії гарно живеться. Я знав багатьох шахтарів, які тоді говорили, що ми будемо працювати в Росії, там шахтарям більше платять. Накручувалося все це.

Потім накручували наші місцеві «князьки», і на телебаченні, і в газетах — скрізь лякали, що всіх будуть змушувати говорити українською, а за російську будуть карати. Це теж багато на що вплинуло.

А вже навесні, коли Янукович утік і почалися події в Криму із їхніми «зеленими чоловічками» та референдумом — в наших містах з'явилося багато росіян. Ми говоримо російською, але у нас є свій акцент, і ми легко розрізняємо наших і місцевих. Або їдуть по Горлівці і видно, що вони тут уперше, не орієнтуються, що і де. Були й інші деякі ознаки. Наприклад, ми всі вболівали за «Шахтар» і знали, що у нього прапор помаранчево-чорний. А тут на «Донбас-арені» почали з'являтися люди, які на цей прапор кричали: «Смотрите, фашистский флаг УПА». Доходило до курйозів. Після одного з матчів такий натовп із вигуками «Долой бандеровцев!» ледь не розніс кіоск «Шахтаря», де продавалася футбольна символіка в таких кольорах. Я це почав помічати уже в березні, хоча мені люди казали, що бачили їх і раніше.

Коли у квітні 2014 року ситуація почала стрімко загострюватися, у нас головну роль теж відіграли росіяни. Тут одразу з'явився Безлер і його банда. Хоча й місцевих колаборантів, які його підтримували, виявилось багато. У мене на роботі були суперечки на цю тему, доходило навіть до бійки.

Першим у Горлівці захопили приміщення УВС міста. Перед тим по всіх районах Горлівки їздили люди, вербували наркоманів, алкашів. Коли вже почалися хвилювання, я проходив біля натовпу і бачив цих людей. Збоку стояла кучка молодих хлопців і чоловіків: підтягнуті, міцні, були вони дуже збуджені і відчувався запах пороху. Хоча

потім казали, що то були петарди — може й петарди, не скажу. Але атмосфера була наелектризована до краю.

Коли захопили міське управління міліції, практично усі співробітники перейшли на бік Безлера. Вони ж захопили всю зброю, яка була у відділку. Її роздавали направо-наліво — можна було спокійно прийти, записатися в їхнє «ополчення» і отримати зброю. Тих, хто записався, одразу розставляли на блокпости. В Горлівці їх було щонайменше шість: три — на в'їзді в місто з різних боків, і три в самому місті, між районами. Хоча, там тоді стояли різні люди: були й місцеві, а були і якісь незрозумілі бородаті мужики.

Єдині, хто лишилися вірними Україні, це були начальник відділку (він потім був заступником начальника поліції міста Києва), його зам і ще буквально кілька людей, які намагалися захищатися. Їх буквально за місяць до того призначили на посади. А інші всі присягнули Безлеру — в інтернеті є відео, як вони намагалися вистжитися перед «новою владою». Були й такі міліціонери, які тоді промовчали, але за першої ж нагоди виїхали з міста.

Але не всі були зрадниками. Частина горлівчан пішли в добробати, я потім познайомився з ними. Не тільки я один. Були у нас люди, які за Україну. Той же депутат Володимир Рибак, якого викрали і вбили ще на початку цих подій. Хоча я тоді не жив політичним життям, з ним не був знайомий.

А в липні 2014 року я потрапив на підвал. Мене свої ж на роботі і здали сепарам за проукраїнські погляди. Я пробув там три доби. Нічого не бачив, бо всі ці три доби в мене на голові був чорний целофановий пакет. Мене тримали не в самому підвалі, а в приміщенні «Промінвестбанку», в кімнаті, де раніше зберігалися гроші. Я один раз спробував скинути пакет, але якраз проходив Безлер і це побачив. Він збив мене ногами і сказав, що, якщо я іще раз таке зроблю, він мене просто пристрелить.

Мені одягли кайданки, били, знущалися, називали правосеком і погрожували вбити. Били регулярно. Один заходив, бив ногами, потім — цинковим ящиком з-під патронів. Я по голосу чув, що це один і той же. Ніхто не годував, нікуди не виводили — в туалет я ходив під себе. І це ще добре, що вони не добралися до мого телефона і комп'ютера, не змогли туди зайти, бо мені точно було б не вижити.

Мені пощастило, що мене захопили просто на роботі, а власником бази був мій найкращий друг. Він у Горлівці був не останньою людиною, знав і Рибак і ще багато кого, тому на той час його в місті вже не було. Йому одразу подзвонили, і він через своїх знайомих розшукав мене, домовився, заплатив 50 тисяч гривень — і мене відпустили. Відпускали мене чи то абхази, чи осетини — не слов'яни, точно. Їх там багато було. Я особисто бачив п'ятьох, але чув, що їх там було набагато більше.

Перед тим, як відпустити, мене прив'язали до стовпа і відшмагали батогом по спині. Коли зняли кайданки — у мене в деяких місцях рани були до кістки. У мене ліва рука не працювала з тиждень, а права — більше місяця. Пізніше вже, як я проходив медкомісію, лікарі в мене діагностували іще й струс мозку.

Я майже два місяці переховувався і лікувався. Виїхати не міг, бо вони прийшли до мене додому, все пограбували, техніку винесли, продукти, забрали документи. А в середині вересня мені таки вдалося вибратися. Той же друг допоміг — на блокпосту довелося заплатити, щоб мене пропустили без документів. Я спочатку добрався до Бахмута, там написав заяву в міліцію, потім виїхав до родичів у Київ, відновив документи. А тоді подався в село на Чернігівщині лікуватися далі — трудотерапією. Рубав дрова, копав буряки, робив усю домашню роботу — розробляв руку. І як тільки відчув, що рука нормально працює — одразу подався до «Азову».

На той час в «Азові» уже воював мій син. І Маріуполь був мені не чужим — я свого часу там майже 15 років прожив. Ну і на той час, коли я зміг взяти зброю до рук, ми вже знали, хто такий Семен Семенченко, тому питання батальйону «Донбас» для мене особисто було закрите. «Азов» сформувався як підрозділ Нацгвардії, мав бойовий досвід — мені це підходило. І зараз останні події показали, що таке насправді є «Азов».

В «Азов» я прийшов 1 лютого 2015 року. До того ще було два тижні навчально-го центру при «Азові», але я те не рахую. А раніше бойового досвіду не було жодного. Мало того — я ще й був пацифіст. Та й зараз я такий же, просто є усвідомлення, що ворог розуміє лише силу, а тому його треба знищувати.

Перше бойове хрещення отримав через 10 днів, у Павлополь-Широкинській операції. Це була перша наступальна бойова операція, в ході якої «Азов» разом з іншими підрозділами ЗСУ звільнили за день 4 чи 5 сіл. Після 25 січня, коли кацапи обстріляли Маріуполь, ми відкинули ворога десь на 30 кілометрів від міста. І так з того часу я і воюю в «Азові».

Батько і син Кісілішини. 2022 рік.

Починав мінометником, потім став командиром взводу, Є фільм, УТ-1 знімало, «Без права на славу». Там можна побачити нас із сином. На заставці ми удвох: він мені міну подає, а я її в міномет закидаю. І далі там є кадри, де ми разом стріляємо з міномета. Потім я перейшов в артилеристи, став командиром батареї. А далі — командиром взводу ППО.

У нас багато було хлопців із Донбасу, і досі є: і з Донецька, і з Авдіївки, є з-під Луганська, з Маріуполя. Син через деякий час повернувся до мирного заняття — він у мене був зоологом, фахівцем по зміях, павуках, опікувався тваринами. А коли в лютому москалі знову пішли на Маріуполь, він повернувся до «Азову», захищав «Азов-сталь». Я йому ще за два дні до вторгнення пропонував виїхати з міста, вивезти маму, діда з бабою. Але вони вирішили залишитися. Разом з усіма нашими він у травні 2022

року виконав наказ вийти із «Азовсталі» і здався в полон. І загинув у липні під час теракту в Оленівці, коли москалі підірвали барак із нашими полоненими. Олексій був одним із них.

Я 24 лютого застав у лікарні — якраз перед тим захворів на ковід. Лікарня була в районі аеропорту, тож я прокинувся зранку від звуків вибухів. Одразу все зрозумів, лікарям сказав, що я уже виписався, зібрав речі і повернувся до хлопців.

Те, що рано чи пізно Путін нападе, що він просто збирає сили і вичікує, було зрозуміло від самого початку. Він ще в 2003-му році намагався організувати ескалацію протистояння на Тузлі. І вже за тиждень до вторгнення відчувалася така гнітюча атмосфера, напруга висіла просто в повітрі. Ми, військові, розуміли це і готувалися до оборони. Чому місцева влада до цього не готувалася, чому не подбала про мирне населення, про шляхи евакуації — це окреме питання. Принаймні я в ті дні жодних приготувань у місті до оборони не бачив.

Ми, коли все почалося, прийняли удар на себе. Але невдовзі Маріуполь опинився в блокаді, кільце стискалося і ми змушені були відійти до підвалів «Азовсталі». Там ми тримали оборону до 16 травня. З одного боку ми розуміли, що ситуація безвихідна, що підмоги чекати немає звідки, що ми всі смертники і ми всі готові були прийняти свій останній бій. З іншого боку ми знали, що ми відтягуємо їхні сили, і доки вони товчуться біля Маріуполя, вони не можуть атакувати на інших напрямках.

Тому коли 16 травня наш командир «Редіс», Денис Прокопенко, прийшов і сказав, що отримав наказ і ми будемо виходити в полон... Я не знаю, які в нас були почуття. Просто у нас авторитет «Редіса» був настільки беззаперечним, що його накази не обговорювалися. Він дав наказ — ми його виконали. Він вирішив, що так треба — ми прийняли. Але зараз, коли дивишся на все те, що сталося, розумієш, що в цій ситуації це було єдино правильним рішенням. Ми вижили — і це головне. Так, у полоні було надзвичайно важко, і фізично, і морально. Так, стався теракт в Оленівці і частина наших побратимів загинули. Можливо там ще щось сталося, про що ми не знаємо. Але значна частина наших вижила і продовжує боротьбу. Значить, все було зроблено правильно.

Нас тоді вийшло в полон біля двох з половиною тисяч, із них тисяча — «азовці». Також із нами була тероборона, морські піхотинці, прикордонники, деякі поліціанти, які не зрадили — зокрема і головний поліцейський Маріуполя Михайло Вершинін, було кілька СБУ-шників.

У полоні було важко, але ми намагалися підтримувати один одного, розповідали якісь кумедні історії з життя, щоб хоч якось відволіктися. В Оленівці хтось із хлопців зумів пронести телефон із сімкою і ми раз на два чи три дні слухали українське радіо, наш марафон, і були хоч трохи в курсі подій. Росіяни нам вмикали своє радіо, а ми слухали своє.

А потім, після теракту нас перевели в Донецьке СІЗО, і там уже інформації не було жодної. І умови були набагато жорсткішими. Мене тримали в камері, розрахованій на десятьох, а нас там було 25. Спав я на бетонній підлозі просто так, без нічого. Взагалі, я до вересня, коли нас обміняли, був у одній футболці, шортах і босоніж. Ото лише, коли уже везли на обмін, я попросив у когось із товаришів тапочки.

Ми до останнього не знали, куди нас везуть. Перші підозри про обмін з'явилися, коли нас змусили підписати зобов'язання, що ми більше воювати не будемо. Потім нам зав'язали очі, зв'язали руки і закинули в КАМАЗ, далі повантажили в літак і ми кудись полетіли. Уже коли приземлилися, ми почули від пілотів, що це Гомель, а потім прозвучала їхня фраза, що «ми тут цих зараз відвеземо, заберемо наших — і назад». Тоді з'явилася надія, що це таки справді обмін. А так — нас везли більше доби, зв'язаними: ні їжі, ні води, ні в туалет. Але тільки тоді, коли нас уже передали нашій стороні, коли нас розв'язали, одягли, погодували — ми нарешті повірили, що ми на волі.

Після полону я трохи відійшов, відновив здоров'я — і знову повернувся в «Азов». А наші командири до липня 2023 року перебували у полоні. Так, у них в Туреччині умови були трошки кращі, ніж у тих, хто лишався в полоні в росіян, але це такий само був полон. Вони були обмежені в пересуванні, «Редіс», наприклад, по телефону міг спілкуватися тільки з дружиною, і то раз на дві чи три доби. Вони були обмежені в новинах, поруч із ними завжди була охорона. Це був такий собі цілодобовий домашній арешт, але це — був полон. Я радий, що вони знову з нами і знову на передовій. Але в російському полоні лишається ще багато наших побратимів, і про це треба говорити. Все-таки практика показала, що певна публічність збільшує шанси на звільнення.

Принаймні, треба постійно нагадувати, що ми про них пам'ятаємо і боротимемося за звільнення до останнього.

Коли я у вересні 2022 року вийшов із полону — тоді якраз почався цей Харківський контрнаступ і в мене була певна ейфорія. Я був упевнений, що восени 2023-го, ну хай у листопаді, але я уже купатимуся в Ялті в Чорному морі. Зараз я уже не настільки оптимістичний. Це все може затягтися ще на рік, а може, й на два. Та й після того, як ми вийдемо на кордон 1991 року, розслаблятися буде рано, бо нічого не заважатиме росіянам обстрілювати нас з-за кордону. Що вони, до речі, успішно роблять ось уже десятий рік. Тому треба готуватися до того, що війна триватиме і Україна стане таким собі європейським Ізраїлем.

Нам може допомогти вступ до НАТО. Ми в Європі зараз, мабуть, перша армія і за наявністю різноманітної техніки та фахівців, які вміють з нею працювати, і за бойовим досвідом, і за мотивацією. Тому НАТО саме має бути зацікавленим у вступі України. Але є одне але. Щоб бути членом НАТО, потрібно прибрати з армії «совок» і нашу корупцію. А з цим поки складніше. От у нас після того скандалу із закупівлями пройшов аудит, довели, що яйця справді закуповували по 17 грн. за штуку при ціні 5 грн. — а міністр оборони мовчить, не реагує. Призначили нового очільника Укроборонпрому — а виявилось, що він у 2014-2019 роках сидів на російських телеканалах і критикував Україну. То тут, то там зринають інші корупційні скандали. От із цим треба боротися — тоді ми будемо в НАТО.

Але попри все — ми переможемо. І будемо повертати окуповані території і «перевиховувати» тамтешніх людей. Як це зробити, поки не знаю. У них каша в голові. І в наших, що лишилися, і в їхніх «чмобіків». Вони самі не розуміють, що вони хочуть, за що воюють. Головний меседж, який їм впхали в голову — проти фашистів, проти бандерівців. А де вони тих фашистів бачили? Але їх це не хвилює. Їм що Скаб'єєва скаже — те і буде правдою. Мені он рідна сестра рік тому, 25 чи 26-го лютого в трубку кричала «Слава Росии!». А в 2014-му вона ходила на «референдум» і досі переконана, що вчинила правильно.

На мою думку, треба запровадити паспорти негромадян України, заборонити тим, хто десять років був на окупованих територіях, на певний час займати посади і брати участь у виборах. А далі — проводити іспити на право бути українцем. Не захочуть — їхня справа. Чому ми повинні у них питати? Вони у нас питали, коли брали російські паспорти?

А взагалі, ми матимемо спокій лише тоді, коли Росія розпадеться на десятки окремих «держав» і ми матимемо буферну зону із Белгородської Народної Республіки, Ростовської Народної Республіки, Кубані. Думаю, процес цього розпаду почнеться одразу після нашої перемоги. А нам можна буде запастися попкорном і за цим спостерігати.

Юрій Юрченко
позивний «Літун»

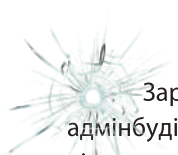
Батальйон «Луганськ-1»,
111-та окрема бригада
територіальної оборони Луганської області

Дуже легко бути патріотом у Києві чи у Львові. Вдягнув вишиванку, вийшов помахати прапором, показати, який ти класний чувак. У Луганську бути патріотом набагато складніше. Там ти на балконі вивісиш український прапор – і на тебе починають плюватися. Особливо після того, як Росія в 2014 році розкрутила оцю всю істерію з Донбасом і Кримом. Тому для мене люди, які стоять за Україну попри все – реальні герої.

До війни я був льотчиком, з 1990 по 1999-й служив у військовій авіації, був льотчиком-штурманом. Звідси і позивний. Потім подав у відставку і пішов працювати в Луганський аеропорт. Родом я з Луганська, батьки теж луганчани, хоча, якщо взяти по великому рахунку, то коріння маю по всій Україні, навіть у Ростовській області є родичі. Але, по-моєму, так у більшості жителів Донбасу.

Моє життя круто змінилося в 2013 році. Все почалося з того, що Росія грубо втрутилася в наші внутрішні українські справи, а місцева так звана еліта їх підтримала. Я пам'ятаю, як організувалися всі ці поїзди до Києва на «антимайдан», як агітували їхати туди людей з аеропорту, як платили гроші. Я ще їх відмовляв. Мовляв, для чого ви це робите? Але від мене відмахувалися: а що тут такого?

Спочатку я не звертав особливої уваги на те, що відбувається в місті. Але коли на початку квітня в Луганський аеропорт, об'єкт критичної інфраструктури, зайшла 80-та бригада, тоді вже стало зрозуміло, що це серйозно.

Зараз, пригадуючи це все, розумієш, що всі ті заворушення, всі ті захоплення адмінбудівель робилися руками місцевих маргіналів, але керували цим усім німці, швидше за все перевдягнені росіяни. З одним таким зіткнувся в магазині — одразу було зрозуміло, що людина німецька. Їх тоді напередодні тих подій багато знімало в Луганську квартири. У нас же маргінали були переважно люди старшого віку, там років 50-60, для яких Радянський Союз асоціювався з їхньою молодістю і вони сподівалися це повернути. А це були молоді, підтягнуті люди і було видно, що вони щось замислили. І по розмові було видно, що це однозначно росіяни.

Взагалі, все те, що відбулося, було підлаштовано та закручено саме цими «засланими козачками». Луганці по своїй натурі люди ліниві, аполітичні. Їм набагато важливіші свої родини і власний добробут, ніж усі ці речі, які не торкаються їх особисто. Вони могли вийти на політичні акції, покричати, випустити пару, але з понеділка — на роботу. Тому головними винуватцями того, що сталося, були саме росіяни. Там все було проплачено.

Ну і їх підтримала місцева влада, міліція. Я не знаю, яка у них була мотивація? Яка мотивація у людини, яка зраджує батьківщину, зраджує присягу? Для мене це питання було і лишається відкритим. Гроші? Посади? Як показала практика, вони все це могли б мати в Україні, якби служили чесно. А так... Зрадників ніде не люблять. Були, звичайно, серед правоохоронців і нормальні хлопці, я з ними досі товаришую. Але більшість виявилася гнилою.

До початку травня ми ще здійснювали цивільні польоти з Луганського аеропорту, а потім їх заборонили. Ми перейшли на військове положення: у нас сідали борти, які перевозили особовий склад або техніку, боєприпаси, провізію. Мій друг із Києва, з яким ми колись разом вчилися, сказав, що це тепер надовго. На той момент у місті уже були захоплені приміщення обласної державної адміністрації та СБУ (не без участі місцевих зрадників із числа керівників цих структур), біля них розгорнувся свій так званий «майдан», який стояв кілька тижнів. На тих маргіналів, які охороняли той «антимайдан», в Луганську дивилися як на божевільних. Думали: ну покричать трохи, побуянять — і заспокояться. А виявилось, що це був тільки початок.

Згодом у місті з'явилися блокпости. Один був по дорозі на мою роботу, біля обласної лікарні. Там стояли якісь напівтверезі люди, які зупиняли автобус, заходили, допитувалися, чи немає серед нас когось стороннього, не з аеропорту. Але стрілянини і вуличних боїв ще не було.

Люди в аеропорту з моменту заходу туди 80-ї бригади розділилися на проукраїнських і проросійських, десь 50 на 50. Так десь було і в місті. Ми з колегами взялися допомагати солдатам, чим могли, підгодовували їх. Вони там сиділи на тих консервах,

то ми їм хоча б чай-каву з печивом приносили. Там потім були й інші підрозділи, але 80-ка там була від початку і до кінця.

А в середині травня уже почалися артилерійські обстріли аеропорту. Спочатку здалеку, а потім усе ближче і ближче. У ніч з 5 на 6 червня прилетіло по самій будівлі аеропорту, по наших службових приміщеннях. Військові швиденько вивели усіх цивільних, які там були, і сказали їхати додому. З того часу аеропорт повністю перейшов під контроль військових.

Я ще почекав трохи в Луганську, там лишалася моя колишня дружина — але ж діти колишніми не бувають. Пробував їх умовити виїхати — не захотіли. Але обстріли ставали сильнішими і лишатися там було небезпечно. По місту їздили російські машини, на вулицях стояла купа техніки. Вони їздили по місту і самі ж із різних напрямків його розстрілювали. Попали в Центральний ринок — я там неподалік жив, він двічі серйозно горів. У мене в дворі кілька мін приземлилося, коли ми сиділи в підвалі.

Нова «влада» всім розповідала, що це українська армія їх обстрілює. А українські війська стояли в Щасті і в Станиці Луганській. А це — за 20-25 кілометрів від Луганська. І я як військовий розумів, що жодна міна за своїми тактико-технічними характеристиками просто не здатна пролетіти таку відстань. Тобто, стріляли вони ж, і вони ж при цьому брехали. А люди різні були. Хтось думав головою, хтось — шлунком або телевизором. Багато хто повівся на російську пропаганду. Дехто і зараз думає, що їх обстрілює Україна.

У серпні я не витримав і вийшов разом з мамою в Щастя, на підконтрольну Україні територію. Потім подався у Сватове, де тоді була Луганська обласна адміністрація, знайшов там у таборі для біженців, розгорнутому на стадіоні, телефон батальйону «Луганськ-1» і мені там сказали: «Ок, приїжджай в Старобільськ на учебку». Тиждень я пробув там на полігоні — а далі на фронт. Перед тим спробував мобілізу-

ватися через Старобільський військкомат — мені сказали: добре, добре, але чекайте, може пізніше. Потім я дізнався, що була спеціальна команда не брати вихідців із Луганської та Донецької області в ЗСУ. Не знаю, чим вони керувалися, але таке було.

Перше бойове хрещення я отримав у вересні на шахті «Карбоніт» у Гірському. Там було жорстко. По нас відпрацьовували і з мінометів, і з артилерії. Я не знаю, хто там був, сепари чи росіяни, але люди були навчені, діяли грамотно. Я дивлюся, що на той час поставки російської зброї через захоплений кордон були налагоджені системно, це вже був не «воєнторг». Кордони ж були відкриті і повністю під контролем росіян. Було страшно. Але ми взяли себе в руки і відстояли позицію. А далі уже було простіше.

Пізніше «Луганськ-1» взяв на себе функції підтримання громадського порядку в зоні відповідальності і боротьби з диверсійними групами противника. Ми патрулювали вздовж лінії зіткнення, перекривали контрабандні стежки, якими доправлялася зброя, продукти харчування, часом і люди. Нас там багато в батальйоні було з Луганщини. Зокрема наш комбат, Сергій Губанов, який до війни очолював Ленінський райвідділ міліції в Луганську і залишився вірним присязі. Він загинув у 2020 році, підірвавшись на розтяжці в одному з таких рейдів в районі Трьохізбенки.

У 2019 році я перейшов працювати в Марківський райвідділ поліції — це були села Мілове, Марківка, Новопсков на півночі Луганської області, на кордоні з Росією. Потім звільнився, рік просидів на пенсії. А в кінці 2021 року підписав контракт із 111-ю окремою бригадою територіальної оборони Луганської області. Просто скучно стало сидіти в Северодонецьку і я повернувся в армію. Якраз формували новий бойовий підрозділ.

Я став командиром взводу. Ми займалися звичною роботою: навчання та підготовка особового складу, розробка планів оборони, навчання тактиці і поведженню зі зброєю. Якщо чесно, передчуття, що війна за місяць перейде в зовсім іншу, жорсткішу стадію, в мене не було, але всі розуміли, що треба готуватися.

24-го зранку я прокинувся від дзвінка чергового по нашій частині. Оголосили тривогу і ми протягом двох годин мали всі зібратися в частині. Я ще з одним командиром взводу викликали таксі. І щойно приїхали в частину, як поряд почало прилітати. Ми отримали зброю і зайняли бойові позиції по периметру частини на випадок нападу. В цей же час до нас почали з'їжджатися люди, які хотіли так само стати на захист країни. Хтось із них мав бойовий досвід, у когось його не було. Але бойовий азарт був у всіх.

Ми тоді першу роту контрдиверсійної боротьби сформували в Лисичанську, а паралельно в інших частинах у Сватові, Старобільську, Новоайдарі було сформовано

4 батальйони, теж із місцевих добровольців. Люди приходили, їм видавали зброю і вони бралися за виконання бойових завдань. Уже 26 лютого ми з нашою ротою висунулися в район Северодонецька. Завдання були різні: від налагодження роботи блокпостів для недопущення проникнення диверсійних груп до міста та ліквідації диверсійних груп противника. Так почалася для мене ця велика війна.

За рік повномасштабної війни луганчан загинуло більше, ніж за попередні вісім років. Для мене всі вони: і ті, хто зараз поряд зі мною, і хто загинув — це справжні герої, яких я дуже поважаю. І в пам'ять про них зараз найбільша мрія — це зайти в Луганськ, звільнити місто, людей, які там лишилися, звільнити країну від ворога. Але там треба буде диктувати свої правила. Я не збираюся шукати спільну мову з тими, хто привів війну в мій дім, хто зруйнував моє життя. Хай вони шукають зі мною спільну мову, хай вони доведуть своє право жити у цій країні. Не захочуть — хай виїжджають. Чим менше буде такого баласту — тим краще для нас.

Те, що ми переможемо, ні в кого уже не викликає сумніву. Але все ж із цієї війни ми маємо винести уроки. В першу чергу такий, що завжди треба бути готовим до найгіршого сценарію. А ми вісім років тишили себе ілюзіями, що ми контролюємо ситуацію і на цьому все і закінчиться. Та й зараз ніхто не готується, всі думають, що їх це омине. А війна іще не закінчилася.

Як на мене, Україна матиме спокій тоді, коли Росія як імперія просто перестане існувати. Буде там Москва, буде Башкирія, Татарстан, інші самодостатні частини. І ми маємо їх до цього підштовхувати. Думаю, все у нас вийде.

Тарас Попов
позивний «Філософ»

24-й окремий штурмовий батальйон «Айдар»
3-й штурмовий батальйон
5-ї окремої штурмової бригади

Як казав Левко Лук'яненко, ми переможемо тільки тоді, коли ми цього захочемо. Людей, які готові і вміють воювати, і воювати ефективно, знищувати ворога - дуже багато. Дайте їм цю можливість.

До війни я був студентом Східноукраїнського національного університету імені Даля. Вчився за фахом політологія. У 2014 році я якраз закінчував п'ятий курс, писав дипломну роботу, але так сталося, що захищатися довелося з Ізюма по скайпу. Все через те, що частина викладачів зрадила і перейшла на бік окупаційної адміністрації. Вони навіть не хотіли віддавати диплом, знаючи мої політичні погляди — а я з 2011 року був членом ВО «Свобода», в 2013-2014 роках брав участь в організації Майдану в Луганську. Мої друзі пізніше пішли на те, що викрали диплом із сейфа і потайки передали мені.

Народився я в Суходольську — це ближче до російського кордону. Мама казала, що до шести років я розмовляв російською з їхнім проривним «Г», доки ми в 1999-му не переїхали до Луганська. А коріння моє, зокрема, і з Вінниччини. Репресованих пращів сталінський режим відправив за Урал, а звідти вони уже оселилися на Луганщині. Хоча з того часу уже три покоління мого роду були корінними луганцями.

Взагалі більшість жителів Донбасу, причому абсолютна більшість, відсотків до 80-90 — це сіра маса. Це, мабуть, така характерна особливість регіонального менталітету, якщо можна так сказати. Вони і проти Майдану були не тому, що там були якісь не ті гасла чи цінності, а просто тому, що це були акції дії. А там люди були налаштовані просто сидіти, чекати і — все.

Мені як політологу було цікаво спостерігати, як змінюються політичні еліти на заході України, в центрі, і як вони абсолютно не змінюються на сході. От як з 1991-го там були комуністи, так вони пізніше перефарбувалися в Партію регіонів, але вони правили там все життя. Це були незмінні люди, незмінні еліти — спочатку були ландіки, потім єфремови. Але в цілому там нічого не змінювалось. І люди й не прагнули цих змін.

Все це почалося далеко не в 2014 році. Росія від самого початку, від розвалу СРСР, робила все, щоб просунути свій «русский мір». Один з прикладів: у 2011 році ми дізналися, що на функціонування невеличкої кімнатки в обласній бібліотеці Луганська, яка так і називалася «Русский мир», із російського бюджету офіційно було виділено 11 мільйонів рублів. Я не знаю, куди пішли ці гроші? Того року вони провели лише одну акцію — найняли студентів по 150 гривень постояти на підтримку російської мови. І це все. Тому одне з двох: або нам допомогла їхня російська корупція і ці гроші сюди навіть не дійшли, або їх розікрали уже тут. Або ці гроші нелегально використовувалися для підкупу наших місцевих депутатів, правоохоронних органів і так далі.

Саме підкуплена влада і правоохоронці, які відверто саботували, а то і підтримували російську експансію навесні 2014 року, стали причиною того, що сталося. Щодо тих, хто безпосередньо захоплював адмінбудівлі в Луганську в 2014-му, то там луганців було мінімум. Можновладці звозили шахтарів із депресивних регіонів, де вони ж таки і знищили ці шахти. Та ж Королевська, яка викупила і довела до банкрутства заводи, лишивши людей без роботи. А якщо людина без засобів для існування — нею легко маніпулювати.

Ну і росіяни там були, явно не місцеві. Я сам був свідком, як вони захоплювали Луганську обласну прокуратуру. Там напроти прокуратури був адміністративний суд. Ми випадково опинились там і з машини бачили, як цей натовп весь побіг спочатку до суду. Потім вони довго дивилися на вивіску, намагаючись прочитати українською, що там написано, а тоді вже розвернулися і побігли на штурм прокуратури.

Самі луганці взагалі в багатьох моментах не розуміли, що відбувається. Дивна була їхня реакція на Майдан. Основна претензія була в тому, що в Києві розібрали бруківку. Причому, такі закиди висловлювали люди, які ніколи в Києві не були і до цього моменту їм до цієї бруківки було абсолютно байдуже. Але, коли почалися події в самому Луганську, то тут так само розібрали бордюри — і це вже було наче норма. Вони виправдовуватися: «А що, вам можна, а нам — ні?».

Пізніше це зіграло нам на руку, бо москалі ж не могли в цих окупаційних адміністраціях знайти якихось більш-менш адекватних людей, яких не соромно було поставити там виступати. Якби це були красиві освічені люди, які могли б щось зробити, то нам би було складніше пояснити, чому все-таки треба бути за Україну. А так усім з самого початку стало зрозуміло, що це просто бандити, яких поставили, щоб вони реалізовували російську програму. Правда, вони цю програму принесли, образно кажучи, на штиках окупаційного війська, тому тут питання могло вирішитися тільки силою, а сили на той час і політичної волі в державі не було.

На початках ми сподівалися, що нам вдасться втримати ситуацію і показати людям очевидне. Янукович на той час втік, тому ми розуміли, що ніяких південних чи

східних республік не буде — у них не було жодної політичної підтримки. Ми думали, що люди побачать, що таке Майдан, за які ми цінності там стояли — і перейдуть на наш бік. У нас навіть був випадок, коли ми проводили мітинг навпроти СБУ, тому що площа Шевченка вже була захоплена проросійськими бойовиками. І от після мітингу, коли люди розійшлися і нас лишилося двоє-троє, до нас підходить група молодих людей із залізними арматурами і питають: «А где тут бандеровцы?». Ми їм відповідаємо, що ми і є ті бандерівці. Розгорілася дискусія і коли ми їм пояснили, за що ми виступаємо, за що був Майдан, які цінності ми відстоюємо — їм не було що заперечити.

Ну, а як можна заперечувати, якщо ми стояли проти корупції. «Ви за корупцію?» — «Ні, ми проти». — «А в нас її що, нема, ви не стикалися в Луганську з нею?» — «Стикалися». — «Ну, а ми були проти». Під кінець розмови вони уже і арматури заховали. Тобто, якщо їх отак по одному висмикувати з натовпу і викликати на відверті розмови — їх можна було переконати. Причому, ми з ними розмовляли українською, на російську не переходили.

Але загалом усі були наелектризовані, накручені під впливом російської пропаганди. Ми потім цих людей побачили 9 березня, коли вони напали на наш мітинг до річниці з дня народження Тараса Шевченка. Вони бачили нас, але не впізнали. У мене таке було враження, що вони чи під наркотиками, чи щось таке, бо очі навикот, «Росія! Росія», дивляться на тебе — і не впізнають. Дуже дивні відчуття тоді були.

Ми з обласним головою «Свободи» Артемом Заїкою опинилися всередині їхнього мітингу. Там були люди переважно з Кадіївки (колишній Стаханів), Довжанська (колишній Свердловськ), Хрустальний (колишній Красний Луч) — усе шахтарські, депресивні міста. З нами ще опинився чоловік старшого віку, років 70, жінка років 50. Ми з ними так само намагалися говорити українською мовою, розібратися, що вони

хочуть. У них тоді не було такого, що вони хочуть від'єднуватися від України. Вони самі не розуміли, за що вони стоять. Їх просто налякали тим, що приїде «Правий сектор» і всіх буде вбивати.

Це була блискуча інформаційно-психологічна операція з боку Росії. Якщо на початку Майдану всіх лякали «Свободою», то в березні 2014-го такою лякачкою став «Правий сектор», хоча для Луганщини він був абсолютно якимось віртуальним проектом. Причому, я зустрічав абсолютно адекватних людей, які мені на повному серйозі розповідали, що з боку Сватова (це в'їзд із Харківської області), уже заїхало три автобуси з «Правим сектором», через дві години вони ж дзвонили і казали, що в Рубіжному їх бачили уже шість автобусів, а за годину в Северодонецьку їх було вже дев'ять. Я питаю: «А вони що, по дорозі розмножуються? Чи це місцеві до них приєдналися? А тоді — це точно «Правий сектор»?». Мовчать. Але в людей не було можливості проаналізувати навіть елементарні речі.

Чесно кажучи, луганська «Свобода» тоді, в 2014 році, розглядала як можливий сценарій захоплення влади росіянами і готувалася до цього. Ми розробляли різні плани, як ми будемо діяти в разі окупації. Але під кінець у нас склалося враження, що ми перемогли. Ті «антимайдани» геть маргіналізувалися. Вони перетворили центр Луганська на смітник, тому їх не підтримували навіть ті, хто виступав проти Майдану. Тому коли 2 травня мені подзвонив голова організації і сказав, що треба негайно виїжджати, я був заскочений зненацька.

Ми ще до цього сформуvalи на основі нашої обласної організації «Свободи» підпільну мережу руху опору на Луганщині. І ми почали діяти. Наприклад, наші люди з Кадіївки викрили диверсійну російську групу з Геленджика, яка мала влаштувати вибух під час проросійського мітингу луганських шахтарів у центрі Луганська і звинуватити в цьому Україну. І ми передали цю інформацію в СБУ. Витік інформації відбувся миттєво — нашій людині в Кадіївці спалили авто. Але ми оприлюднили інформацію і запобігли цьому теракту.

Ми облаштувалися в Ізюмі в Артема Заїки і почали розвивати свою діяльність. Переважно ми проводили операції розвідувального характеру і передавали інформацію нашим силовим структурам, особливо — коли почалися активні бойові дії. В мережі було задіяно до 200 осіб. На жаль, були і втрати. Один із наших намагався виїхати на підконтрольну територію, щоб записатися в батальйон «Айдар», але на крайньому блокпосту в Северодонецьку у нього в паспорті знайшли посвідчення члена партії «Свобода». Якби не це — він би спокійно проїхав, ніяких списків тоді ні в кого ще не було. А так... Ми бачили відео його в полоні у Мозгового. Він був побитий, видно, що його катували. І що з ним сталося, ми не знаємо досі. Коли звільнили Северодонецьк і Лисичанськ, ми його шукали, але не знайшли ні серед живих, ні серед мертвих.

Також ми займалися волонтерством і підготовкою виборчої кампанії. Бо ми розуміли, що для того, щоб ефективно діяти, треба мати певні важелі. Але на парламентських виборах у 2014 році «Свобода» програла. І тоді я зрозумів, що єдиний вихід продовжити боротьбу — взяти до рук зброю.

Спеціальної військової підготовки у мене не було. Спочатку я потрапив у Марківський військкомат, де мене обіцяли за пару місяців підготувати, відправити у війська, але протримали 10 місяців в тилу. Потім я взяв відношення в «Айдар» і вже у вересні 2015-го потрапив у 1-шу штурмову роту на посаду навідника-оператора БМП-1 (бойової машини піхоти). Через два роки мені запропонували пройти курси, отримати офіцерське звання, після чого я потрапив у мінометну батарею: два місяці був заступником командира з морально-психологічного забезпечення, а потім чотири роки командував батареєю.

В «Айдарі» тоді були переважно вихідці із Луганщини. І це — найзатятіші воїни. Багато було із Северодонецька, Лисичанська — із тих територій, які побували під окупацією. Бачили б ви, як вони раділи, коли ми результативно відпрацьовували по ворогу. Наче свято в когось. Хочу сказати, що і з історії відомо, що і в УПА найбільш жорсткими і непримиренними, які без жалю вбивали червоноармійців, були саме вихідці зі сходу України. Тому що вони знали, з ким вони мали справу, вони жили в цьому середовищі і найбільше ненавиділи їх. Якщо Західну Україну комуністи тоді тероризували два роки, з 1939-го по 1941-й, то схід по-повній відчув усі «радість» комуністичної окупації: голодомори, розкуркулення, репресії. Тому ніякого жалю до цих істот ні в кого не було.

Вперше в бойових діях взяв участь у листопаді 2015-го, коли «Айдар» повернувся на позиції після відновлення і бойового злагодження на полігонах. Це було під селищем Новгородським Донецької області — тепер Нью-Йорк. Але тоді це уже була стадія стишення бойових дій, переходу на окопну війну. Була стрілокотня, кілька разів були мінометні обстріли, не інтенсивні. Але з тим, що було, а тим більше з тим, що почалося в 2022 році — не порівняти. А тоді важко було більше в моральному плані. Бо ділянка, яку ми тримали, була велика, людей не вистачало і умови проживання були досить важкими.

Перед повномасштабним вторгненням у мене закінчився контракт і я думав зробити невеличку паузу у війні. Але ситуація розвивалася так, що стало зрозуміло, що великої війни не оминати. Якщо чесно, націоналісти в Україні з 1990-х років знали,

що війна з Росією неминуха і що вона не закінчиться тільки Донбасом. І десь уже за тиждень стало зрозуміло, що вторгнення невідворотне, просто було питання, де і коли.

Я спочатку хотів піти в 72-гу бригаду Чорних Запорозжців, але надійшло розпорядження головнокомандувача про заборону брати на контракт офіцерів. І мене поставили перед фактом: або іти в тероборону, або варіантів немає. І я за місяць до вторгнення підписав контракт із 129-м Київським батальйоном територіальної оборони. До речі, до нас тоді прийшло багато свідомих киян, які готувалися, які мали власну зброю і власне екіпірування. І пізніше в багатьох гарячих точках вони показували і клас, і підготовку, і героїзм в екстраординарних ситуаціях, хоча до цього вони не були військовими.

Наш батальйон тоді створювався, можна так сказати, в онлайн-режимі. У лютому ми виявилися одним із трьох пунктів видачі зброї добровольцям. І замість штатної чисельності 500 осіб, у нас було близько трьох тисяч. Пізніше, коли небезпека захоплення Києва минула, постало питання про участь у реальних бойових діях, і я перевівся 5-й штурмовий полк, який зараз став штурмовою бригадою.

З серпня 2022 року ми працюємо на Бахмутському напрямку. І працюємо досить ефективно, звільняючи від ворога наш, український Донбас.

Чому саме Донеччина і Луганщина виявилася тими слабкими ланками, які не витримали випробування і привели війну на нашу землю? Біда в тому, що на Луганщині практично не лишилося нічого українського. Якись зародки українізації там закінчилися ще в перших роках Ющенка. Потім усі українські класи були знищені, все українське маргіналізувалося. А російське штучно виводилося в ранг великого. Зневажати Україну тоді було модно.

І навіть глобальна війна мало вплинула на свідомість людей на прифронтових чи окупованих територіях. Багато хто досі переконаний, що це Україна в усьому винна: що не здалася одразу, що чинить опір, що допускає обстріли, а дехто досі каже, що це Україна сама їх обстрілює. І їм ніхто нічого не доведе. Вони в принципі не хочуть бачити об'єктивної реальності.

Тому, щоб зараз, повернути все назад після перемоги, не має бути жодних поблажок. Хочете в Україну? — здаєте тест на знання української мови, історії, законів — тоді вам повертається громадянство. Приблизно так надавали громадянство в Балтійських країнах. Ще бажано пройти детектор брехні на предмет лояльності до Української держави. А інакше нічого не буде. Тут розуміють тільки право сильного. Подивіться історію заселення Донбасу. Хто там домінував після того, як українське населення тут було викошене репресіями і Голодомором? Заслані люди з Росії. Тепер треба показати, що сильні люди — це Україна.

Будьмо чесними. За ці майже десять років там, по-суті, виросло покоління, яке свідомо навчили ненавидіти все українське. Тому тут — тільки жорсткий підхід, жодних компромісів чи розмов про «дотримання прав людини». І мінімум 10 років ніхто не має мати права голосу з тих територій. Інакше це буде ракова пухлина. Тим більше, що з економічної точки зору ці території абсолютно знищені, там усе треба буде відбудовувати. Ще в перші роки там усе було розграбоване і вивезене в Росію. Навіть трамвайні рейки вивозили. Росія має платити ще й за це репарації стільки, скільки вона буде існувати. Але, дай Бог, недовго — вона розвалиться.

Мені дивно, чого наша влада досі не прийняла Закон про колабораціонізм. Ми закриваємо на це очі. А що будемо робити після деокупації з учителями, які виховували це покоління, які вчили їх ненавидіти Україну? Тепер вони будуть вчити любити Україну? Ви в це вірите? Я вчився в звичайній школі, де мені вчителі розповідали, що УПА — це бандити. Хоча в книжках було написано інше. Але нам казали, що книжкам вірити не варто, бо вони приходять із Києва, а от ми вам розкажемо правду, як бандерівці людей вбивали. Всі ці вчителі — вони ж нікуди не ділися.

90% тих, хто був за Україну, звідти давно виїхали. Лишилася або сіра маса, або відверті антиукраїнські елементи. Ті що принесли сюди цю війну. І їх не перевиховаєш, це люди з великою вавкою в голові. 25 років їхні заводи, фабрики руйнували, не бандерівці, а місцеві проросійські хлопці (і продовжують руйнувати, бо це стратегія Росії), а для них усе одно ми — фашисти. Тому після деокупації треба їм створити такі

умови, щоб вони або стали українцями, або виїхали. Це непросте питання, але його треба буде вирішити. Бо там уже зараз є багато людей, які приїхали з глибинки Росії, де вони не мали нічого, а тут їм дали квартири в центрі Луганська. І вони будуть за це триматися і качати свої права. Цього не можна допустити.

Ще одне питання, яке зараз навіть не піднімається: що робити з цими цвинтарями, з цими «Алеями Слави» і пам'ятниками загиблим окупантам і колаборантам? Лишати їх, як вони є? Тоді там буде кожен рік паломництво. У них лишились дружини, у них лишились діти, які ніколи не сприймуть Україну. І з цим теж треба щось робити. Це дуже незручні питання, на які немає красивої відповіді. Але їх треба задавати і вже зараз шукати ці відповіді.

Я думаю, ця війна суттєво вплинула на Україну. Попри численні жертви, це — важливий етап державотворення. Відбувається самоусвідомлення нації. Якщо ми раніше жили міфами, нав'язаними окупаційними режимами, про те, що ми миролюбна хліборобська нація, в шароварах, яка живе за принципом «моя хата скраю», що ми ніколи не воювали, а якщо й воювали — то в складі інших армій і то, як допоміжні сили. То зараз ми показали себе, як нація-воїн, здатна постояти за себе і за свою землю. І це відчуття уже важко буде приспати, як би хто не старався.

Однозначно, що українська нація уже ніколи не буде такою, як до 24 лютого. Вона стане якісно кращою, хоча багатьох ми вже втратили на цій війні і продовжуємо втрачати. Вона стане більш україноцентричною, і без війни цього досягти було б набагато складніше. І теза Євгена Коновальця про те, що нації народжуються у війні, сьогодні актуальна як ніколи.

Правда, після війни нам треба буде вирішувати демографічне питання. Якщо раніше після Голодомору, після воєн ми відновлювалися за рахунок високої народжуваності, то зараз в цьому плані зовсім інші тенденції. І буде величезний виклик, як зберегти Україну українською, як не розмити свою ідентичність у глобальному світі. Це питання нам доведеться іще вирішувати.

Але спочатку треба перемогти. І це залежить від багатьох факторів. По-перше — від нашої армії, яка з 2014-го втратила тисячі вмотивованих патріотів, а тому тих, хто приходить їм на заміну, потрібно підтягувати, виховувати і мотивувати. Друга складова — це озброєння, і тут ми залежимо від наших партнерів і від того, що, коли і в яких кількостях вони нам будуть надавати. Можуть бути і треті фактори, як нещодавній бунт Пригожина, який показав повну неспроможність російської влади контролювати ситуацію. І це нам на руку. Є іще і політичний чинник, тому багато що залежатиме від позиції Китаю, США, Великої Британії та інших країн.

Те, що ми переможемо, це однозначно. Але після перемоги і відновлення контролю над кордонами 1991 року нам потрібно буде одразу готуватися до наступної війни з Росією. Маємо усвідомлювати, що російське суспільство в цілому підтримує цю війну, а тому після поразки там буде величезний реваншистський запит. І це лише питання часу, скільки їм буде потрібно для того, щоб відновити свій потенціал, провести роботу над помилками і напасти знову. Тому, як казали давні римляни: «Хочеш миру — готуйся до війни».

Ми показали, що ми навіть без участі держави можемо і відстояти свою свободу, і захистити себе. Можливо, навіть, всупереч державі. Але по-справжньому перевести подих ми зможемо лише тоді, коли Росія як імперія припинить своє існування. Тому і зараз, і після перемоги кожен із нас має засинати і прокидатися з думкою: «Що я сьогодні зробив для розвалу Росії?». Лише, коли це станеться, матимемо відносний спокій.

Олена Єрохіна
позивний «Гайка»

Керівник ХСП-Авдіївка
Капелан

Війна ще не скінчилася. Багато з тих, кого я знала по фронту, більше ніколи не подзвонять, не напишуть, ми не зможемо обнятись і поговорити — вони на небесах. Але ми продовжуємо й надалі прикривати спину захисникам всіма доступними нам способами.

До війни моє життя було типовим для сотень і тисяч дівчат Донбасу. Одразу після школи вийшла заміж, один за одним народилося четверо дітей, все життя було зосереджено на родині. Але в 2011 році чоловік не витримав сімейної рутини і просто зник із мого життя. Старшому сину тоді було 15, молодшому — 5. Вирішила, що не пропаду і дітей на ноги поставлю.

Пішла на роботу, щоб не залежати ні від кого. Влаштувалася в магазин мобільного зв'язку «Київстар». За три роки стала старшим експертом — це як заступник директора на той час. Політикою особливо не цікавилася, як і більшість із мого оточення. Головне — діти, щоб у них все було добре. А що там вище — хай нагорі й розбираються.

У 2013 році ніщо не передвіщувало біди, доки не почався Майдан. Власне, у нас наче все було як і раніше, все було тихо-спокійно, і лише по телевізору нас постійно лякали заворушеннями в столиці. З часом я почала помічати, що люди навколо стали злі, накручені, почастішали розмови про якихось «бандерівців» у Києві чи «Правий сектор», які приїдуть сюди і будуть усіх різати за російську мову, бо вони страшніші за фашистів. Спробувала поговорити з людьми, заспокоїти, сказати, що це брехня, але — безрезультатно. Навпаки, з часом навіть співробітники та друзі почали називати мене «бандерівкою» і замовкати при моїй появі. І я замовкла, вирішила, що нікому нічого не докажеш.

У нас в Авдіївці щось почало рухатися не в тому напрямку десь на початку 2014-го. Лютий-березень. Це те, що ми могли спостерігати. Перше, що впало в очі — по вулицях почали їздити люди зі зброєю. Не відкрито, не регулярно, але... траплялися моменти, коли до магазину під'їжджала машина і звідти виходили люди зі зброєю.

Спочатку на це мало звертали увагу, головним чином через те, що з нами всіма нічого глобального не відбувалося. Ну, подумаєш, може військові, може міліція, може спецпризначенці якісь. Вони тоді були без розпізнавальних знаків, тому важко було здогадатися, хто вони і чого хочуть. Це були наші, місцеві люди, яких ми не раз бачили на вулиці. І тут раз: вони у формі, зі зброєю. Ми розуміли, що щось відбувається, але думали, що он там у Києві теж щось таке робиться, а тут, може, з'явилися якісь чи то дружинники, як було в Радянському Союзі, чи патрулі якісь на допомогу міліції. Може, вони й на краще, порядку більше буде?

Таке нерозуміння тривало доти, доки не почалися різні рухи в бік референдуму. Коли почалася ця шумиха з приводу того, що буде референдум і що всі мають іти голосувати, я звернула увагу, що у цих, хто ходив у формі і зі зброєю, почали з'являтися шеврони «ДНР». І вже тоді ми почали розуміти, що починає відбуватися щось недобре. Це був іще березень, ще не було всіх цих захоплень і проголошень, а символіка вже з'явилася. І чим ближче до референдуму, тим більше її ставало.

Взагалі, на всю цю ситуацію дуже великий вплив мали події в Криму. Вся оця ейфорія, яку транслювали по телевізору із прапорами, з піснями-плясками і сльо-

зами радості справила на Донбас величезне враження. Усі захотіли такого ж свята. Усі думали, що у нас так само буде все тихо-мирно і святково, що прийде Росія і — раз, будуть російські пенсії і зарплати. Тому, коли оголосили в травні той референдум, усі дружно пішли туди, як на заклання.

Спрацював іще один фактор. У нас же всі були заточені на те, що у нас із Росією дружба навіки, і всі підприємства були підв'язані під Росію. Той же Авдіївський коксо-хімічний завод, який до війни, якщо не помиляюся, був першим за потужністю в Європі і другим у світі — там усе було орієнтовано на Росію. І людям почали вішати лапшу на вуха, що подивіться, як у Криму все класно вийшло, і нам так треба, бо ми без Росії не зможемо жити, а це наші брати, наші родичі і нам краще буде з нею. Мовляв, Донбас годує всю Україну, досить, будемо годувати самі себе — і в такому ж дусі.

Плюс — вплив Московського патріархату, який був домінуючим на наших територіях. І батюшки так само зомбували людей байками про слов'янську єдність, про те, що ми з росіянами — один народ. А тому нам треба бути разом з Росією. І народ потихеньку зомбувався. Все це тривало не рік і не два, все це навіювалося роками, просто з лютого 2014-го все це перейшло в таку інтенсивну стадію, що це спровокувало вибух ненависті до України і всього українського.

Ну і вирішальною, як на мене, стала позиція влади. Ми ж на Донбасі звикли тримати ніс за вітром і дивитися, що скаже влада. А місцева влада і керівники підприємств зайняли відверту антиукраїнську позицію. Вони ледь не шантажем зганяли людей на цей референдум, погрожуючи звільненням. І люди пішли, бо боялися втратити робочі місця. Тим більше, що на той час в місті уже панував хаос, банки і банкомати практично не працювали і люди жили в страху втратити засоби для існування.

На «референдум» 11 травня я не пішла. Взяла дітей — і вибралися на природу. Наче відчувала, що це чи не остання така можливість — побути з родиною, побути щасливою, забути про все. Я тоді ще не знала, що скоро наш звичний світ розлетиться на очах від вибухів російських снарядів, які щедро через захоплені пункти пропуску везли до «новостворених республік» російські гуманітарні конвої.

Я була практично весь час на роботі, тому не дуже стежила за тим, що відбувалося в місті. Але до мене кілька разів заїжджали люди у військовій формі зі зброєю і робили ксерокопію скачаних з інтернету карт місцевості з якимись орієнтирами, стрілочками, напрямками. В одного з них був шеврон батальйона «Восток» і було видно, що це командир. Це ще було до референдуму. А після референдуму він до мене заїжджав іще раз і знову замовляв ксерокопії — на той час ми в Авдіївці лишилися єдиною точкою, де можна було це зробити.

А після референдуму в Авдіївку прийшла війна. Спочатку ми чули обстріли далеко — якраз у той час почалися бої за аеропорт. Ми це чули, але ще не усвідомлювали, що це може торкнутися і нас. На той час Донецька телевежа уже була захоплена, українських каналів у нас не було, а російські та місцеві канали транслювали те, що їм хотілося — що Україна агресивна, іде знущатися з нас і вбивати. Але до нас не доходило, чим це може обернутися. Було враження, що ти на великому екрані дивишся якийсь фільм про війну, але все це — десь далеко, десь там.

У липні війна докотилася і до нас. Перші прильоти по місту сталися 27 липня 2014 року. Це почалося повномасштабне звільнення міста і перші снаряди потрапили в дев'ятиповерхівку, де пізніше з'явився знаменитий мурал із портретом нашої вчительки української мови. Там поряд був великий блокпост бойовиків і хлопці, які заходили в місто, накрили його. І всі звуки, які ми досі чули віддалено, прийшли в наше місто.

Я чітко пам'ятаю цю дату, бо якраз тоді була на роботі. Це був жах. Це був реально дикий жах, коли ти чуєш, як руйнуються будинки, як розриваються снаряди, як дрижить під ногами земля, крики людей, істерика. Ніхто не розумів, що сталося, чому це сталося саме з нами і чим це все може закінчитися? Далі був шок від усвідомлення катастрофи. А після цього народ масово почав тікати з міста. Брали, що могли — і тікали. В кого були машини — виїхали геть. У кого не було — переселялися в стару частину міста, до друзів чи родичів, де була приватна забудова і більше шансів вижити. Пізніше підраховали, що в місті лишилося 7% населення. Ніхто не думав, що все це затягнеться так надовго. Думали, що день-два пересидимо — і все минеться. А воно триває ось уже майже десять років.

Я тоді забрала маму, дітей і теж напросилася до нашої співробітниці, яка жила в приватному секторі, перебути біду. Правда, за деякий час мама із моїми старшими дітьми повернулася в квартиру, бо нам реально було тісно двом родинам у маленькому будиночку на дві кімнати. А я з двома меншими лишилася у подруги.

А далі ми почали вчитися виживати. За кілька тижнів місто залишилося без світла, без води і частково без газу. Їсти готували на багаттях — збиралися групами по кілька родин і готували на всіх. По воду ходили півтора кілометри до криниць і вистоювали величезні черги. Транспорт на той час уже не ходив ніякий, тому брали запаси, в кого які були. Лише через 2-3 місяці запустили раз на добу автобус в Покровськ і там у нас уже з'явилася можливість зняти гроші в банкоматі чи купити щось в магазині.

Я до кінця жовтня, доки були картки поповнення мобільних рахунків ходила на роботу в магазин. Хоч на кілька годин, коли було більш-менш безпечно, бо ми розуміли, що зв'язок — це те, на чому все тримається. Зникне зв'язок — зникне контакт зі світом. З іншого боку, на кілька родин у тому кутку, де ми жили, я виявилася єдиною, хто мав можливість заробляти гроші. Стала годувальницею для всіх і не могла це покинути. Коли і цієї роботи не стало, жили на мої виплати на дітей.

Це був страшний час. Кожного ранку, виходячи з дому, я подумки прощалася з усіма, бо не знала, повернуся чи ні. Діти навчилися не сперечатися, а чітко виконувати накази дорослих. Коли обстріли були інтенсивними, іноді тижнями доводилося спати у підвалах. Життя наче стало на паузу, і коли це все закінчиться, не знав ніхто.

Водночас наростала і психологічна напруга. Все частіше подруга зривалася, звинувачуючи у всьому українську армію. На всі мої спроби зупинити істеричку і пояснити реальну причину подій у відповідь були потоки агресії і хамства. І одного разу я не витримала. Зібрала речі, забрала дітей і повернулася в свою розбиту квартиру.

А потім Бог повів мене так, що я стала капеланом. У березні 2016-го дирекція нашого магазину вирішила відновити роботу, і я повернулася. Бої за Авдіївку продовжувалися, тож в більшості нашими клієнтами стали бійці ЗСУ. До мене, як до місцевої, було різне ставлення. Хтось нормально купував, а хтось намагався заговорити, а друзі його осмикували: «Ти там обережніше, вони ж усі тут «сепари», тільки повернися спиною — ножа встромлять». Було боляче, але я не знала, що сказати. Відчувала вину за все, що тут сталося, за наших людей, які дали себе одурити. З іншого боку розуміла, що вони мають право так думати, бо знала багатьох сусідів, які бризкали жовччю і плювали в спину українським бійцям і вважали їх джерелом усіх їхніх бід.

А в серпні 2016 року до мене в магазин зайшов чоловік, на якого я одразу звернула увагу. Він був у формі, спокійний, врівноважений, інтелігентний. На рукаві мав шеврон «Християнська служба порятунку», а на грудях плашка: «капелан». Попросив стартовий пакет і поповнення до мобільного.

Я запропонувала допомогу і ми розговорилися. Він сказав, що його звать Володимир і що він — капелан міжконфесійного об'єднання ХСП і вони допомагають людям, які через війну опинилися в складних ситуаціях, зокрема і їздять на передову, служать служби в окопах, передають допомогу людям із «сірої зони».

Мені це дуже відгукнулося. Я до війни служила в одній із протестантських церков, очолювала хор, була лідером прославлення. І коли він уже збирався йти, я не стрималася і попросила: «А можна я разом з вами допомагатиму людям?».

Так я стала членом команди і помічницею Володимира. Ми їздили з іншими волонтерами ХСП-Авдіївка на позиції, роздавали гуманітарну допомогу, організували концерти, спілкувалися. На мої плечі лягли організаційні питання. Скоро поїздки на передову стали регулярними і я уже без цього не могла. Друзі дали мені позивний «Гайка» — як та мишка із відомого мультика, яка все вміла і всім спішила на допомогу. А в грудні Володимира не стало — він поїхав до Києва по справах і зник безвісти. Його так і не знайшли і ніхто не знає досі, що з ним сталося. І тоді мені запропонували очолити ХСП-Авдіївка. Так я стала капеланом.

Спочатку було важко. По-перше, до жінок в армії і зараз дехто ставиться дуже скептично. По-друге, хлопці не завжди до себе підпускають, особливо незнайомих людей. Тому на початках я їздила з іншим капеланом-чоловіком, який був із хлопцями і в окопах, і під обстрілами, який міг із ними бути на одній хвили. І всі ці духовні аспекти: сповідь, причастя, інші моменти — входили до сфери його обов'язків. А я лишалася в тіні — займалася більше організаційними питаннями.

Також у нашій команді їздили кризові психологи, які працювали з бійцями, що потрапляли в складні життєві ситуації, в госпіталях, на полігонах. Я ж могла просто підтримати розмову, пожартувати, де треба, де треба — вислухати і помовчати, якщо комусь потрібно було виговоритися. Я якось відчувала, що кому треба в цей момент, і мені було легко. Іноді зі мною ділилися таким сокровеним, що я потім задавала собі питання: «чим я заслужила таку довіру?».

Єдине, чого я ніколи не торкалася, що було моїм особистим табу — я ніколи не казала, хто я і звідки. Просто боялася, що від мене відвернуться чи скажуть щось жорстке, як там, в магазині. Тому просто оминала цю тему, віджартовувалася.

Але одного разу сталося те, чого я найбільше боялася. Ми приїхали до хлопців на позиції біля Донецького аеропорту, капелан десь відійшов у справах, а я лишилася в бліндажі сама з хлопцями. Ми сиділи, про щось невимушено розмовляли, а один із них довго прислухався до нашої розмови, а тоді запитав у лоб: «А ви звідки? От я слухаю вашу розмову і не можу зрозуміти. Не з заходу України — це точно. І не з центральної — діалект не той. Звідки тоді? Ви не з України?».

І я дивлюся на нього і розумію, що просто не зможу збрехати. І я сказала: «Хочете знати правду? Я місцева — з Авдіївки. Я нікуди не поїхала і вважаю своїм обов'язком лишатися тут і допомагати вам звільнити моє місто і мою землю. Бо це — Україна. Ви мене бачили, знаєте. Мені немає чого приховувати. Я хочу, щоб ви знали, що ви завжди можете на мене покластися».

Була готова до всього. Що вони замовкнуть, відвернуться чи вискажуть все, що на душі накипіло. А він підійшов до мене, обняв і сказав: «Дякую за правду. Якби ви знали, як нам важливо було це почути! Як нам важливо знати, що тут є люди, за яких варто боротися і яких треба захищати. Так, Донбас — це Україна. І ми зробимо усе, щоб так і було». Я від цих слів розплакалася, але це було для мене як благословення, як знак, що я на своєму місці і правильно все роблю.

Ми працювали тоді по всій лінії розмежування. Заїжджали в Піски, Водяне, Опитне, Авдіївку, Кам'янку, Новоселівку, Новобахмутівку, Верхньоторецьке. А з часом ця географія розширилася настільки, що перед вторгненням ми уже обслуговували територію від Маріуполя до Станиці Луганської. Заїжджали на самий «нуль» і навіть далі. Одного разу приїхали до хлопців, тільки вийшли з машини, щоб привітатися, як чуєм: «Лягай!». Падаємо, і на наших очах в машину, де ми були, влучає ПТУР. Я з того часу кажу, що у мене два дні народження.

Також разом із «сіміками» я регулярно їздила в «сіру зону» розвозити гуманітарку — мені, як місцевій, було легше знайти спільну мову із людьми, мені довіряли. І я розуміла, що наше завдання — не просто привезти людям продукти чи одяг, а спробувати достукатися до них, пробудити довіру, пояснити їм, що таке Україна, що треба любити свою батьківщину, цінувати те, що є, берегти свою землю. Така собі «народна дипломатія». Працювали з дітьми — проводили різні свята, організовували допомогу.

Скажу чесно, іноді бувало дуже важко психологічно. Навіть через вісім років війни були такі люди, які нічого так і не зрозуміли. От вони одягали вишиванку, але спиною до них повертатися не варто. Звичайно, відсотків тридцять все зрозуміли і ще тоді так і казали, що нам не треба Росії, ми хочемо назад, в Україну. Але відсотків тридцять як були тоді за Росію, так і лишалися — і це вже не переконаєш і не перевиховаєш. У багатьох були паспорти «ДНР» або російські — хтось приховував це, а хтось навпаки, вихвалявся. І я не знаю, чи вплинула на них нинішня ситуація. Боюся, що ні. Але це все — наші люди. І треба буде думати, що з ними робити, коли всі ці території будуть знову нашими.

Відбійка з новим блоком у мене почалося психологічне вигорання. Особливо різко реагувала на слова, які все частіше доводилося чути: «Ви дістали зі своєю війною на фронті, час вже все закінчувати...», «Та скільки можна...», «Скільки ще можна чути від тебе, що у вас там стріляють, в новинах кажуть, що все тихо, про яку взагалі війну йде мова». Одного разу я не стрималася і на такі слова жорстко відповіла: «Я так хочу, щоб люди нарешті самі відчули, що таке війна, що означає бачити сльози своїх дітей, що значать ракети над головою і вибухи десь поруч...». Якби я знала, що вже через місяць мої слова стануть реальністю.

На початку березня 2022 року я встигла забрати сім'ю, дітей і виїхати з Авдіївки. До мене просто подзвонили хлопці, з якими я пройшла пішки не один окоп, і сказали: «У тебе є 10 хвилин зібратись і вивезти сім'ю. Ми не зможемо тобі допомогти, коли в місті стане гаряче! Думати немає часу!»

Ми перебралися до Харкова, я відправила дітей у безпечне місце, а сама повернулася і взялася за звичну справу — їздити до хлопців із різними вантажами. Я зв'язалася з Фондом Сергія Притули і від їхнього імені моталася по «нулях» і «мінусах», доставляючи хлопцям те, що передавали вони і збирали харківські волонтери — спорядження, тактичну медицину, тепловізори, квадрокоптери, інші потрібні речі. Роботи було багато, бо не всі готові їздити під обстрілами, а мене цим уже не налякаєш. Тому я практично весь час була в дорозі: приїду, висплюся день-два — і знову в дорогу.

Бували різні ситуації. Зустріч з хлопцями-військовими — це зазвичай квест. Призначають місце зустрічі, а потім шукаємо одне одного, оскільки зв'язку нема від слова зовсім, в на призначеній точці нема нікого. Що робити? Правильно — шукаємо

їх. А потім з'ясувалося, що з п'ятої ранку над ними висіло більше 20 ворожих «пташок», всі поховалися по норах, а повідомити нас не можуть, оскільки немає зв'язку. Ну ви собі уявляєте цю картину: білий блискучий бус, на сонці, в полі серед пшениці і ми собі катаємось в районі однієї тополі, шукаючи нашу пропажу. Хлопці вискочили в шоці, що ми взагалі приїхали, хоч і гатять по периметру з трьох сторін, швидко розвантажили нас і сказали забиратися звідси. Жарти жартами, але там було дуже гаряче.

Довелося і вивозити людей з-під обстрілів, з тієї ж Авдіївки. Те, що було всі ці роки до повномасштабного вторгнення — це дитячий садок. Одна поїздка запам'яталася на все життя. Подзвонила дуже близька і рідна людина, ми дружимо родинами мінімум 15 років, і в паніці почала благодати вивезти її. Кілька хвилин на роздуми, броніки, каски, паливо про запас, оскільки заправок далі, швидше за все, вже не буде — і полетіли. Летіли в прямому сенсі — нашу машину кілька разів просто відривало від землі. Поки їхали, домовляємось про евакуацію ще однієї сім'ї з немовлям. Молимося, щоб усі були на місці, бо зв'язку вже немає.

І тут починається обстріл. Лише професійна реакція водія рятує нас від перевертання. Вищать гальма — і це врятувало життя обом, бо із стовпу диму назустріч вилетів військовий позашляховик. Ми розвертаємось назад, щоб перечекати. Ховаємось у посадці і я дивлюся, як на моїх очах знищують моє місто. Коли через 15 хвилин між обстрілами виникла пауза, ми проскочили тією дорогою і розуміли, що шансів вижити у нас практично не було. Але Бог милував.

У місті був апокаліпсис, бо все горіло. Заховавши машину за 50 метрів від дому, біжимо за людиною та її речами. У нас 15 хвилин і ми вилітаємо з міста в той момент, коли по ньому знову починає працювати ворожа арта. Мчимо в сусіднє село, по якому теж почалися прильоти, щоб забрати іншу родину. Назад повертаємось у мертвій тиші — навіть дитина мовчить. Я думаю про те, до чого доводить людська впертість — ми два місяці вмовляли виїжджати. А тепер ми всі були на волоссині від смерті.

Був момент, коли ми від'їхали за хвилину до того, як по тому місцю, де ми розвантажувалися, прилетіла шрапнель. Іншим разом я їхала з людиною, яка вперше побачила фосфорний обстріл на Донбасі — я ніколи не забуду вираз його обличчя. А раз у Курахово ми сиділи в машині в очікуванні хлопців, і тут починає дрижати земля, бо десь поруч рвуться міни (за 9 років ми навчилися їх розрізняти). Ми перезирнулися — і далі сидимо, жартуємо. А водій дивиться на нас і каже: «Дівчата, з вами не можна їздити на передок, у вас ні страху, ні совісті». А ми просто за стільки років навчилися реально оцінювати ступінь небезпеки. А решта все — в руках Божих.

У перші дні повномасштабної війни атмосфера в армії дуже змінилася. Раніше ж їм забороняли стріляти, всіляко стримували. А зараз вони отримали карт-бланш і дозвіл помститися за все, що було всі ці роки: за загиблих побратимів, за зруйновані домівки і зруйновані доли. Відпрацьовують по-повній. Так, є втрати, і болючі втрати, але у ворога втрати набагато більші.

Так, це важко. І їм, і нам важко. Важко витримувати постійні навантаження, обстріли, важко і фізично, і психологічно. А ще важче відчувати, що війна лишається актуальною для тих, хто з нею пов'язаний безпосередньо. А для більшості вона уже давно закінчилася, їх дратують обмеження, викликані війною, вони хочуть, щоб усе було, як раніше, не розуміючи, що так, як раніше, ніколи вже не буде. Немає тієї єдності, яка була на початку повномасштабки, коли всі були, як один кулак.

Мене це, чесно кажучи, підбішує. Особливо, коли мені в Харкові люди, які вийшли в очі не бачили, бо виїхали за кордон, а тепер повернулися, кажуть: «Та що ти там у своїй Авдіївці бачила? От у нас тут було!». А ти знаєш, що Авдіївка повторює долю Бахмута і ще десятка населених пунктів, зруйнованих вщент, де живого місця не залишилося. Ота дев'ятиповерхівка, на якій був знаменитий мурал із зображенням вчительки української мови, ще стоїть, але вона вся розбита. Меморіал, там, де були прапори, теж пошкоджений — розбиті пам'ятники, меморіальні плити.

Стомилися всі. А відступати нема як. Я думаю, ми в будь-якому випадку пере-
можемо. Головне — нам тут, в тилу не здатися, не опустити руки. Якщо ми не здамося
— хлопці зможуть завершити роботу до кінця. У нас просто немає іншого вибору.
Росія — це смерть. А нам треба вижити.

ЗМІСТ

<i>Почути Донбас. Повернути Донбас.</i>	3
БЕЗ РОТАЦІЇ	
Олександр Проскурін	6
Євген Нікітченко	16
Петро Моругін	28
Віталій Применко	40
Олена Мокренчук	48
Сослан Дзабахідзе	68
Дмитро Бабкін	76
Олексій Челпанов	90
Пилип Красношлик	98
Альона Ткаченко	106
Сергій Малиш	118
Андрій Земляний	130
Сергій Александрін	142
Денис Малихін	150
Анатолій Адамовський	158
Євген. «Жук»	166
Руслан Сілін	174
Олександр Кісілішин	184
Юрій Юрченко	194
Тарас Попов	200
Олена Єрохіна	210

Наталка Позняк-Хоменко

Без ротації

Публіцистичне видання

(доповнене)

Український інститут національної пам'яті

01021, м. Київ, вул. Липська, 16

www.uinp.gov.ua

uinp@memory.gov.ua

Автор ідеї Зоя Заблоцька (Бойченко)

Фото: Олени Максименко, Андрія Дубчака,

Олени Худякової, Євгена Малолітки, Костянтина Іванова,

Наталки Позняк-Хоменко, з архівів героїв книги

В авторській редакції

Дизайн Марти Шпинди

Обробка фотографій Ольги Капусти

Підготовка до друку Інни Голяш

Відповідальний за випуск Василь Ванчура

Підписано до друку 02.10.2023 р.

Формат 70x100 1/16. Папір офсетний.

Гарнітура Myarid Pro. Друк офсетний.

Умовн. друк. арк. 13. Наклад 500 прим.

Замовлення №2023-1002

Друк ТОВ «Джура»,

м. Тернопіль, вул. Поліська, 5,

тел. 25-69-40,

e-mail: dzhura09@gmail.com